

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР
МИНИСТРЛІГІНІҢ
ШЫРАҚБЕК ҚАБЫЛБАЕВ АТЫНДАҒЫ
ҚОСТАНАЙ АКАДЕМИЯСЫ**

Б.О. Ильяс, А.Н. Медведева

**ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІМЕН
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ
ОҚУ ҚҰРАЛЫ**

Алматы, 2023

ӘОЖ 343(075.8)

КБЖ 67.411я73

И 42

Қазақстан Республикасы ІІМ Шырақбек Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясының Ғылыми кеңесімен ұсынылған

Пікір берушілер:

Қостанай қаласы ІІБ жергілікті полиция қызметінің бастығы полиция
подполковнигі **Т.Н. Жусупов,**

ҚР ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы Қылмыстық
құқық және жазаны орындауды ұйымдастыру кафедрасы
бастығының орынбасары, философия докторы (PhD), полиция
подполковнигі **М. Муканов.**

Ильяс Б.О., Медведева А.Н.

И 42 Жергілікті полиция қызметімен құқық бұзушылықтың алдын
алу. Оқу құралы. / Б.О. Ильяс, А.Н. Медведева. – Алматы:
ADAL KИTAP, 2023. – 116 б.

ISBN 978-601-7681-31-9

Ұсынылған оқу құралда жергілікті полиция қызметі
бөлімшелерінің профилактикалық қызметінің негізгі құқықтық және
ұйымдастырушылық негіздері ашылады, сондай-ақ құқық
бұзушылықтардың алдын алу саласында қолданыстағы заңнаманы
қолданудың проблемалық мәселелері көрсетіледі.

Жұмыс ведомстволық оқу орындарының білім алушыларына,
заң бейініндегі студенттерге, сондай-ақ кәсіби қызметтік даярлық
шеңберінде сабақтар өткізу кезінде ішкі істер органдарының
практикалық қызметкерлеріне арналған.

ӘОЖ 343(075.8)

КБЖ 67.411я73

ISBN 978-601-7681-31-9

© ADAL KИTAP, 2023

© Ильяс Б.О., Медведева А.Н., 2023

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТУЛАР МЕН БЕЛГІЛЕРІ	4
АЛҒЫ СӨЗ	5
 1. ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӨНІНДЕГІ ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІ ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	7
1.1 Қазақстан Республикасындағы жергілікті полиция қызметі қызметінің құқықтық негіздері.....	7
1.2 Жергілікті полиция қызметінің бөлімшелері жүзеге асырылатын құқық бұзушылықтардың жалпы және жеке профилактикасы.	13
1-бөлім бойынша тест тапсырмалары	30
 2. ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ ЖЕКЕЛЕГЕН ТҮРЛЕРІНІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӨНІНДЕГІ ҚЫЗМЕТІ.....	38
2.1 Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы жөніндегі ЖПҚ қызметі	38
2.2 Кәмелетке толмағандар арасындағы қадағалаусыз, панасыз қалудың және құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша ювеналдық полицияның қызметі	55
2-бөлім бойынша тест тапсырмалары	82
 3. «ХАЛЫҚ ҮНІНЕ ҚҰЛАҚ АСАТЫН МЕМЛЕКЕТ! ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ ШЕҢБЕРІНДЕ ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ИНСТИТУТТАРЫМЕН ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫ.....	91
3-бөлімге тест тапсырмалары	99
 ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	107
ГЛОССАРИЙ.	111

ҚЫСҚАРТУЛАР МЕН БЕЛГІЛЕРІ

АЕК - айлық есептік көрсеткіш

ААО - ақпараттық аналитикалық орталық

ӘЗЗҚБ - әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бөлімшесі

БҰАҚ - бұқаралық ақпарат құралдары

ЖПШ - желілік профилактикалық іс-шара

ЖПҚ - жергілікті полиция қызметі

КТІЖ УПИ - кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторы

ҚР ӘҚБтК- Қазастан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі

ҚР ҚК - Қазастан Республикасының қылмыстық Кодекс

ҚСЖАЕАК - құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

ҚПК -Қазастан Республикасының қылмыстық процестік Кодекс

ПБ - полиция бөлімі

УПИ - учаскелік полиция инспекторы

УПП - учаскелік полиция пункті

УБЖДО -Уақытша бейімдеу және детоксикация орталығы

ПО - ішкі істер органдары

ЭЫЖДҰ - Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

АЛҒЫ СӨЗ

Ұзақ уақыт бойы қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету біздің мемлекетіміздің басым бағыттарының бірі болып табылады. Бұл бағыт өте өзекті және негізді, өйткені Қазақстан Республикасында жыл сайын көптеген әкімшілік құқық бұзушылықтар жасалады, олар үшін жазасыздық қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға одан әрі ықпал етуі және жұртшылық үшін ғана емес, жалпы мемлекет үшін де неғұрлым ауыр теріс салдарларға әкеп соғуы мүмкін. Егер 2020 жылы біздің елімізде 7322159 әкімшілік құқық бұзушылық тіркелген болса, 2022 жылы 8795325-і тіркелді.

Ішкі істер органдары жүйесінде әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу мен профилактиканың негізгі субъектісі жергілікті полиция қызметінің бөлімшелері болып табылады, олар қазіргі уақытта «полиция қадамдық қолжетімділікте» қағидаты бойынша жұмыстың сервистік форматына көшуде. Бұл реформаның негізгі мақсаты - қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерінде жергілікті қоғамдастықпен әріптестік қатынастар орнату. Бұл ретте құқық бұзушылықтардың алдын алу ісіндегі негізгі буын болып табылатын учаскелік полиция инспекторларына басты рөл беріледі.

Қазақстанда жергілікті полиция қызметі Институты «Ұлт жоспары-100 нақты қадам» бағдарламасының 30 – қадамын жүзеге асыру аясында құрылды. Жергілікті полиция қызметі құқық қорғау қызметін азаматтардың жергілікті қажетшіліктеріне барынша жақындатуға, құқық қорғау органдарының жергілікті атқарушы органдар мен азаматтар алдында есеп беруін белгілеуге, сондай-ақ халықтың полицияға деген сенім деңгейін арттыруға мүмкіндік беретін жеткілікті түрде жаңа құқық қорғау институты болып табылады.

Уәкілетті мемлекеттік органдар жергілікті полиция қызметінің жергілікті өкілді және атқарушы органдармен, халықпен және ішкі істер органдарының басқа да қызметтерімен өзара іс-қимылының тиісті тетіктерін әзірлейді. Дегенмен, кез-келген құрылымның қызметін ұйымдастыруды бір уақытта қамтамасыз ету мүмкін емес, өйткені көптеген проблемалық мәселелер туындайды, олар осы институттың сәтті жұмыс

істеуіне оңтайлы жағдай жасау үшін оларды шешуді және саналы әрекеттерді қажет етеді.

Жергілікті полиция қызметі бөлімшелерінің алдын алу қызметін жүзеге асыруда жеті жылдан астам жинақталған проблемалар, сондай-ақ қазіргі уақытта жүргізіліп жатқан реформалар заң шығарушыны оларды жою бойынша тиісті шаралар қабылдауға мәжбүр етеді. Бұл инновациялардың негізгі мәні - қоғамның қоғамдық қауіпсіздік мәселелерін анықтау процесіне белсенді қатысуы. Мұның барлығы барлық полиция қызметтері тарапынан ғана емес, жұртшылық тарапынан да мақсатты қолдауды білдіреді. Сервистік тәсілді енгізу - бұл бір күннің жұмысы емес: тиісті нормативтік-құқықтық базаны әзірлеу ғана емес, сондай-ақ полицейлерді жаңа жағдайларда жұмыс істеуге үйрету қажет.

Оқу құралында Жергілікті полиция қызметінің кейбір бөлімшелерінің алдын алу жұмыстарын ұйымдастырудың негізгі бағыттары ашылады, атап айтқанда: отбасылық-тұрмыстық жанжалдардың алдын алу; кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алудың өзекті мәселелері; Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған адамдарды әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру; «еститін мемлекет» тұжырымдамасы шеңберінде азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимыл жасау.

1. ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӨНІНДЕГІ ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІ ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Қазақстан Республикасындағы жергілікті полиция қызметі қызметінің құқықтық негіздері

2016 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдары жүйесінде «Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны іске асыру жөніндегі 100 нақты қадам» бағдарламасының 30-қадамын іске асыру шеңберінде жергілікті полиция қызметі (бұдан әрі – ЖПҚ) жұмыс істей бастады [1].

ЖПҚ негізгі функциялары мен өкілеттіктеріне қоғамдық тәртіпті қорғау саласындағы, оның ішінде жол қозғалысы саласындағы міндеттерді іске асыру, «тұрмыстық» қылмыстылыққа қарсы іс-қимыл және ұсақ құқық бұзушылықтарға «нөлдік» төзімділік жатады.

«Жергілікті полиция қызметінің қызметі мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2015жылғы 2 қарашадағы №388-V ҚР Заңымен, «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 9-1 «Жергілікті полиция қызметі» бабымен толықтырылды, оған учаскелік инспекторлар кірді. инспекторлары, әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бөлімшелері, патрульдік полиция, табиғат қорғау полициясы және өзге де бөлімшелер, құқық бұзушылықтардың алдын алу, қоғамдық тәртіпті сақтау, жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы қызметті жүзеге асыратын тұлғалар (1-суретті қараңыз) [2].

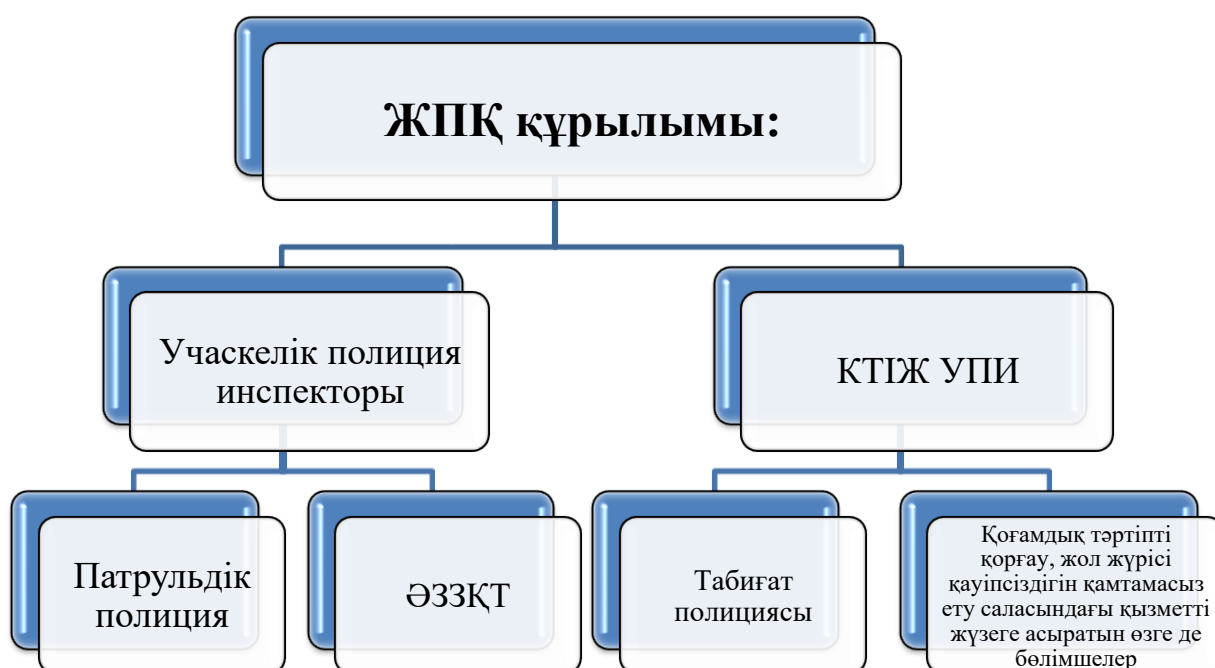
Алайда, жаңадан құрылған бөлімше дербес құрылымдық бірлік болып табылмайды, әкімшілік полицияның құрамына кіреді, оған азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау жөніндегі бөлімшелер, көші-қон полициясы, айдауыл қызметі, арнайы мекемелер мен қоғамдық тәртіпті сақтауды жүзеге асыратын өзге де бөлімшелер кіреді [3].

30-қадамды орындау жөніндегі шараларды іске асыру жаңа қызметтің кезең-кезеңімен және жоспарлы жұмыс істеуімен, оның дамуымен қатар жүрді, бұл жоғарыда аталған полиция қызметтерін орталықсыздандыруға және олардың жергілікті

қоғамдастыққа есеп беруіне әкелді. Біздің елімізде МПС қалыптасуының үш негізгі кезеңі бар.

I кезең-заңнамалық. Заң деңгейінде ЖПҚ-ның жергілікті атқарушы органдарға (әкімдіктерге), өкілді органдарға (мәслихаттарға), сондай-ақ халыққа есеп берушілігі айқындалды. Яғни, жергілікті атқарушы билік органдары азаматтардың алдында олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мәселелері бойынша жауап бере бастады. Өңір әкімдерінде сеніп тапсырылған әкімшілік бірлікте құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету үшін көптеген тетіктер пайда болды.

Жергілікті полиция қызметінің құрылымы

1-сурет.

Бұдан басқа, учаскелік полиция инспекторының (бұдан әрі – УПИ) міндетіне аумақтық полиция органы басшылығының және жергілікті атқарушы орган өкілдерінің қатысуымен бекітілген әкімшілік учаскенің халық алдында тоқсанына кемінде 1 рет есеп беру міндеті қолданылғаны да жаңалықтардың бірі болып табылды [3]. Тиісінше, облыс әкімдерінде құқық бұзушылықтың алдын алу, қоғамдық тәртіпті сақтау және өңірде жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша жергілікті полицияның алдына міндеттер қою құзыреті пайда болды.

Жалпы, мұндай жұмысты ұйымдастыру жергілікті жерлерде оның қызметін неғұрлым икемді үйлестіруге мүмкіндік берді, бұл жалпы полицияның ашықтығы қағидатын қамтамасыз етуге оң

әсерін тигізді. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 30 желтоқсандағы №1142 Қаулысымен «Жергілікті полиция қызметі туралы» ереже бекітілді, онда ЖПҚ қызметінің құқықтық негізі, сондай-ақ жергілікті атқарушы және өкілді органдардың құзыреті алғаш рет бекітілді. Құрылған құрылымның негізгі мақсаты анықталды және оның қызметкерлерін мақсатсыз пайдалануға тыйым салу белгіленді (осы Ереженің күші жойылды. ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 7 ақпандағы № 37 қаулысымен).

Бүгінгі таңда ЖПҚ бөлімшелерінің негізгі міндеттері:

- құқық бұзушылықтың алдын алу;
- қоғамдық тәртіпті сақтау;
- қылмысқа қарсы күрес;
- қылмыстық жазаларды және өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын, сондай-ақ әкімшілік жазаларды орындау [3].

ЖПҚ бөлімшелері өз құзыреті шегінде:

- құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға, зерделеуге, жоюға бағытталған шаралар кешенін жүзеге асырады;
- қоғамдық тәртіпті қорғау жөніндегі шаралар кешенін жүзеге асырады;
- жол қозғалысына мемлекеттік бақылау мен қадағалауды жүзеге асырады;
- әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асырады;
- қылмыстық теріс қылықтарды тергеуді жүзеге асырады (көбінесе онша ауыр емес);
- Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Өз құзыреті шегінде облыс әкімдері ЖПҚ алдына қоятын өзге де міндеттерді орындайды. Жүктелген міндеттер тізбесін негізге ала отырып, ЖПҚ әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алумен және жолын кесумен айналысу ғана емес, сонымен қатар іс жүргізу әрекеттерін дербес жүзеге асыру және әкімшілік істер бойынша шешімдер қабылдау өкілеттіктеріне ие.

Заңнаманың өзгеруін ескере отырып, Қазақстан Республикасы ІІМ-нің ЖПҚ бөлімшелерінің қызметіне қатысты ведомстволық бұйрықтары, сондай-ақ жаңадан құрылған ведомствоның қызметкерлерін лауазымға тағайындау тәртібі

сәйкестікке келтірілді. Кадрларды іріктеудің тиімділігін арттыру және ЖПҚ басшылары лауазымдарына біліксіз қызметкерлерді тағайындауға жол бермеу үшін аталған лауазымдарға қойылатын біліктілік талаптары әзірленді.

ІІІ кезең-ЖПҚ қызметін жетілдіру. Құрылған қызметті одан әрі жетілдіру аясында өткізілетін іс-шаралар оның қалыптасуы мен тәжірибе жинақталуына қарай жүргізілді. Оның жұмысын және орын алған проблемалық мәселелерді мониторингілеу негізінде ЖПҚ басшысына бағынысты қызметкерлерге қатысты тәртіптік практиканы өз бетінше қолдану құқығын беру туралы шешім қабылданды. Бұл норма қызметтің дербестігін арттыруға және қызметтік тәртіпті нығайтуға бағытталған.

Кадр резервін қалыптастыру рәсімінің ашықтығын арттыру үшін, өңірлік кадр комиссияларының құрамына жергілікті әкімшілік өкілдері енгізілді. Бұдан басқа, облыстық деңгейдегі ЖПҚ басшыларының кадрлық резерві облыс әкімшілігінің басшысымен келісіле бастады.

Алайда, Елбасының жаңа тұжырымдамалық типтегі полиция – қарапайым адамдардың күнделікті өміріндегі қауіпсіздігі мен тыныштығына бағдарланған халыққа арналған полиция құру туралы идеясын іске асыру бүгінгі күні оны құруға негіз болған күтілетін нәтиже бермеді және оған бірнеше себептер болды.

1. Қатардағы қызметкерлердің де, олардың басшыларының да заңмен қойылған міндеттердің мәнін жеткіліксіз түсінуі. Біріншіден, бұл құқық бұзушылықтың алдын-алу рөлінің төмендеуінен көрінеді, ол заңда жаңадан құрылған бөлімшенің алдына қойылған бірінші кезектегі міндет болып табылады. Бұл тұрғыда біздің еліміз өз дамуының негізі ретінде құқық бұзушылықтарға «нөлдік төзімділік» олардың алдын алу есебінен қол жеткізілетін ЭЫДҰ елдерінің қағидаттары мен тәжірибесін қабылдағанын ұмытпауымыз керек [4]. Бұл, әрине, адамды бас бостандығынан айыру орындарына жіберуден гөрі қиынырақ, өйткені ол мемлекет пен қоғамнан белгілі бір күш-жігерді, көптеген субъектілердің қатысуымен жүйелі шараларды қажет етеді. ЖПҚ осы жүйеге еніп, сол жерде маңызды рөл атқаруы керек. Сонда ғана нақты нәтиже алуға болады. Жақын болашақта жоғарыда аталған мәселені шешудің кілті полицияның сервистік моделі қағидаты бойынша жаңа тәжірибеге бейімделген, ЖПҚ кадрларын даярлау және қайта даярлау жүйесі болуы мүмкін.

2. Әкімдіктер мен ЖПҚ арасында кері байланыс орнатылмаған. Мысалы, халықпен тікелей байланыста жұмыс істейтін төменгі қызметтер, оның ішінде жеке әкімшілік учаскедегі әлеуметтік, экономикалық проблемалардың салдары болып табылатын құқық бұзушылықтарға ықпал ететін себептер мен жағдайлар туралы ақпараттың едәуір көлеміне ие. Сонымен қатар, бұл ақпарат жергілікті атқарушы органдардың ықтимал заң бұзушылықтардың алдын алу бойынша уақтылы шаралар қабылдау мақсатында талдау жұмыстары үшін жақсы база бола алар еді. Мұндай тәсіл құқықтық тәртіптің жай-күйіне де ықпал етер еді, сондай-ақ халықтың құқық қорғау органдарына деген сенімін арттыруға ықпал етер еді.

3. ЖПҚ-ның халықпен кері байланысы тиісті түрде жолға қойылмаған. Бұл полиция бөлімшесінің ерекшелігі-бұл өз қызметін халықпен тығыз қарым-қатынаста жүзеге асыруы керек полиция бөлімшесі ретінде ойластырылған. Өйткені, тыныштық, көшелер мен аулалардағы тәртіп, отбасылық жанжалдар, алкогольді ішімдіктерді қатаң бөлінген уақытта сату, кәмелетке толмағандардың бос уақытын өткізу және т.б. – мұның бәрі ЖПҚ қамқорлығының саласы. Әрине, бұл барлық мәселелерді тек олардың күшімен шешу туралы емес. Азаматтардың кез-келген ұсақ құқық бұзушылыққа төзбеушіліктің маңыздылығын түсінуі жақын болашақта полицияға, бұзушылықтар туралы хабарлауға және олардың жасалуына кедергі келтіретін қажетті шарт бола алады. Өйткені бұл - халық үшін полиция. Тұтастай алғанда, атқарушы органдардың, полицияның және қоғамның өзінің бірлескен күш-жігері қажет. Қазақстандықтардың санасында олар кез келген сәтте өзінің учаскелік полициясынан қоғамдық тәртіптің жай-күйі туралы сұрай алады деген түсінікті қалыптастыру, сондай-ақ оған жергілікті атқарушы орган мен Қазақстан Республикасы ІІМ орталық аппараты тікелей қабылдауы тиіс деген баға беру қажет деп ойлаймыз.

4. Құқық бұзушылықтың алдын алу мәселелерінде жергілікті атқарушы органдар мен ЖПҚ арасындағы өзара іс-қимылдың тәсілдері мен әдістерін түбегейлі жақсарту талап етіледі. Мысалы, қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінен босатылған, тұрақты тұратын жері, оны қолдауға дайын туыстары жоқ, өз бетінше жұмысқа орналасу мүмкіндігі жоқ адам мемлекет тарапынан әлеуметтік қолдауға аса мұқтаж. Мұндай қолдауды барлық дамыған елдердегі жергілікті билік көрсетеді. Сондықтан осы мәселені шешуге халықтың тыныс-тіршілігінің

барлық аса маңызды мәселелеріне: білім беру, денсаулық сақтау, еңбекпен қамту және т. б. жетекшілік ететін өңірлердің әкімдіктері ерекше қызығушылық танытуы тиіс. Бұл қызығушылықсыз ештеңе жақсы жаққа өзгермейді. Бірақ пробация қызметі, УПИ, сондай-ақ ПМ қоғамдық кеңестері елеулі үлес қосып, қалыптасқан жағдайды бұзуға көмектесе алар еді. Біздің еліміздегі қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу және болдырмау сияқты ортақ міндетті шешу үшін барлық мүдделі органдар мен құрылымдар арасында тығыз байланыс орнату қажет.

5. Іс жүзінде қос биліктің өзіндік формасы қалыптасты, бұл тұтастай алғанда полиция қызметінің тиімділігіне оң әсер етпейді. Басқару жүйесіндегі қосарлылық өзінің толық сәтсіздігін бірнеше рет дәлелдеді, өйткені бұл «бірден екі капитанның басқаруындағы кеме» сияқты.

ПМ-нің 30 жыл бұрынғы тәжірибесі. Содан кейін, 90-шы жылдардың соңында Ресей полициясы қаржыландыру түрі бойынша бөлінді, бұл кезде қызметкерлердің бір бөлігі жергілікті бюджет есебінен қаржыландырылды, бірақ ішкі істер министрлігінің құрамында болды және министрліктің бұйрықтарына бағынады. Мұндай жағдай жергілікті билік пен ПМ басшылығы арасында ПМ-нің аумақтық бөлімдері мен басқармалары үшін нұсқаулардың маңызы зор екенін анықтау бөлігінде жанжалды жағдайлардың туындауына әкеп соқты. Барлық осы түсіндіруді «полиция туралы» Федералды заң аяқтады, ол ПМ-нің барлық полиция құрылымдарын ешқандай ескертусіз бағындырды. Муниципалды және мемлекеттік полиция қатарлас өмір сүретін көптеген елдерде олар тек қаржыландыру көзі бойынша ғана емес, сонымен бірге бағыну жүйесі бойынша да нақты бөлінген. Жергілікті полиция қызметі туралы ереженің күшін жоғалтуына байланысты жергілікті полиция орталық аппаратқа бағынады, тек өз атауында «жергілікті» сөзін номиналды түрде сақтайды, өйткені олардың қызметінің заңнамалық базасы жалпы ішкі істер органдарының қызметін реттейтін құқықтық актілерге негізделеді. Сондықтан болашақта осы құрылымдық бөлімшені реформалау сөзсіз. Осылайша, ЖПҚ мақсаттары мен міндеттері бүгінгі күні құқық бұзушылықтардың алдын алу және осы жұмысқа халықтың қатысуы бойынша қабылданып жатқан шаралар туралы халықты міндетті хабардар ету қажеттілігімен алдын ала анықталған; азаматтардың құқық бұзушылық туралы

сигналдарына уақтылы ден қою; азаматтардан құқық бұзушылықтар туралы мәліметтер алу және олар бойынша қабылданған шаралар туралы хабардар ету үшін қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды (WhatsApp, Instagram және т.б.) кеңейту жолымен азаматтарды көмек көрсету процесіне және полициямен ынтымақтастыққа тарту тетігін жетілдіру; белсенді азаматтық ұстанымы үшін көтермелеу, сондай-ақ оны танымал ету. Осы параграфты қорытындылай келе, Қазақстан Республикасында ЖПҚ пайда болу және қалыптасу процесі ұзақ уақыт бойы жүзеге асырылғанын атап өтеміз. Бұл бөлімшені құрудың негізі құқық бұзушылықтарға «нөлдік төзімділік» қағидатын іске асыру болды, бұл бірқатар заңнамалық өзгерістерге, соның ішінде азаматтардың қажеттіліктеріне бағытталған полицияның жаңа түрін құруға әкелді. Шет елдердің тәжірибесі негізінде қазақстандық заң шығарушы әкімшілік полицияның құрылымын және оның алдын алу қызметін ұйымдастыруды айтарлықтай өзгертті. Қоғамдық және ведомстволық сияқты түрлерді біріктіретін жаңадан құрылған бөлімшенің қызметін бақылау да күшейе түсті. Жалпы, біздің елімізде ЖПҚ пайда болуы мен қалыптасуының бүкіл процесін үш кезеңге бөлуге болады: заңнамалық, ұйымдастырушылық-практикалық және ЖПҚ қызметін одан әрі жетілдіру кезеңі.

1.2 Жергілікті полиция қызметінің бөлімшелері жүзеге асырылатын құқық бұзушылықтардың жалпы және жеке профилактикасы.

ЖПҚ бөлімшелеріне жауапты функциялар жүктелген, оларды орындау әлеуметтік өмір мәселелеріне кең мемлекеттік көзқарассыз мүмкін емес. ЖПҚ қызметінің негізгі бағыты ретінде профилактикалық қызметті барлық мемлекеттік органдардың әртүрлі құқыққа қарсы көріністердің алдын алу жөніндегі мақсатты қызметінен бөлек қарауға болмайды. Бұл, әсіресе, құқық бұзушылықтың себептері мен жағдайларын анықтауға және оларды жою, бейтараптандыру және әлсірету бойынша шаралар қабылдауға негіз болатын жалпы профилактикалық қызметті ұйымдастыру мен жүргізу кезінде ескеру қажет.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік фельдъегерлік байланыс және ішкі істер органдары қызметінің мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар

енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 29 маусымдағы № 58-VIIZRK Заңымен 9-1-Б.

«Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 4-тармақпен толықтырылды, онда «учаскелік полиция инспекторы бекітілген әкімшілік учаскеде құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтаған кезде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен жеке және заңды тұлғаларға осындай себептер мен жағдайларды жою жөнінде шаралар қабылдау туралы ұсыну енгізеді» деп белгіленген [5].

Бұл жаңа енгізілім Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Қазақстан Жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты» атты Жолдауы аясында жүзеге асырылды, онда мыналар атап өтілді: «учаскелік инспектордың мәртебесін заңды түрде арттырып, оған нәтижелі жұмыс үшін барлық мүмкіндіктерді ұсыну керек. Ол азаматтар үшін танымал, қол жетімді, беделді болуы керек, олардың құқықтарын белсенді қорғауы керек» [6].

Әрине, ЖПҚ - нің мүмкіндіктері мен құзыреті қылмыстың себептік кешеніне нақты әсер ету үшін жеткіліксіз екені анық, бірақ бұл белгілі бір аумақтағы криминогендік факторлар туралы толық ақпараты бар ЖПҚ бөлімшелері, оларды уақтылы анықтап, талдап, хабардар етуі керек. Мүдделі органдар, ұйымдар тек әлеуметтік өмірдің құбылыстары мен процестері туралы ғана емес, олар тудыратын, олар қылмыстық көріністерге ықпал етеді, бірге жүреді, сонымен қатар осы процестер мен құбылыстарға әсер ету үшін мүмкін шараларды ұсынады.

«Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 21-бабына сәйкес құқық бұзушылық профилактикасының жалпы шаралары:

1) халықтың әлеуметтік осал топтарын қорғау жөніндегі шаралар;

2) экономиканы, әлеуметтік саланы, құқық қорғау қызметін басқарудағы қателер мен олқылықтарды жоюға, сондай-ақ құқық бұзушылық профилактикасының нормативтік, ақпараттық, әдістемелік және ресурстық қамтамасыз етілуін жетілдіруге бағытталған ұйымдастыру-басқару шараларын іске асыру жолымен жүзеге асырылады;

3) азаматтарда жалпыадамзаттық құндылықтарға, заңға мойынсұнушылық мінез-құлыққа, құқыққа қарсы мінез-құлыққа төзбеушілікке бағдарланған, жалпы, тұрмыстық және құқықтық

мәдениетті арттыратын адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру арқылы криминогендік факторларды жоятын немесе шектейтін идеологиялық шаралар арқылы жүзеге асырылады;

4) құқық бұзушылық жасауға кедергі келтіретін ғылым мен техника жетістіктері [7].

Құқық бұзушылықтың жалпы алдын-алуды жүзеге асырудағы ЖПҚ бөлімшелерінің рөлін қарастырайық. Құзыреттілікті ескере отырып, олардың жалпы профилактика жөніндегі қызметінің негізгі бағыттары мыналарды қамтиды:

- қылмыстың жай-күйі мен үрдістерін, құқық бұзушылықтардың түрлері мен топтарын зерделеуді, қылмысқа байланысты, оның көріністерін тудыратын, теріс үрдістерге ықпал ететін және оның қоғамдық қауіптілігін арттыратын әлеуметтік процестер мен құбылыстарды (себептер мен жағдайларды) анықтауды және айқындауды қамтитын, бекітілген учаскеде қалыптасқан криминологиялық жағдайды талдау;

- қылмыстың себептері мен жағдайларын, олардың табиғатын, әрекет ету механизмін талдау;

- нақты учаскеде құқық бұзушылықтар жасауға объективті кедергі жасау үшін ЖПҚ арсеналында бар барлық ықтимал шараларды қабылдау;

- құқық бұзушылықтардың анықталған себептері мен шарттары және оларды жою немесе бейтараптандыру бойынша ықтимал шаралар туралы тиісті мемлекеттік құрылымдарға ұсыныстар енгізу және хабарламалар жіберу;

- қылмысқа қарсы күрес және құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі мемлекеттік, өңірлік бағдарламаларды әзірлеуге және іске асыруға қатысу;

- учаскедегі нақты криминологиялық жағдай және ЖПҚ профилактикалық қызметі туралы қоғамдық пікірді зерделеу және қалыптастыру;

- құқықтық тәрбиеге қатысу, халыққа құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғау мәселелері бойынша көмек көрсету және т. б.

Жалпы профилактиканың негізі құқық бұзушылықтардың себептері мен жағдайларын, олардың түрлерін анықтау және талдау болып табылады, өйткені қылмыстың себептерін, оны тудыратын себептерді және себептердің әрекетін ашуға көмектесетін объективті және субъективті жағдайларды білмей тиімді әсер ету мүмкін емес. Алайда, бұл құбылыстардың күрделі көп факторлы табиғатын ескеру қажет. Олар қоғамның

әлеуметтік және құқықтық өміріндегі өзгерістермен бірге өзгертіліп, өзгертіледі. Сондықтан құқық бұзушылықтардың себептік кешенінің әмбебап моделін құру әрекеттері нәтижесіз.

Жалпы профилактикалық қызмет аясында ЖПҚ қызметкерлері жүзеге асыратын белгілі бір шешімдер қабылдау үшін қылмыстың себептері мен жағдайларын талдау механизмін қарастырайық. Алдымен құқық бұзушылықтармен (топтық криминалдық сананың өсуі, сыбайлас жемқорлық, көші-қон процестеріндегі келеңсіз көріністер, демографиялық немесе экономикалық дағдарыстар, құқық қорғау және құқық қолдану қызметінің тиімсіздігі, маскүнемдік, нашақорлық, қоғамның рухани өмірінің деформациясы) неғұрлым тығыз байланысты саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени және өзге де құбылыстар мен процестердің шеңберін белгілеу қажет (кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз және панасыз қалуы және т.б.).

Мұндай талдаудың келесі кезеңінде анықталған факторлардың қылмыстық көріністерге әсер ету механизмін анықтау, олардың қайсысы және қоғамға қарсы бейімділіктер мен көзқарастармен жеке тұлғаны қалыптастыруға қалай ықпал ететінін, қылмыстық мотивацияның іске асырылуына қандай әсер ететінін, қылмыстық жағдайларды тудыратын немесе оларға ықпал ететін жағдайлар жасау қажет. Оларға ықпал ететін, сондай-ақ анықтауды және уақтылы ашуды қиындататын факторлар қылмыстық әрекеттің жазасыз жалғасуына ықпал ете отырып, жасалған құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Жүргізілген талдау нәтижелері бойынша бөлінеді:

- біріншіден, ЖПҚ әсер етуі мүмкін себептер мен жағдайлар (профилактикалық есепке алу мен бақылауды ұйымдастыру, халықтың құқықтық хабардар болу деңгейі және т. б.);

- екіншіден, ЖПҚ қызметкерлерінің де, сондай-ақ құқық бұзушылық профилактикасының өзге де субъектілерінің кешенді ықпалын талап ететін криминогендік факторлар;

- үшіншіден, әсері ЖПҚ құзыретінің шегінен шығатын жағымсыз әлеуметтік процестер мен құбылыстар.

Осылайша, әсер етуі ЖПҚ қызметіне байланысты факторларға қатысты басқарудың барлық деңгейлерінде құқық бұзушылықтардың алдын алу жоспарларын әзірлеу және іске асыру жолымен барлық қажетті қызметтер мен бөлімшелерді тарта отырып, ведомстволық деңгейде іске асырылатын шаралар кешені әзірленеді.

Екінші жағдайда, анықталған криминогендік факторларды жоюға, бейтараптандыруға немесе әлсіретуге бағытталған шараларды ЖПҚ қызметкерлері өз бетінше де, құқық бұзушылық профилактикасының басқа субъектілерімен де өзара іс-қимыл жасай отырып жүзеге асырады.

ЖПҚ бөлімшелері құқық бұзушылықтардың анықталған себептері мен жағдайларына өз бетінше тиімді әсер ете алмаса, барлық қажетті криминологиялық ақпарат дайындалады, ол белгіленген тәртіппен анықталған криминогендік факторларды жою туралы шешім қабылдауға байланысты органдарға жіберіледі. Оларды жою немесе бейтараптандыру жөніндегі ұсыныстар заңды, негізделген, нақты, экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан орынды болуға тиіс. Мұндай ұсыныстардың мақсаты нақты алдын-алу шараларын жүргізу кезінде бірлескен бағдарламаларды әзірлеу мен іске асыруда өзара әрекеттесуді қамтамасыз ету болып табылады.

Профилактикалық қызметтің негізгі бағыттарын айқындайтын міндеттердің кешенділігі ЖПҚ-ның құқық бұзушылық профилактикасының өзге субъектілерімен өзара іс-қимылын дамыту қажеттілігін туындатады. Бұл мемлекеттің қолданыстағы саясатына сәйкес профилактикалық жұмысты ұйымдастырудың негізгі талаптарының бірі болып табылады. Бұл қылмыстың себептері мен жағдайларына әсер етудің тиімділігін анықтайтын басқарудың барлық деңгейлерінде ұйымдастырылған өзара іс-қимыл.

«Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы аясында қазіргі кезеңдегі ЖПҚ бөлімшелерінің жалпы профилактикалық қызметіндегі ең өзекті мәселе жұртшылықпен байланысты нығайту, құқық қорғау бағытындағы қоғамдық құрылымдар желісін кеңейтуге бастамашылық ету, полицияның сервистік жұмыс форматына көшуіне байланысты қоғамдық тәртіпті сақтауға және құқық бұзушылықтардың алдын алуға халықтың қатысуын жандандыру болып табылады.

Осы бағыт шеңберінде ЖПҚ қызметкерлері шаралар кешенін іске асыруда:

- проблемалық мәселелер зерделенетін тұрғындармен, пәтер иелерінің тұтыну кооперативтері, мүлік иелерінің бірігулері және басқа да қоғамдық бірлестіктер өкілдерімен тұрақты негізде кездесулер өткізіледі. Полицияның халықпен өзара байланысы интерактивті коммуникациялар арқылы нығаюда. Учаскелік инспекторлар халықпен барлық 24 сағат бойы танымал интернет-

мессенджерлердің (WhatsApp, Instagram, Telegram және т.б.) жалпы чаттарында онлайн байланыста бола алады. Мұндай қарым-қатынас тұрғындар мен полиция қызметкерлері арасында тығыз қарым-қатынас орнатуға, ұсақ құқық бұзушылықтардың уақтылы алдын алуға және елеулі құқық бұзушылықтардың алдын алуға мүмкіндік береді;

- қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті нығайту үшін, сондай-ақ азаматтарға ыңғайлы болу үшін модульдік полиция бекеттері ашылды, олар қолжетімді жерде болуға мүмкіндік береді және қылмыстық қол сұғушылықтан қорғаудың тиімділігін арттыра отырып, полицияның азаматтардың сұрауларына уақтылы және сапалы әрекет етуін қамтамасыз етеді;

- цифрлық инновацияларды енгізу және дамыту бойынша жоспарлы жұмыс жүргізілуде. Қалалардың көшелерінде арнайы құрылғылар – «SOS 102» дабыл түймелері орнатылады, олар құқыққа қайшы әрекеттер немесе төтенше жағдайлар туындаған жағдайда дабыл сигналын беруге және полицияға шұғыл шақыруға арналған. Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы ІІМ елдегі қоғамдық қауіпсіздік деңгейін арттыру мақсатында тек қоғамдық орындарда ғана емес, сонымен қатар білім беру, денсаулық сақтау объектілерінде, қоғамдық көлікте «бұлтты бақылау» т.б. бейнебақылау камераларын орнату арқылы елдегі қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған үлкен жұмыс жүргізуде [8];

- тұрақты негізде «учаске», «құқықтық тәртіп» және т. б. жедел-алдын алу іс-шаралары (бұдан әрі-ЖАІШ) жүргізіледі, мысалы, ЖАІШ «учаскесі» ЖАІШ шеңберінде қызмет көрсетілетін объектісінің криминогендік жағдайын бағалау үшін аулаларды және пәтерлерді аралауды жүзеге асырады, ішкі істер органдарында есепте тұрған адамдарды тексереді, олармен профилактикалық әңгімелер, іс-шаралар жүргізеді.

Осылайша, ЖПҚ бөлімшелеріне негізгі рөл берілетін сервистік полицияның кешенді моделін құру мақсаты – мемлекеттік құрылымдар мен қоғамның тиімді өзара іс-қимылы арқылы, құқық бұзушылықтардың алдын алу, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету және халыққа уақтылы көмек көрсету арқылы азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі ЖПҚ-ның негізгі міндеттеріне құқыққа қарсы әрекеттері оларға алдын алу әсерінің тиісті шараларын қабылдауға негіз болатын адамдарды

анықтау да кіреді. Бұл міндетті шешу үшін құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасын тиісті түрде ұйымдастыру қажет.

Жеке алдын-алу – бұл ең алдымен қылмыстық мінез-құлықты күтуге болатын адамдарға әсер ету. Алдын алудың бұл түрі белгілі бір адаммен және оның жақын ортасымен нақты жұмыс істеуге арналған. Бұл мемлекеттік органдардың, қоғамдық ұйымдардың және олардың өкілдерінің құқық бұзушылық жасауды күтуге болатын адамдарды анықтау, осы адамдардың мінез-құлқын оң түзету, осы ортада әрекет ететін криминогендік факторларды жою не бейтараптандыру мақсатында оларға және олардың қоршаған ортасына ықпал ету жөніндегі қызметі.

ЖПҚ қызметінде жеке профилактика ерекше маңызға ие болады. Мұндай алдын-алу объектілері ең айқын криминогендік қасиеттері бар адамдар мен әлеуметтік орта болуы керек. Мұндай жеке алдын алу қызметінің мазмұны заңмен берілген барлық құқықтар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, көрсетілген объектілерге белсенді тікелей әсер ету болып табылады.

Профилактикалық әсер етуді талап ететін адамдарды іріктеу нақты негіздер болмаған кезде ерікті шешімдерге, сол арқылы азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделеріне нұқсан келтіруге әкеп соғуы мүмкін екенін есте сақтау қажет. ЖПҚ жеке профилактикалық жұмысына қатысты мұндай негіздер, ең алдымен, заңсыз мінез – құлық фактілері болып табылады. Олар адамды профилактикалық есепке қою құқығын береді. Ал адамды ішкі істер органдарының (бұдан әрі – ПО) профилактикалық есебіне қою азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына белгілі бір қысым жасауға әкеп соғатындықтан, адамдардың санаттары мен олардың қоғамға қарсы мінез-құлық түрлері нормативтік актілерде арнайы көрсетіледі, бұл ЖПҚ бөлімшелерінің жеке профилактикалық жұмысының шектерін де айқындайды.

Алдын алатын адамдарға қатысты жеке алдын-алу шаралары адамның ішкі жағымсыз қасиеттерін және оның мінез-құлқын бейтараптандыруға немесе жоюға арналған әлеуметтік құрал рөлін атқарады. Белгілі бір әлеуметтік ортаға профилактикалық әсер ету туралы сөз болғанда, олар жеке тұлғаны әлеуметтік тұрғыдан деформациялайтын материалдық және рухани тәртіптің сыртқы теріс элементтерін бейтараптандыруды немесе жоюды білдіреді. Бұған адамның қолайсыз материалдық және тұрмыстық жағдайлары, моральдық

тұрғыдан қолайсыз микро орта, жағымсыз тұлғааралық қатынастар және т. б. кіреді.

Жеке профилактиканың мақсаты – жеке тұлғаны оң түзету, бұл оның мінез-құлқының қоғамға қарсы заңға сәйкес өзгеруіне әкеледі. Осы мақсатқа қол жеткізу бірқатар нақты міндеттерді шешуді талап етеді. ЖПҚ бөлімшелерінің қызметіне қатысты оларға мыналар жатады:

- мінез-құлқы құқық бұзушылықтар жасаудың нақты мүмкіндігін айғақтайтын, санаттары заңнамалық нормативтік құқықтық актілерде көрсетілген адамдарды анықтау;

- осы тұлғаларды және оларға теріс әсер ету көздерін зерттеу;

- жеке мінез-құлықты болжау;

- ПО-ға есепке қою;

- жеке профилактика шараларын жоспарлау;

- тікелей профилактикалық әсер;

- осы адамдардың мінез-құлқы мен өмір салтын бақылау;

- жүргізілген алдын алу іс-шараларының нәтижелерін жүйелі түрде тексеру.

Жеке профилактикалық жұмыстың тиімділігін қамтамасыз ету үшін келесі негізгі талаптарды сақтау қажет (2 суретті қараңыз).

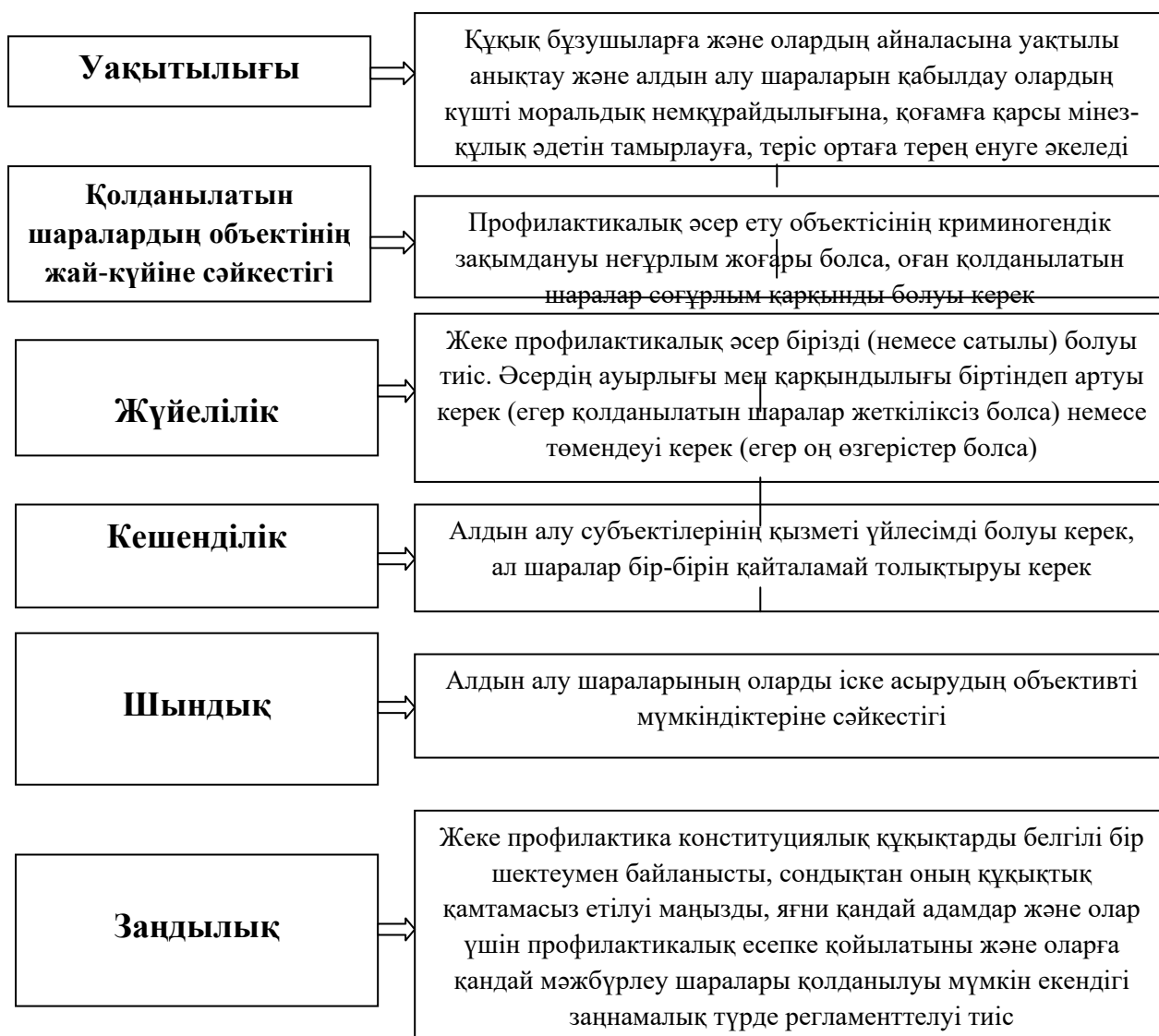
Жеке алдын-алу міндеттерін ЖПҚ бөлімшелері әртүрлі шаралар арқылы шешеді, олардың мазмұны өзіндік сипаттамаларға ие.

Жеке профилактикалық әсердің келесі әдістерін ажыратуға болады: сендіру, көмек, мәжбүрлеу.

Алдын алу әдісі ретінде сендіру – бұл алдын-алудың қоғамға қарсы бағытын өзгерту және оң әлеуметтік бағытты бекіту мақсатында жүзеге асырылатын тәрбиелік, түсіндіру шараларының кешені [9, б. 43]. Сендіру профилактика әдісі ретінде адамдардың профилактикалық есепте болу кезеңінде құқық бұзушылықтар жасауға әкеп соғуы мүмкін негізгі қоғамға қарсы бағдарларды еңсеру немесе бейтараптандыру үшін қолданылады.

Сендіру әдісін жүзеге асырудың негізгі формалары – жеке және ұжымдық әңгімелер, адамның мінез-құлқын талқылау, оларға жеке және ұжымдық қамқоршылық орнату, қоғамдық пайдалы қызметке бірлесіп қатысу және т.б.

Жеке алдын алу жұмыстарын жүргізу бойынша негізгі талаптар

2-сурет.

Сендіру әдістерін қолдану процесінде, яғни профилактикалық адамдарға тәрбиелік әсер ету, оның ақыл-ойына, сезімдері мен ерік-жігеріне әсер етудің әртүрлі психологиялық және педагогикалық әдістерін қолдану қажет.

Тәрбиелік әсердің нақты формасы – туыстарының, таныстарының, әріптестерінің, қоғам өкілдерінің көмегін пайдалану. Бейресми ортада профилактикаға оң әсер ететін және теріс әсерді бейтараптандыратын немесе жоятын адамдардың көмегін дұрыс пайдалану маңызды. Көмек шаралары, әдетте, алдын-алу ЖПҚ қызметіндегі ең тиімділердің бірі болып табылады. Олар еңбекке орналасуға, тұрмыстық жағдайды

жақсартуға, оқуға түсуге, бос уақытты ұйымдастыруға, әлеуметтік пайдалы байланыстар орнатуға, ақшалай шығындарды жоспарлауға, өмірлік мақсаттарды таңдауға және т.б. қатысты.

Мәжбүрлеу әдісі ЖПҚ бөлімшелерінің жеке-профилактикалық қызметіндегі негізгі әдістердің бірі болып табылады. Заңға негізделген бұл әдіс ПО-ның профилактикалық бақылауындағы адамдардың заңсыз, қылмыстық әрекеттерін уақтылы болдырмауға, азаматтарды олардың заңсыз қол сұғушылықтарынан қорғауға мүмкіндік береді.

Мәжбүрлеу әдісі жеке профилактикада заңды табиғаты, мазмұны мен бағыты бойынша әртүрлі әсер ету шараларын қолдану арқылы жүзеге асырылады. Алайда, олар, әдетте, құқықтың әртүрлі салаларының тиісті құқықтық нормаларымен, мысалы, азаматтық-құқықтық, отбасылық-құқықтық, әкімшілік-құқықтық, іс жүргізу шараларымен реттелуі керек.

Құқық бұзушылықтың алдын алу, сондай-ақ олардың жасалуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою мақсатында адамның немесе шектеулі адамдар тобының құқықтық санасына және мінез-құлқына жүйелі түрде әсер ету үшін ЖПҚ қызметкерлері қолданатын жеке алдын алу шараларын қарастырыңыз.

«Құқық бұзушылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 23-бабының 2-бөлігіне сәйкес жеке профилактика шаралары болып табылады (3 суретті қараңыз):

3-сурет.

Келесі жағдайлардың бірі құқық бұзушылықтың жеке алдын алу шараларын қабылдауға негіз болып табылады:

- жеке және заңды тұлғалардың хабарламалары немесе өтініштері, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарламалар;

- құқық бұзушылық жасау не жасауға әрекет жасау фактісін уәкілетті лауазымды адамның тікелей анықтауы;

- мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан түскен материалдар [7].

Біз ЖПҚ қызметкерлері жиі қолданатын жеке алдын-алу шараларына талдау жасаймыз және олардың нақты бөлімшенің қызметі үшін маңыздылығын анықтаймыз.

1. Профилактикалық әңгіме. Жеке профилактикада әңгімелесудің үш түрі қолданылады: алдын-ала (немесе таныстыру), ескерту және білім беру. Алдын ала әңгімелесуді ЖПҚ қызметкері жеке тәртіппен жүргізеді. Профилактикамен әрі қарайғы тәрбие жұмысының барысы көбінесе оның мазмұны мен нәтижелеріне байланысты болады. Алдын-ала әңгімелесудің психологиялық атмосферасы, оның үні жеке алдын – алу жұмыстарының жалпы бағытын көрсетуі керек-ізгіліктің үйлесімі, алдын-алушының тағдырына қызығушылық, оған деген сұраныс, оның мінез-құлқы. Алдын ала әңгімелесу адамды есепке қою кезінде жүргізіледі. Сондықтан, бұл әңгіме тиімді және мазмұнды болуы үшін адамның өзі, оның мінез-құлқы, қоршаған ортасы, байланыстары және т.б. туралы мүмкіндігінше көп ақпарат жинау қажет [10, б. 108].

Алдын ала әңгімелесу профилактикалық есепке алынған адамның қоғамға жат мінез-құлық фактілері болған кезде не қандай да бір сыртқы себептерсіз, яғни күнделікті жұмыс тәртібімен жүргізіледі. Профилактикалық әңгіме оның басты міндеті – профилактикаланушыға тікелей тәрбиелік ықпал етумен қатар, оның мінез-құлқын бақылау мақсатын көздейді, сондай-ақ жеке профилактиканы және құқық бұзушылыққа қарсы күрестің өзге де шараларын ақпараттық қамтамасыз ету үшін пайдаланылады.

Мақсаты, негізгі мазмұны, әсер ету әдістері туралы тәрбиелік әңгіме алдын-ала әңгімеге жақын. Профилактикалық және тәрбиелік әңгімелер барысында қолданылатын алдын-ала адамның санасына, сезімдері мен ерік-жігеріне әсер ету жолдары көп жағынан ұқсас. Алайда, тәрбиелік әңгімелер, әдетте, бейресми жағдайда, көбінесе қоғам өкілдерімен, алдын-

алушының тұрғылықты жері, оқу немесе жұмыс орны бойынша өткізіледі.

Профилактикалық әңгімелесуді құзыретіне жеке профилактика шараларын қолдану жататын құқық бұзушылық профилактикасының кез келген субъектісі құқық бұзушылық жасаған немесе оған қатысты осы жеке шараны қабылдау үшін негіз бар адаммен жүргізе алады.

Осылайша, профилактикалық әңгімелесудің негізгі міндеттері құқыққа қарсы мінез-құлықтың себептері мен жағдайларын анықтау, құқық бұзушылықтың әлеуметтік және құқықтық салдарын түсіндіру және заңға бағынатын мінез-құлық қажеттілігіне сендіру болып табылады.

2. Қорғау нұсқамасы жеке профилактика шарасы ретінде жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында және Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінде (бұдан әрі – ҚР ӘҚБтК) көзделген тәртіппен әкімшілік ұстап алуды жүргізу үшін негіздер болмаған кезде не Қазақстан Республикасы Қылмыстық процестік кодексінің (бұдан әрі – ҚР ҚПК) «Ұстап алу негіздері» 128-бабында көзделген тәртіппен ұстап алу үшін қолданылады. Осы алдын алу шарасын аумақтық полиция органының, ЖПҚ бастықтары, олардың орынбасарлары, УПИ, КТІЖ УПИ, ӘЗЗҚТ жәбірленушінің пікірін ескере отырып қолдана алады және тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған не оны жасау қаупі төнген адамға орындау үшін қолхатпен беріледі. Жәбірленушіге қорғау нұсқамасының көшірмесі беріледі, оның құқықтары, сондай-ақ өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адам оны бұзған жағдайда туындауы мүмкін құқықтық салдарлар түсіндіріледі. Бұл ретте қорғау нұсқамасының көшірмесі 24 сағат ішінде прокурорға жіберілуге тиіс. Қорғау нұсқамасын қызметкер оны шығару кезінде 16 жасқа толған есі дұрыс адамға қатысты шығаруға құқылы [11].

Қорғау нұсқамасымен тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынады. Қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімі отыз тәулікті құрайды, бұл ретте адам міндетті түрде «қорғау нұсқамасы» санаты бойынша профилактикалық есепке қойылады және оған УПИ тарапынан

профилактикалық бақылау жүзеге асырылады. УПИ тексеру кезеңділігі күнтізбелік жеті күнде кемінде 1 рет [12] құрайды.

2. Құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар анықталған жағдайда, мемлекеттік органдар тиісті ұйымның басшысына немесе лауазымды адамына оларды жою туралы ұсыныс жібереді. Бұл ретте тиісті ұйымның басшысы немесе лауазымды адамы ұсынысты алған күннен бастап бір ай мерзімде ұсынысты қарау нәтижелері және қабылданған шаралар туралы ақпаратты мемлекеттік органға жазбаша түрде ұсынуға міндетті. Егер басшы немесе лауазымды адам көрсетілген мерзімде қабылданған шаралар туралы хабарламаса не құқық бұзушылық жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды жою жөнінде шаралар қабылдамаса, ол үшін ҚР ӘҚБтК-нің 479-бабы бойынша 10 АЕК мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғатын әкімшілік жауапкершілік көзделген [13].

3. Құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар анықталған жағдайда, мемлекеттік органдар тиісті ұйымның басшысына немесе лауазымды адамына оларды жою туралы ұсыныс жібереді. Бұл ретте тиісті ұйымның басшысы немесе лауазымды адамы ұсынысты алған күннен бастап бір ай мерзімде ұсынысты қарау нәтижелері және қабылданған шаралар туралы ақпаратты мемлекеттік органға жазбаша түрде ұсынуға міндетті. Егер басшы немесе лауазымды адам көрсетілген мерзімде қабылданған шаралар туралы хабарламаса не құқық бұзушылық жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды жою жөнінде шаралар қабылдамаса, ол үшін ҚР ӘҚБтК-нің 479-бабы бойынша 10 АЕК мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғатын әкімшілік жауапкершілік көзделген [13].

4. Жеке профилактика шарасы ретінде құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеуді сот тек өз бастамасы бойынша, полиция органдарының немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге басқа да қатысушылардың өтінішхаты бойынша осы адамның жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу мақсатында белгілейді. Әкімшілік-құқықтық ықпал етудің осы шарасы әкімшілік жаза қолданумен қатар, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды әкімшілік жауаптылықтан босату кезінде оның орнына да қолданылуы мүмкін. Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу тәртібін, оның қолданылу мерзімдерін, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушылардың құқықтары мен міндеттерін ҚР ӘҚБтК

айқындайды. Өзіне қатысты осы профилактика шарасы қолданылатын адам "ерекше талаптар" санаты бойынша ПО-ның профилактикалық есебіне қойылады және оған осы шараның бүкіл қолданылу мерзімі ішінде (үш айдан бір жылға дейін, ал кәмелетке толмағандарға қатысты үш айдан алты айға дейін) профилактикалық бақылау жүзеге асырылады. Жеке профилактиканың бұл шарасы осы Нұсқаулықтың екінші бөлімінде толығырақ ашылған.

5. Профилактикалық есепке алу және бақылау – бұл мінез-құлқы құқыққа қарсы немесе қоғамға жат сипаттағы адамдарға қатысты ақпаратты жинаудан, тіркеуден, өңдеуден, сақтаудан және беруден, сондай-ақ қоғамға қарсы іс-әрекеттердің, әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында профилактикалық шараларды жүйелі түрде қадағалауға және қолдануға бағытталған олардың кейінгі қызметінен тұратын профилактиканың арнайы субъектілері қызметінің нысаны. қазіргі уақытта ПО-ның профилактикалық есебіне оған қатысты адам қойылады:

- қорғау ұйғарымы шығарылды;
- мінез-құлыққа ерекше талаптар қойылды;
- бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеуден мерзімінен бұрын шартты түрде босату туралы шешім қабылданды;
- әкімшілік қадағалау орнатылды;
- қоғамнан оқшаулауға байланысты емес жазалар немесе қылмыстық-құқықтық ықпал етудің өзге де шаралары қолданылды;
- ауыр және аса ауыр қылмыс жасағаны үшін жазасын өтегеннен кейін немесе қасақана қылмыстары үшін бас бостандығынан айыруға екі және одан да көп рет сотталған бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы шешім қабылданды;
- қылмыстық жаза тағайындай отырып және жазаны өтеуге кедергі келтіретін ауыр науқастануына байланысты оны өтеуден босата отырып, ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасауда кінәлі деп тану туралы соттың айыптау үкімі шығарылды;
- ауыр және аса ауыр қылмыстар жасағаны үшін сотталған сотталғандарды бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы сот шешімі қабылданды [12].

Жоғарыда аталған санаттағы адамдарға профилактикалық бақылауды жүзеге асыру тәртібі «ішкі істер органдарында

профилактикалық есепте тұрған адамдарға профилактикалық бақылауды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 15 шілдедегі № 432 бұйрығы негізінде жүзеге асырылады.

6. Жүріп-тұру еркіндігін алдын ала шектеу мыналарға қатысты жеке профилактика шарасы болып табылады:

- белгілі бір тұрғылықты жері және (немесе) жеке басын куәландыратын құжаттары жоқ адамдардың әрекеттерінде қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылық белгілері болмаған кезде және мұндай адамдардың жеке басын өзге тәсілдермен анықтау мүмкін болмаған кезде;

- заңды күшіне енген сот үкімінің, шешімінің, қаулысының негізінде мәжбүрлеу тәртібімен шығарып жіберуге жататын, сол сияқты шығарып жіберу туралы сот актісінде көрсетілген мерзімде Қазақстан Республикасының аумағынан кетпеген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар үшін [14].

Жүріп-тұру еркіндігін алдын ала шектеуді ПО соттың санкциясымен қолданады және адамдарды, ішкі істер органдарының арнаулы мекемесінде отыз тәулікке дейінгі мерзімге уақытша оқшаулау болып табылады.

Жүріп-тұру еркіндігін алдын ала шектеуді қолдану тәртібі мен шарттары, сондай-ақ ПО арнаулы мекемесінен босатудың негіздері Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалады.

Осы жеке профилактика шарасы қолданылған адамдар ішкі істер органдарының қабылдау-тарату орындарында ұсталады, олардың ішкі тәртіп қағидалары "Ішкі істер органдары қабылдау-тарату орындарының ішкі тәртіп қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2012 жылғы 9 қаңтардағы № 10 бұйрығымен регламенттеледі.

7. Әкімшілік қадағалау орнату. Әкімшілік қадағалау рецидивтік қылмыстың алдын алу нысаны болып табылады, заңдылықты сақтау, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктері негізінде іске асырылады және бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдардың тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында заңнамада белгілі бір шектеулер белгіленген адамдардың мінез-құлқын байқау түріндегі мәжбүрлеу шарасы ретінде ПО судьясының қаулысы негізінде жүзеге асырылады [15].

«Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау» туралы Қазақстан

Республикасының 1996 жылғы 15 шілдедегі № 28-1 Заңына сәйкес әкімшілік қадағалау жазасын өтеген адамдарға белгіленеді:

- қауіпті рецидив кезінде жасалған қылмыстар, сол сияқты террористік немесе экстремистік қылмыстар, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстар үшін;

- ауыр және (немесе) аса ауыр қылмыстар немесе қасақана қылмыстары үшін бас бостандығынан айыруға екі және одан да көп рет сотталған және жаза мерзімі аяқталған кезде мінез-құлқының үшінші теріс дәрежесі болған;

- егер жазаны өтегеннен кейін ішкі істер органдарының ескертулеріне қарамастан, қоғамдық тәртіпті, адамның және азаматтың құқықтары мен заңды мүдделерін жүйелі түрде бұзса, өзге де құқық бұзушылықтар жасаса, ауыр және (немесе) аса ауыр қылмыстар немесе қасақана қылмыстары үшін екі және одан да көп рет бас бостандығынан айыруға сотталғандар [15].

Әкімшілік қадағалау алты айдан үш жылға дейінгі мерзімге, ал кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жазасын өтеген адамдарға қатысты – Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі – ҚР ҚК) 79-бабына сәйкес соттылық мерзімі өтелгенге дейін белгіленеді.

Әкімшілік қадағалау белгіленетін адамдарға қатысты толық көлемде немесе жеке-жеке өмір салтына, отбасындағы және тұрғылықты жеріндегі мінез-құлқына, қадағаланушының жеке басын сипаттайтын басқа да мән-жайларға қарай тыйым салу түріндегі мынадай шектеулер қолданылуы мүмкін:

- ішкі істер органдары белгілеген уақытта тұрғын үйден кету;

- ауданның (қаланың) ішкі істер органдары белгілеген орындарында болуға;

- қадағалауды жүзеге асыратын ішкі істер органдарының рұқсатынсыз ауданнан (қаладан) тыс жерлерге шығуға;

- кәмелетке толмағандардың ата-аналарының не заңды өкілдерінің келісімінсіз оларды іздестіруге, оларға баруға, олармен телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілмен қарым-қатынас жасауға құқығы бар;

- алкогольді ішімдіктер, есірткі, психотроптық заттарды қолдану [16].

Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарды есепке алу тәртібі, олармен профилактикалық жұмысты ұйымдастыру «Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2005 жылғы 11 ақпандағы № 97 бұйрығымен регламенттеледі.

Осылайша, жеке алдын-алу шараларын талдау жеке алдын-алудың үлкен мүмкіндіктері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Сондықтан жеке алдын-алу шараларын жүзеге асырудың жаңа формаларын, тактикалық әдістерін іздеу қажет.

Жеке алдын-алу – бұл күрделі қызмет түрі, өйткені ол әрқашан белгілі бір адаммен, оның жеке бірегейлігімен, тек өмір сүрген өмірінің ерекшелігімен және тек өзіне тән өмірлік тәжірибесімен байланысты. Сондықтан, жалпы және жеке профилактиканың тиімділігін бағалай отырып, біріншіден, құқық бұзушылықтың алдын алуға бір жеке шараны емес, олардың бүкіл кешенін қолдану арқылы қол жеткізілетінін ескеру қажет; екіншіден, алдын – алу жұмыстарының бірдей нысандары мен әдістерімен бұл нәтиже заңсыз мінез-құлықтың негізгі үш компонентінің әрқайсысының криминогенділігіне байланысты айтарлықтай өзгереді-жеке тұлға, микро орта және нақты жағдай; үшіншіден, алдын-алу шараларының қарқындылығы криминогендік факторлардың көріну дәрежесіне тікелей байланысты.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Қазақстан Республикасында жергілікті полиция қызметінің қалыптасуының негізгі кезеңдерін талдаңыз.

2. Жергілікті полиция қызметінің құқық бұзушылықтың алдын-алу және алдын-алудағы рөлі қандай?

3. Құқық бұзушылықтың алдын алудың жалпы шараларын сипаттаңыз.

4. Құқық бұзушылықтың жеке алдын-алудың мәні мен рөлі қандай?

5. Жергілікті полиция қызметінің бөлімшелері жүзеге асыратын жеке-профилактикалық жұмыс дегеніміз не?

1-бөлім бойынша тест тапсырмалары

1-нұсқа

1. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілері жүзеге асыратын, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға және жолын кесуге, сондай-ақ оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға бағытталған құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешені?

- A) тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу
- B) отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу
- C) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының субъектілері
- D) көмек көрсету жөніндегі ұйымдар
- E) отбасылық-тұрмыстық қатынастардың алдын алу

2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық түрлерін көрсетіңіз?

- A) жыныстық, психикалық, эмоционалдық
- B) физикалық, эмоционалдық, психикалық
- C) психикалық, физикалық, экономикалық, психикалық
- D) тұрмыстық, жыныстық, моральдық
- E) физикалық, экономикалық, психологиялық, жыныстық

3. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу процесіне қандай принциптер жатпайды?

- A) заңдылық, жүйелілік
- B) жариялылық, көп деңгейлі
- C) кешенділік, құпиялылық
- D) отбасын қолдау және сақтау
- E) алдын алу шараларының қысымшылықтан басымдығы

4. Осы жеке профилактика шарасының негізгі міндеті тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері мен жағдайларын анықтау, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік және құқықтық салдарын түсіндіру болып табылады:

- A) әкімшілік ұстап алу
- B) қорғау нұсқамасы
- C) профилактикалық әңгімелесу

- D) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары
- E) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу

5. Қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімін көрсетіңіз?

- A) 10 тәулік
- B) 20 тәулік
- C) 15 тәулік
- D) 6 ай
- E) 30 тәулік

6. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын кім әзірлейді?

- A) Қазақстан Республикасының Үкіметі
- B) Қазақстан Республикасы Президентінің жанынан құрылатын арнайы жұмыс топтары
- C) Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары
- D) Қазақстан Республикасының Прокуратурасы
- E) жергілікті атқарушы және өкілді органдар

7. Қорғаныс бұйрығын шығаруға кім құқылы?

- A) жергілікті полиция қызметінің кез келген қызметкері
- B) судья
- C) полиция департаментінің бастығы
- D) ЖПҚ бастығы, оның орынбасары, КТІЖ УПИ, УПИ
- E) прокурор

8. Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптарды кім белгілейді?

- A) прокурор
- B) ЖПҚ бастығы
- C) полиция департаментінің бастығы
- D) УПИ
- E) сот

9. Қандай орган тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу субъектісі болып табылмайды?

- A) білім беру органдары
- B) сот

- C) ішкі істер органдары
- D) көмек көрсету жөніндегі ұйымдар
- E) әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссия

10. Өздеріне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған азаматтарды тексерудің кезеңділігі қандай?

- A) екі күнде бір реттен кем емес
- B) жұмыс орны бойынша апта сайын
- C) айына бір реттен төрт ретке дейін
- D) кемінде күнтізбелік жеті күнде бір рет
- E) айына бір рет

11. Қандай адамдар арасындағы отбасылық-тұрмыстық қатынастар танылмайды?

- A) сенімді романтикалық қарым-қатынаста
- B) бірлескен баласы (балалары) бар
- C) жақын туыстар
- D) бұрынғы ерлі-зайыптылар
- E) бірге тұратын немесе бірге тұрған

12. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету жөніндегі ұйымдарды кім құруға құқылы?

- A) жергілікті өкілді органдар
- B) жергілікті атқарушы немесе жергілікті өкілді органдар
- C) тек жеке тұлғалар
- D) тек заңды тұлғалар
- E) жергілікті атқарушы органдар, жеке және заңды тұлғалар

13. Қандай жағдайларда кезекші әкімшілік тәртіппен ұсталған құқық бұзушының туыстарына оның тұрған жері туралы хабарлайды?

- A) міндетті түрде, әрқашан
- B) ішкі істер органы бастығының нұсқауы бойынша
- C) ұсталғандардың өтініші бойынша және міндетті түрде кәмелетке толмағандарға қатысты
- D) тек кәмелетке толмағандарға қатысты
- E) егер адам түнгі уақытта ұсталса

14. Тұрмыс саласындағы әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша қорғаушы қатысады:

- A) іс материалдары сотқа келіп түскен кезден бастап
- B) іс сотта қаралған кезден бастап
- C) іс бойынша қаулы шығарылған сәттен бастап
- D) әкімшілік ұстау сәтінен бастап
- E) істі сотта қарау уақыты тағайындалған сәттен бастап

15. Дүкенде мас адам сатушының әйелін үйде түнемегені үшін жаман сөздермен балағаттады. Құқық бұзушылықты анықтаңыз.

- A) ҚР ӘҚБтК 434-бабы
- B) ҚР ӘҚБтК 73-бабы
- C) ҚР ӘҚБтК 73-1-бабы
- D) ҚР ӘҚБтК 73, 434-баптары
- E) ҚР ӘҚБтК 73-2 бабы

2-нұсқа

1. Құқық бұзушының мінез-құлқына қандай мерзімге арнайы талаптар қоюға болады?

- A) үш айдан бір жылға дейін
- B) екі айдан бір жылға дейін
- C) 30 тәулік
- D) үш айдан алты айға дейін
- E) үш айдан үш жылға дейін

2. Сот ерекше жағдайларда тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға жәбірленушімен жеке тұрғын үйде тұруға тыйым салу сияқты әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасын қандай мерзімге қолдануға құқылы?

- A) жеті тәулік
- B) қырық бес тәулік
- C) үш тәулік
- D) он төрт тәулік
- E) отыз тәулік

3. Профилактикалық әңгіменің ұзақтығын көрсетіңіз?

- A) төрт сағаттан артық емес
- B) бір сағаттан артық емес
- C) екі сағаттан артық емес
- D) отыз минуттан аспайды
- E) сегіз сағаттан артық емес

4. Судья үйдегі зорлаушының мінез-құлқына ерекше талаптар қойылған кезде белгілі бір жерлерге баруға, басқа жерлерге баруға тыйым сала ала ма?

- A) жоқ
- B) иә
- C) қорғау нұсқамасын бұзғаны үшін ғана
- D) мұндай шектеу заңда көзделмеген
- E) тек кәмелетке толмаған құқық бұзушылар үшін

5. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу саласындағы заңдылықтың сақталуын кім бақылайды?

- A) прокуратура
- B) ішкі істер органдары
- C) сот

- D) жергілікті полиция қызметі
- E) құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

6. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы сотқа кім өтініш бере алады?

- A) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны
- B) жәбірленушінің пікірін ескере отырып, тек ішкі істер органдары ғана
- C) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге кез келген қатысушы
- D) ішкі істер органдары және әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылар
- E) прокуратура

7. Тұрмыстық зорлаушыны әкімшілік ұстау мерзімі қай сәттен бастап есептеледі?

- A) ұсталғандарға арналған бөлмеге орналастырылған сәттен бастап
- B) оны полиция бөліміне жеткізген сәттен бастап
- C) ол тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған жерде ұсталған кезден бастап
- D) әкімшілік ұстап алу хаттамасы жасалған сәттен бастап
- E) ұстап алынған адамға қандай да бір процестік мәртебе берілуіне немесе өзге де формальды рәсімдер орындалуына қарамастан, ұстап алынған адамның бас бостандығын шектеу нақты болған кезде, бір сағаттан минутқа дейінгі дәлдікпен

8. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу саласында кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның құзыретіне не кірмейді?

- A) кәмелетке толмағандар арасында тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерімен өзара іс-қимыл жасайды
- B) кәмелетке толмағандар арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі өңірлік бағдарламаларды әзірлеуге және іске асыруға қатысады
- C) кәмелетке толмағандарға әкімшілік жаза қолдану туралы шешімдер қабылдайды

Д) жергілікті атқарушы органдарға кәмелетке толмағандар арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасына бағытталған ұйымдастырушылық-практикалық шараларды қабылдау туралы ұсыныстар енгізеді

Е) көмек көрсету жөніндегі ұйымдармен бірлесіп тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі іс-шараларды дайындайды және өткізеді

9. Өздеріне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамдар профилактикалық бақылауды қандай мерзім ішінде жүзеге асырады?

А) тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға қорғау нұсқамасын табыс еткен кезден бастап және оның қолданылу мерзімі аяқталғанға дейін тоқтатыла тұрады

В) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған кезден бастап

С) әкімшілік ұстап алу туралы хаттама жасалған кезден бастап тоқтатылады

Д) іс сотта қаралған кезден бастап

Е) қорғау нұсқамасының көшірмесі прокурорға тапсырылған сәттен бастап

10. Қорғау нұсқамасы мыналарға қатысты шығарылады:

А) 14 жасқа толған есі дұрыс адамның

В) 16 жасқа толған есі дұрыс адамның

С) толық әрекетке қабілеттілікке қол жеткізген жеке, есі дұрыс адамның

Д) жеке және заңды тұлғалардың

Е) тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған жеке, есі дұрыс (есі дұрыс емес) адам

11. Өзіне қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықпен тікелей моральдық, дене және (немесе) мүліктік зиян келтірілді деп пайымдауға негіз бар жеке тұлға?

А) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны

В) жауапкер

С) талапкер

Д) құқық бұзушы

Е) жәбірленуші

12. Адамның жыныстық қол сұғылмаушылығына немесе жыныстық бостандығына қол сұғатын қасақана құқыққа қарсы іс-әрекет, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы іс-әрекеттер. Біз тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қандай түрі туралы айтып отырмыз?

- A) физикалық зорлық-зомбылық
- B) моральдық зорлық-зомбылық
- C) психологиялық зорлық-зомбылық
- D) жыныстық зорлық-зомбылық
- E) тұрмыстық зорлық-зомбылық

13. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке алдын-алу шараларына қатысы жоқ

- A) халықтың әлеуметтік осал топтарын қорғау жөніндегі шаралар
- B) профилактикалық әңгімелесу
- C) әкімшілік ұстап алу
- D) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу
- E) әкімшілік жаза

14. Әкімшілік жаза қолданудың орнына құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар қоюға бола ма?

- A) жоқ
- B) иә, ЖПҚ бастығының қалауы бойынша
- C) иә, прокурордың қалауы бойынша
- D) иә, учаскелік полиция инспекторының қалауы бойынша
- E) иә, судьяның қалауы бойынша

15. Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар қою кезінде тұрмыстық зорлаушыға қандай шектеулер қолданылмайды?

- A) алкогольді ішімдіктерді ішу
- B) түзету бойынша алдын ала психокоррекциялық бағдарлама
- C) атыс қаруын және қарудың басқа да түрлерін сатып алуға, сақтауға, алып жүруге және пайдалануға тыйым салынады
- D) жәбірленушінің еркіне қарамастан, жәбірленушіні іздеу, қудалау, оған бару
- E) есірткі құралдарын, психотроптық заттарды пайдалануға тыйым салынады

2. ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ ЖЕКЕЛЕГЕН ТҮРЛЕРІНІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӨНІНДЕГІ ҚЫЗМЕТІ

2.1 Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы жөніндегі ЖПҚ қызметі

Әлеуметтік ортаны сауықтыру және отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу еліміздің мемлекеттік саясатының негізгі мақсаттары жүйесінде жетекші орындардың бірін алады. Сондықтан біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңіндегі ПО қызметі жоғары әлеуметтік құндылықтарға – адамның өміріне, денсаулығына, ар-намысы мен қадір-қасиетіне қол сұғатын құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылға бағытталған.

Осындай құқыққа қайшы әрекеттердің ішінде ЖПҚ қызметкерлері үшін отбасылық-тұрмыстық салада жасалатын құқық бұзушылықтардың алдын алу басым болып табылады, өйткені көбінесе отбасылық-тұрмыстық жанжалдар әкімшілік құқық бұзушылықтарға ғана емес, сондай-ақ қылмыстық, оның ішінде ауыр және аса ауыр қылмыстарға да алып келеді.

Статистикалық деректер отбасылық-тұрмыстық саладағы криминалдық ахуалдың жақсарғанын айғақтайды. Мәселен, соңғы 3 жылда отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында тіркелген әкімшілік құқық бұзушылықтар саны азайды (2019 ж. 12 ай ішінде. - 49227, ал 2020 ж 12 ай ішінде. - 48614, сонымен 2021 ж.12 ай ішінде – 47935 және 2022 ж 3 ай ішінде. – 11977) [17].

Осы саладағы жағдайды тұрақтандыруға өмір саласында құқық бұзушылыққа жол берген адамдарға қатысты жеке профилактика функцияларын жүзеге асыратын ЖПҚ негізгі бөлімшесі – УПИ қызметін жандандыру ықпал етеді. Сондықтан, УПИ олардың мінез-құлқына қарап, құқық бұзушылықтарды, оның ішінде отбасылық және тұрмыстық қатынастар саласында күтуге болатын адамдарды білуі және олармен белгілі бір жұмыс жүргізуі керек. Бұл құқық бұзушылықтар, әдетте, кенеттен емес, ұзаққа созылған дұшпандық қатынастар нәтижесінде жасалатынын ескере отырып, УПИ профилактикалық әсер етудің түрлі шараларын қолдануға мүмкіндік береді.

Қоғамдық қатынастардың осы саласындағы УПИ профилактикалық жұмысының құқықтық негізін: Қазақстан

Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы», «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы», «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Заңдары, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің «Полицияны ұйымдастыруға жауапты учаскелік инспекторлардың қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы», «Учаскелік полиция пунктінің, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің жұмыстары», «Ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарға профилактикалық бақылауды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» бұйрықтары және т.б құрайды.

Тұрмыстық құқық бұзушылықтар, әдетте, қақтығыс жағдайларының салдары болып табылады, олар көбінесе мерзімді, ұзақ мерзімді, ауырлығының жоғарылауымен, шиеленісуімен сипатталады. Бұл тұрғыда тұрмыстық қылмыс ерекше әлеуметтік қауіп болып табылады, оның алдын-алу бойынша жұмысты үнемі жетілдіруді қажет етеді. Оларды қақтығыс кінәлілеріне ерте сатыда профилактикалық әсер ету арқылы бейтараптандыру-мұндай құқық бұзушылықтардың алдын алудың сенімді жолы. Сондықтан отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушыларға профилактикалық әсер етудің негізгі мақсаты отбасындағы немесе туыстар, көршілер, таныстар арасындағы қарым-қатынастардағы психологиялық шиеленісті жеңілдету болып табылады.

Сонымен қатар, «профилактикалық әсер» ұғымына ерте кезеңде қандай мағына берілетінін түсіну қажет. Бұл құқық бұзушылықтың алдын алудың сенімді жолы; жауапкершілік шараларын қатаң тиісті құқық бұзушылықтар болған кезде ғана қолдануға болады, адам әлі де заңды жауапкершілікке әкелуі мүмкін заңсыз әрекетті жасаған жоқ, сәйкесінше жазалауға негіз жоқ. Бұл жағдайда профилактикалық әсер-бұл заңсыз жолға жол бермеу үшін кәсіби – педагогикалық дағдылар мен дағдыларды қолдану, ал профилактикалық әсердің түпкі мақсаты-адамның санасын қайта құру.

УПИ-дің тұрмыстық қатынастар почтасында жасалатын құқық бұзушылықтардың профилактикасы жөніндегі жұмысының ерекшелігі қазірдің өзінде жасалған құқық бұзушылықтар туралы хабарламаларға ден қоюдың тиімді жүйесін ұйымдастырудан ғана емес, сондай-ақ қайғылы салдарларға әкеп соқтыратын «проблемалық» отбасыларды, өткір

тұрмыстық жанжалдарды анықтау жөніндегі алдын алу іс-шараларын жүргізуден, сайып келгенде, өздеріне қатысты адамдармен тәрбие жұмысын жүзеге асырудан тұрады, күнделікті өмірде қылмыстық мінез-құлық мүмкіндігі болжанады.

УПИ қақтығысын оң шешу үшін жанжалға қатысушы тараптармен психологиялық байланыс орнату қажет. Сот отырысы кезінде ол бейтарап ұстанымға ие болуы керек, барлық қатысушыларға бәрін тыныш айтуға, оларды үзбеуге мүмкіндік беруі керек. Бұл УПИ-ге болған жағдай туралы және қақтығыстың кінәсі туралы көп немесе аз нақты түсінік алуға мүмкіндік береді. Жанжалға қатысушы тараптар, оның ішінде қақтығыстың кінәсі, оларды тыныш және мұқият тыңдап, шыдамсыздық пен агрессивтілікті көрсетпейтінін көргенде, олар психологиялық байланыс орнатуға қол жетімді болады. Мүйізді адамға қарсылық білдіруге немесе түсіндіруге тырысу оның эмоцияларының қарқындылығын арттырады және бұл жағдайды объективті түрде түсіну мүмкіндігінен айырады.

Сондықтан жанжалды болдырмас үшін әңгіме құру өте маңызды. Сондай-ақ, әңгімелесу кезінде УПИ әрдайым айыптау ұстанымын қабылдауы керек емес екенін есте ұстаған жөн, өйткені бұл әдетте қажетті психологиялық байланыс орнатуға кедергі келтіреді немесе бұрыннан бар нәрсені бұзады. Алдын алу кезінде алдын-алудың әртүрлі арандату әдістерін қолдануға және қызғаныш, өзімшілдік және басқалар сияқты алдын-алудың төменгі мотивтеріне әсер етуге жол берілмейді.

Бұл жағдайда құқық бұзушыларға профилактикалық әсер етудің негізгі әдістері сендіру және мәжбүрлеу әдістері болып табылады.

Сендіру дегеніміз-жатақхана ережелерін адал сақтау мақсатында адамдардың санасына тәрбиелік ықпал ету шараларының жиынтығы. Жалпы және жеке профилактиканы жүзеге асыру аясында адамдардың санасына әсер етуге болады.

Бұл ретте, жалпы профилактика адамдардың ықтимал құқық бұзушылықтарға жол бермеу мақсатында олардың белгісіз шеңберіне бағытталған іс-шаралар кешенін білдіреді. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың жалпы алдын алу түрлі нысандарда жүзеге асырылады. Бұл әртүрлі мекемелерде, ұйымдарда, бекітілген учаске тұрғындарының жиналыстарында құқықтық тақырыптарға дәрістер оқу, олардың барысында УПИ отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалатын құқық бұзушылықтарға

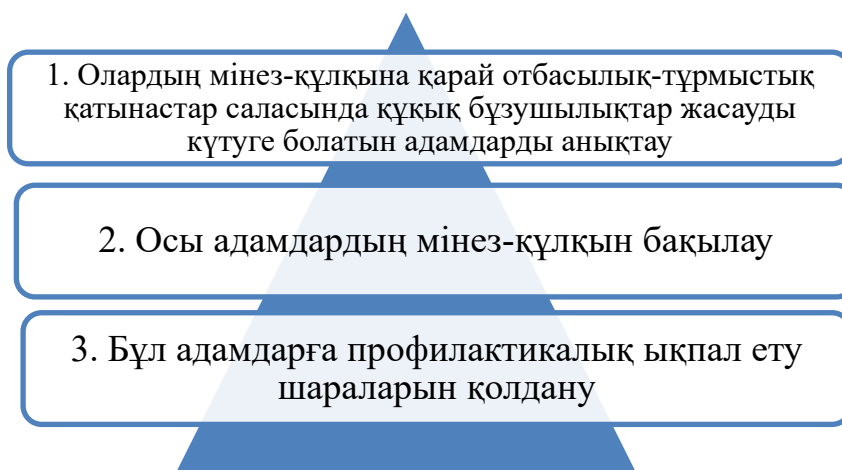
мысалдар келтіре алады, құқық бұзушыларға қабылданған шаралар туралы хабарлай алады. Сондай-ақ, бұл отбасылық-тұрмыстық қақтығыстар туындаған кезде іс-қимыл алгоритмін көрсете отырып, парақшаларды орналастыру. Бұқаралық ақпарат құралдарын (бұдан әрі – БАҚ), Интернет мессенджерлерін де назардан тыс қалдыруға болмайды.

Алайда, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алудағы басты қару жеке профилактика болды және солай болып қала береді, бұл құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында нақты адамдардың санасы мен мінез-құлқына әсер етуге арналған іс-шаралар кешені, өйткені, сайып келгенде, заңсыз әрекеттерді нақты адамдар жасайды [18, б. 48].

УПИ қызметінде жеке алдын алу жұмысы бойынша үш сатыға бөлінеді (4 суретті қараңыз):

1. Олардың мінез-құлқына қарай отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылық жасауды күтуге болатын адамдар туралы ақпарат алу үшін УПИ түрлі дереккөздерді пайдалануы тиіс. Сайтта жұмыс істей отырып, ол күйеуінің, әйелінің, көршілерінің және басқалардың орынсыз немесе заңсыз мінез-құлқына жиі жүгінетін азаматтарды тұрақты негізде қабылдауы керек.

Жеке-профилактикалық қызмет кезеңдері

4-сурет.

Күн сайын УПИ полиция бөлімінің (бұдан әрі – ПБ) кезекші бөліміне отбасылық-тұрмыстық жанжалдарға байланысты келіп түскен өтінімдер туралы қызығушылық танытуы тиіс. Дәл

осындай ақпарат Уақытша бейімдеу және детоксикация орталықтарында (бұдан әрі – УБДО) болуы мүмкін. Тұрмыстық жанжалдар нәтижесінде жарақат алған адамдар кіретін емханалардың қабылдау бөлімдерін де жеңілдетуге болмайды. Сенімді қарым-қатынастар орнатылған адамдармен жұмыс жасай отырып, УПИ оларды «қолайсыз отбасыларды», көршілер арасындағы қақтығыстарды анықтауға бағыттауы керек.

УПИ өзіне қажетті ақпаратты ала алатын барлық дереккөздерді атап өту өте қиын, тек бекітілген учаскенің тұрғындарымен, кіреберіс бойынша ақсақалдармен, пәтер иелерінің тұтыну кооперативтері төрағаларымен, мүлік серіктестерін біріктіру тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық қызметкерлерімен және т. б. әңгімелесуді қосуға болады.

УПИ қызметін регламенттейтін нормативтік құқықтық актілерде отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылыққа жол беретін адамдарды профилактикалық есепке қою көзделген. Сонымен бірге, УПИ адамдардың әртүрлі санаттарының, мысалы, психобелсенді заттарды медициналық емес тұтынуға жол беретін адамдардың тізімдік есебін жүргізуге, оларға профилактикалық ықпал етудің қандай да бір шараларын уақтылы қолдану мақсатында оларға бақылауды жүзеге асыруға міндетті.

2. Профилактикаланатын адамның мінез-құлқын бақылау тікелей УПИ ретінде оның тұрғылықты жеріне тұрақты бару, отбасы мүшелерімен, көршілермен, сенімді қарым-қатынас орнатылған азаматтар арқылы әңгімелесу жолымен жүзеге асырылуы мүмкін. Әрбір нақты жағдайда профилактикалық әсердің мазмұны құқық бұзушының жеке басының және қоршаған әлеуметтік ортаның ерекшеліктерімен анықталады. Мұнда шаблон қолайсыз.

Дегенмен, кез-келген алдын-алу шараларын қолдану кезінде сақталуы керек жалпы талаптарды бөліп көрсетуге болады. Мысалы, міндетті талап-профилактикалық адамның жеке басын құрметтеу, ол үшін қауіп-қатер қолдануға, профилактикалық адамды қорлауға қатаң тыйым салынады. Оның тағдырына қызығушылық таныту қажет. Ешбір жағдайда алдын-алушымен қарым-қатынаста айыптау ұстанымын қабылдауға болмайды. Тәжірибені зерттеу көрсеткендей, ең тиімді тактикалық әдіс - бұл алдын-алушының жағымды қасиеттері мен жеке қасиеттерін анықтау және оларды нығайтуға ықпал ететін шараларды қолдану, өйткені үнемі кемшіліктерге назар аудара отырып,

алдын-алушы оның түзетілмейтініне сенімді бола алады. Алдын алу кезінде алдын-алушының қызғаныш, өзімшілдік және т. б. сияқты төменгі мотивтеріне әсер етудің әртүрлі арандатушылық әдістерін қолдануға жол берілмейді. Профилактикалық әсер тікелей УПИ, сондай-ақ құқық бұзушылық профилактикасының өзге де субъектілері, сондай-ақ азаматтар арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

УПИ алдын-алу әсерін қандай формада жүзеге асыратынын қарастырайық.

Жеке профилактикаға тікелей қатысудың ең көп таралған түрі - профилактикалық әңгіме. УПИ жүргізген барлық әңгімелерді кіріспе және профилактикалық деп бөлуге болады.

Танысу әңгімелері мақсаты болып табылады-алдын-ала адам туралы ақпарат жинау, онымен әрі қарай жұмыс істеу үшін, оның ішінде профилактикалық әңгімелер жүргізу үшін қажет.

Профилактикалық әңгіме профилактикалық адамның мінез-құлқын жақсартуға бағытталған.

Профилактикалық әңгіме жүргізу бойынша барлық жұмысты үш кезеңге бөлуге болады: дайындық, тікелей, қорытынды.

Дайындық кезеңіне әңгімеге қажетті ақпаратты жинау кіреді: Жасы, жынысы, білімі, отбасылық жағдайы, кәсібі және т. б.

Үлкен адамдармен әңгімелесу кезінде олардың үлкен өмірлік тәжірибесі, тұрақты көзқарастар жүйесі бар екенін ескеру қажет. Отбасындағы ұзаққа созылған дұшпандық қатынастардың нәтижесінде олар өзімшілдік, дөрекілік және отбасының басқа мүшелеріне деген көзқарасты дамытады.

Жас құқық бұзушылар сезімнің стихиясымен сипатталады, олар өмірдің белгілі бір аспектілері туралы тұрақты көзқарастарға ие емес. Олар қоғамға қарсы бағыттағы адамдар тарапынан да, оң әсер ете алатын адамдар тарапынан да оңай әсер етеді.

Әңгімелесуді дайындау және жүргізу барысында әңгімелесушінің жынысын да ескеру қажет. Сонымен, ер адам әңгімелесудің мақсатын бөлумен сипатталады, ол әйелге қарағанда аз, әңгімелесу процесіне назар аударады, яғни кейбір жағдайларда ер адамды өлтіруге болады, оны дұрыс бағытта жіберуге болады, бұл әйелге қатысты қолайсыз.

Әңгімелесу барысында УПИ профилактикаланушының білім деңгейін де ескеруге міндетті. Білім неғұрлым төмен болса,

қарым-қатынас нысаны неғұрлым қарапайым және қол жетімді болуы керек.

Профилактиканың бұрынғы мінез-құлқы, атап айтқанда, соттылық, басқа да заңсыз көріністер туралы ақпарат үлкен қызығушылық тудырады, бұл адамның қоғамға қарсы бағытының белгілі бір тұрақтылығын көрсетуі мүмкін. Жиналған ақпарат негізінде әңгімелесудің уақыты, орны және негізгі мәселелері қарастырылған шамамен әңгіме жоспарын ойластыру қажет. Әңгімелесулер, әдетте, профилактикаланушының үйінде немесе учаскелік полиция пунктiнiң (бұдан әрi – УПП) қызметтік үй-жайларында жүргізіледі.

Әңгімелесу орнын таңдағанда, оның отбасы мүшелерінің профилактикаға қандай әсер етуі мүмкін екенін ескеру қажет: оң жағдайда - үйде, теріс жағдайда - УПП қызметтік бөлмесінде өткізген дұрыс.

Әңгіме барысында сіз осы немесе басқа мәселені өзара талқылау сипатына ие болуға тырысуыңыз керек. УПИ мейірімді болуға тырысуы керек, алдын-алушының тағдырына қызығушылық танытуы керек. Әңгімелесу кезінде сіз тәжірибелі, дұрыс және тіпті алдын-ала ескертілген адамның дөрекілігіне ешқандай жағдайда дөрекілікпен жауап бермеуіңіз керек, әйтпесе әңгіме сұрыптауға айналады, бұл, әрине, оның нәтижелеріне теріс әсер етеді.

Әңгіме барысында сіз профилактиканың дәлелдері мен дәлелдерін мұқият және қызығушылықпен тыңдап, оларға қарсы дәлелді дәлелдер келтіре білуіңіз керек, бірақ ешқандай жағдайда әңгімелесушіні үзуге болмайды, оған соңына дейін сөйлеуге мүмкіндік беру керек, сонымен қатар алдын-алу әңгімесін кешіктіруге болмайтынын есте сақтаңыз, оның ұзақтығы бір сағаттан аспауы мүмкін.

Профилактикалық әңгімелесулер бір реттік сипатта болмауы тиіс, олар УПИ профилактикаланушының түзету жолына нық тұрғанына көз жеткізгенге дейін тұрақты болуы тиіс.

Профилактикалық әңгімелермен қатар теріс әсер ететін микро ортаны оқшаулау қажет. Әңгімелесуге профилактикаланушының мінез-құлқына оң әсер ететін адамдарды да тартқан жөн. Сендіру негізгі әдіс болып саналғанымен, оны қолдану әрдайым күтілетін нәтиже бермейді, сондықтан УПИ мәжбүрлеу әдісіне ие болуы керек, оған адамның мінез-құлқына әсер етуге арналған әкімшілік-құқықтық

әдістердің жиынтығы кіреді, оны заң ережелерінің талаптарын орындауға мәжбүрлеу мақсатында.

Отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушыларға қатысты мәжбүрлеу мынадай нысандарда жүзеге асырылады:

- құқыққа қарсы мінез-құлықты тоқтату туралы талап;
- әкімшілік құқық бұзушылық туралы материалдарды ресімдеу;
- әкімшілік жеткізу және ұстау;
- жеке профилактика шараларын қолдану (қорғау нұсқамасын шығару, мінез-құлыққа ерекше талаптар белгілеу туралы сот алдындағы өтініш және т.б.) [19].

Профилактикалық әңгімеден басқа, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке алдын-алудың негізгі шаралары:

- әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау не қорғау нұсқамасын шығару үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды ПБ-ға жеткізу;
- қорғау нұсқамасы;
- әкімшілік ұстап алу;
- медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары;
- құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу;
- әкімшілік жаза;
- ата-ана құқықтарынан айыру не оларды шектеу, бала асырап алудың күшін жою, қорғаншылар мен қамқоршыларды өз міндеттерін атқарудан босату және шеттету, баланы патронат тәрбиешінің тәрбиесіне беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу;
- қылмыстық процесте жәбірленушілерді процестік мәжбүрлеу шаралары және қауіпсіздік шаралары;
- сот үкімі бойынша қабылданатын шаралар [11].

Сонымен қатар, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке алдын-алу шараларын қабылдауға мыналар негіз болып табылады (5-суретті қараңыз)

Қорғаныс тәртібі және құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар қою сияқты шараларды талдауға тоқталайық.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев атап өткендей отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың тиімді алдын алудың маңызы зор. Сондықтан да жанжалдаушылармен жүйелі түрде әлеуметтік-оңалту және тәрбие жұмысын жүргізу, сондай-ақ қоғамдағы зорлық-

зомбылықты азайту үшін кешенді шаралар қабылдау қажет. Қорғау нұсқамасы институтын жетілдіруді бастау қажет [20].

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларын қабылдау үшін негіздер

5-сурет.

Осы тапсырма шеңберінде Қазақстан Республикасы ІІМ Әкімшілік полиция комитеті (бұдан әрі – ӘПК) төрағасының орынбасары полиция полковнигі А. Милюк «қорғау нұсқамасының» шектеулер тізбесін кеңейту жоспарланып отыр. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға және жәбірленушімен байланысқа түсуге тыйым салудан басқа, құқық бұзушылар үшін қосымша жаңа шектеулер енгізіледі, олар: атыс қаруын және басқа да қару түрлерін сатып алу, сақтау, алып жүру және пайдалану, сондай-ақ алкоголь, есірткі және психотроптық заттарды пайдалануды шектеу. Заң шығарушының пікірінше, бұл түзету қорғау нұсқамасы әрекетінің тиімділігін күшейтуге мүмкіндік береді және тұрмыстағы зорлық-зомбылықтың алдын алудың қосымша шараларын қамтамасыз етеді. Бұдан басқа, ПО-ға басқа мемлекеттік органдармен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруды жүзеге асыру; жергілікті атқарушы органдарды зорлық-зомбылық фактілері туралы хабардар ету және отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы профилактика субъектілерімен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету өкілеттіктері беріледі; тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы

бойынша халықпен тиісті ақпараттық-құқықтық және түсіндіру жұмыстарын жүргізу. Бұл шараларды азаматтық қоғам институттарының, мүдделі мемлекеттік органдардың белсенді қатысуымен жүзеге асыру қажет және әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау саласындағы ахуалды елеулі жақсартуға ықпал етуі тиіс [21].

Қорғау нұсқамасы отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың әкімшілік жолын кесу шараларының бірі болып табылады және кез келген құқықтық институт сияқты, оны іс жүзінде қолдануда проблемаларсыз болмайды. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 20-бабының 1-бөлігі негізінде қорғау нұсқамасы өзінің заңдық сипаты бойынша әкімшілік ұстап алу түріндегі бұлтартпау шарасының және тұрмыс саласындағы қылмыстық деликт бойынша процестік мәжбүрлеу шарасының орнына қолданылатын баламалы мәжбүрлеу шарасы болып табылады. Қорғау нұсқамасын полиция органының бастығы, ЖПҚ, олардың орынбасарлары, УПИ, КТІЖ УПИ, ӘЗЗҚТ шығаруы мүмкін. Қорғау нұсқамасын шығарған кезде жәбірленушінің пікірі міндетті түрде ескеріледі, ол тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған не оны жасау қаупі төнген адамға орындау үшін қолхатпен беріледі [11].

Қорғау нұсқамасымен тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынады. Қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімі ол өзіне қатысты шығарылған адамға тапсырылған кезден бастап отыз тәулікті құрайды. Бұл ретте, есепке алынған учаскелік инспектордың тексеру мерзімділігі күнтізбелік жеті күнде кемінде бір рет болады. Қорғау нұсқамасын бұзу ҚР ӘҚБтК-нің 461-бабында көзделген «қорғау нұсқамасын бұзу» әкімшілік жауаптылықты көздейді және ескерту жасауға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады [13].

Айта кету керек, қорғау нұсқамасының әрекеті екі бағытқа бағытталған: мысалы, отбасылық зорлық-зомбылықтың құрбаны (көбінесе әйелдер біледі) өз бастамасы бойынша өз үйінен кетеді, баласымен анасына, достарына кетеді, дағдарыс орталығына жүгінеді және т. б. бұл жағдайда агрессорға қорғаныс

нұсқамасымен тұрғылықты жерін анықтауға тырысуға тыйым салынады отбасындағы зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамның, егер жәбірленуші өзіне белгісіз жерде болса; зардап шеккен адамның тұрған және болатын жерлеріне баруға тыйым салынады; отбасындағы зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдармен, оның ішінде телефон арқылы және интернет желісі арқылы сөйлесуге тыйым салынады.

Тағы бір жағдай — отбасылық зорлық-зомбылықтың құрбаны өзі тұратын бөлмеден кетуге мүмкіндігі болмаған кезде, бірақ қорғауға мұқтаж екені анық. Мұндай жағдайда қорғау нұсқамасы (кәмелетке толған жәбірленушінің жазбаша келісімімен) отбасында зорлық-зомбылық жасаған азаматты ортақ тұрғын үй-жайдан уақытша кетуге міндеттемейді. Демек, құқық бұзушы да, жәбірленуші де жеке тұрғын үйде тұрады, ал олардың арасындағы жанжал ешқашан таусылмаған. Құқық бұзушының жәбірленушімен келіссөз жүргізуге бағытталған ешқандай әрекет жасамауы екіталай. Бұл жағдайда қақтығысушы тараптарды ажырату қажет.

Біздің ойымызша, қорғаныс ережесі - бұл жеке алдын-алу және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алудың маңызды және қажетті шарасы, ол белгілі бір нәтижеге қол жеткізуге бағытталған-жәбірленушіге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықты тоқтату, өйткені профилактикалық әңгіме сияқты шара, әдетте, агрессорды тоқтата алмайды, сонымен қатар, ең нашар жағдайда, ол зорлық-зомбылықты тоқтатуға қабілетті. күтпеген жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Сондықтан, УПИ-ді қорғау нұсқамасы сияқты шараны қолдану агрессордың заңсыз мінез-құлқына уақтылы реакция болады (шұғыл шешім қабылданған жағдайда), бұл тұрмыстық зорлық-зомбылықты қайта жасау қаупін болдырмайды.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу әкімшілік – құқықтық ықпал ету шарасы болып табылады және қорғау нұсқамасы ретінде жәбірленушінің тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қауіпсіздігін қамтамасыз етудің мақсаты бар. Мұндай ескерту шарасы әсер етудің нақты, дербестендірілген сипатына ие және құқық бұзушылық жасаған және оны қайталауға қабілетті адам үшін тыйым салулар мен міндеттерді қамтиды. Ерекше талаптар белгіленген кезде сот ҚР ӘҚБтК-нің 54-бабын басшылыққа ала отырып, мынадай сипаттағы тыйым салуларды белгілейді: жәбірленушінің кәмелетке толмағандарды және (немесе) әрекетке қабілетсіз отбасы мүшелерін қоса

алғанда, жәбірленушіні іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы келіссөздер жүргізуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға; және басқа да қару түрлерін сатып алуға, сақтауға, алып жүруге және пайдалануға; кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның рұқсатынсыз кәмелетке толмағандарға белгілі бір жерлерге баруға, басқа жерлерге шығуға; алкогольдік ішімдіктерді, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды пайдалануға [13] тыйым салынады.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптардың қолданылу мерзімі ішінде оған профилактикалық әңгімелесу үшін айына бір реттен төрт ретке дейін ПО-ға келу міндеті жүктелуі мүмкін. Бұл ретте құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптардың қолданылу мерзімін сот үш айдан бір жылға дейінгі мерзімге белгілейді.

Бұдан басқа, жәбірленуші мен оның отбасы мүшелерін күзету және қорғау үшін сот ерекше жағдайларда тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға осы адамда басқа тұрғын үй болған жағдайда, жәбірленушімен бірге жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда тұруға тыйым салу түрінде әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасын отыз тәулікке дейінгі мерзімге қолдануға құқылы.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу келесі әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін ғана мүмкін болады:

- отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы әрекеттер (ҚР ӘҚБтК 73-б.);
- денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ҚР ӘҚБтК 73-1-Б.);
- ұрып-соғу (ҚР ӘҚБтК 73-2-Б.);
- кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу және (немесе) оған білім беру, оның құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі міндеттерді орындамау (ҚР ӘҚБтК 127-б.);
- кәмелетке толмаған адамды әкімшілік құқық бұзушылық жасауға тарту (ҚР ӘҚБтК 128-б.);
- кәмелетке толмаған адамды масаң күйге дейін жеткізу (ҚР ӘҚБтК 131-б.);
- ұсақ бұзақылық (ҚР ӘҚБтК 434-б.);
- кәмелетке толмаған адам жасаған бұзақылық (ҚР ӘҚБтК 435-Б.);

- елді мекендерде атыс қаруынан, газды, пневматикалық, лақтырылатын және электрлі қарудан оқ ату, пиротехникалық бұйымдарды қолдану (ҚР ӘҚБтК 436-б.);

- алкогольдік ішімдіктер ішу немесе қоғамдық орындарға масаң күйде келу (ҚР ӘҚБтК 440-б. 3-б.);

- кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз түнгі уақытта ойын-сауық мекемелерінде немесе тұрғынжайдан тыс жерде болуы (ҚР ӘҚБтК 442-б. 3-б.);

- кәмелетке толмағандардың вандализмі (ҚР ӘҚБтК 438-бабы);

- қорғау нұсқамасын бұзу (ҚР ӘҚБтК 461-бабы);

- жеке және заңды тұлғалардың қаруды заңсыз иеленуі, беруі, өткізуі, сақтауы, алып жүруі, тасымалдауы (ҚР ӘҚБтК 482-бабы);

- атыс, ұңғысыз атыс қаруын, газды қаруды, жарақат салатын патрондармен ату мүмкіндігі бар газды қаруды, пневматикалық, лақтырылатын және электрлі қаруды заңсыз қолдану (ҚР ӘҚБтК 485-бабының 2-бөлігі) [13].

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптарды бұзғаны үшін ҚР ӘҚБтК-нің 669-бабының 2-бөлігі бойынша әкімшілік жауапкершілік көзделген, ол 5 АЕК мөлшерінде айыппұл салуды немесе жеті тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуды көздейді. Қайталап жасалған іс-әрекеттер құқық бұзушы үшін 10 тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

Жалпы, біз қарастырып отырған УПИ қызметінің мазмұнын талдау оның ерекшелігіне келесілерді жатқызуға мүмкіндік береді:

- күн сайынғы іс-шараларды өткізу процесінде де, кезеңділігі Қазақстан Республикасы ІІМ ведомстволық бұйрықтарымен көзделген есепке алынғанға міндетті түрде бару барысында да жүзеге асырылатын әсердің тұрақты және жоспарлы сипаты (оларға қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған, мінез-құлыққа ерекше талаптар белгіленген тұлғалар және т.б.);

- жеке профилактиканың тиісті нысандары мен әдістерін ұтымды біріктіруде көрінетін, көрсетілетін әсердің кешенді сипаты, мысалы, профилактикалық әңгімелер жүргізу, олардың негізгі мақсаты құқыққа қарсы мінез-құлықтың себептері мен жағдайларын анықтау, құқық бұзушылықтың әлеуметтік және

құқықтық салдарын түсіндіру, сондай-ақ заңға бағынатын мінез-құлық қажеттілігіне сендіру болып табылады;

- құқық бұзушының жеке басының ерекшеліктерін (оның агрессивтілігін, криминалдық және өзге де келеңсіз тәжірибесін, профилактикалық есепте болуын, бар әдеттерін, стереотиптерін және т.б.) және отбасы-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтардың мәнін, сондай-ақ нақты құқық бұзушылықтың себептері мен жағдайларын (мысалы, «тұрмыстық» құқық бұзушылықтардың жоғары кідірісі, олардың циклдік сипаты, жанжалдың ұзақтығы) міндетті түрде есепке алу ; жанжалдың құпиялылығы, басқа қоғамға қарсы құбылыстармен байланыс: маскүнемдік, нашақорлық және т. б.);

- құқық бұзушылық профилактикасының басқа субъектілерінің, сондай-ақ жұртшылықтың (әлеуметтік қызметтердің, коммерциялық емес ұйымдардың, дағдарыс орталықтарының және т. б.) өкілдерін жеке профилактикалық ықпал етуге тарту;

- есепке алынған адамға ғана емес, сонымен қатар оның отбасы мүшелеріне-оның заңсыз әрекеттерінен ықтимал зардап шеккендерге әсер ету (мысалы, зардап шеккен отбасы мүшелеріне олардың құқықтары мен міндеттерін, оларға медициналық, құқықтық, әлеуметтік, психологиялық және басқа көмек көрсету тәртібін түсіндіру).

УПИ-дің жеке профилактикалық қызметі үшін келесі ерекше белгілер тән:

- құқық бұзушылардың санасы мен мінез-құлқына әсер етудің негізгі әдісі ретінде сендіру мен мәжбүрлеуді қолдану;

- әр түрлі әсер ету формаларының үйлесімі;

- әсер етудің жоспарлылығы мен қорлауы;

- отбасылық-тұрмыстық салада құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды ерте анықтауға бағдарлау, осы қызметке қоғамдық ұйымдарды тарту және т. б.;

- отбасындағы зорлық-зомбылық әрекеттерінің әрбір фактісінің мән-жайларын қарау, оның ішінде қақтығыс жағдайында жәбірленушінің рөлін анықтау;

- тұрмыстық зорлық-зомбылықтың циклдік сипатын және оның қарқындылығының жоғарылауын, сондай-ақ оның жасырын сипатын ескеру.

Арнайы белгілер профилактикалық әсердің жеке түрлеріне тән. Мысалы:

- құқықтық ақпарат беру өзіне бекітілген әкімшілік учаскеде тұратын азаматтарға жедел жағдайдың жай-күйі туралы ақпаратты, профилактикалық сипаттағы ұсынымдарды, оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық интернет-коммуникацияларды пайдалана отырып, жеткізудің УПИ тәсілдерін пайдалануды көздейді;

- профилактикалық әңгімелесулердің нәтижелілігі дау-дамай және стресстік жағдайларда азаматтармен қарым-қатынас жасау технологияларын, әр түрлі жастағы және әлеуметтік мәртебені, өтірік пен өзін-өзі алдауды анықтау әдістерін, есепке алынған адамдардың заңға бағынатын мінез-құлқын теріс немесе оң ынталандыру үшін психологиялық-педагогикалық әдістерді қолдануға байланысты;

- профилактикалық есепке алу УПИ-дан әртүрлі дерекқорларды пайдалана отырып, ақпаратты жинау, тіркеу, өңдеу, сақтау және ұсыну дағдыларын талап етеді.

Осылайша, отбасылық-тұрмыстық салада құқық бұзушылыққа жол берген адамдарға жеке профилактикалық әсер етудің маңызды құрамдас бөлігі-бұл олардың заңсыз әрекеттері, өмір сүру сипаты және қоршаған орта туралы ақпарат алу.

Оң профилактикалық әсер жеке әсер ету шараларын қолдану арқылы есепке алынған және қоршаған ортаға кешенді әсер етеді, сонымен қатар күнделікті мәселелерді шешуде профилактикаланатын адамдарға және олардың айналасына көмек көрсетеді. Осы аспектіде УПИ есепке алынған адамның заңға бағынатын өмір салтын жүргізуге, зиянды әдеттерден бас тартуға, алкогольизм мен нашақорлықтан ерікті емдеу әдістерін түсіндіру арқылы отбасындағы жағдайды түзетуге, жұмысқа орналасуға, әлеуметтік қызметтерді пайдалануға, агрессияны азайту үшін психологиялық көмек алуға және отбасылық зорлық-зомбылықсыз қарым-қатынас орнатуға деген ұмтылысын ынталандырады.

Сонымен бірге, іс жүзінде түзетусіз оның жеке басына деген назарын төмендету мақсатында «тұрмыстық» құқық бұзушылықтар жасайтын адамдарды еліктеу, УПИ-мен уақытша «келісу» мүмкіндігін ескеру қажет. Мұндай жағдайды УПИ-ның осындай азаматтардың мінез-құлқын бақылауы, олардың орындалуын міндетті түрде бақылай отырып, оларға нақты тексеру міндеттерін қою (мысалы, жұмысқа орналасу), мүдделі емес көздерден есепте тұрған адамның мінез-құлқындағы

өзгерістер туралы ақпарат алу және т. б., жолымен еңсеруге болады.

УПИ «тұрмыстық» құқық бұзушылықтар жасауға бейім адамдардың санаттарын, оның ішінде қайта жасалғандарды анықтай отырып, біз қарастырып отырған саладағы деликтілік жай-күйін жүйелі түрде зерделейді. Осындай талдауды ескере отырып, ол заңсыз әрекеттерді (мысалы, отбасылық зорлық-зомбылық) жасауға болатын адамдарға немесе азаматтарға профилактикалық әсерді күшейту туралы шешім қабылдайды.

Осыған байланысты біз қарастырып отырған УПИ қызметінің тиімділігін арттыру үшін мемлекеттік органдардың бақылау-қадағалау қызметін ұйымдастырудың негізгі әдісі ретінде полиция жұмысына тәуекелге бағдарланған тәсілді енгізу мүмкіндігіне назар аудару ұсынылады. Бұл тәсілдің элементі жеке профилактикалық әсер ету туралы шешім қабылдаудың негізі ретінде қауіпті жағдайды анықтау болып табылады.

Сонымен, А.В. Равнюшкин отбасылық-тұрмыстық салада құқық бұзушылыққа жол беретін адамдарды шартты түрде тәуекелдің бес санатына бөлуді ұсынады. Адамды қандай да бір санатқа жатқызуды есепке алынған тексерулердің кезеңділігін және УПИ қорғадылығын көрсететін профилактикалық әсердің қарқындылығын айқындау кезінде пайдалану ұсынылады: тәуекел санаты неғұрлым жоғары болса, соғұрлым бақылау-тексеру іс-шараларына жиі ұшырауы тиіс. Мысалы, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылықтар жасаудың өте жоғары, жоғары, елеулі, орташа және орташа тәуекелі бар адамдарды бөліп көрсету ұсынылады, оларға тиісінше кезеңділігі мен мазмұны бойынша әртүрлі бақылау шаралары қолданылады [22, б. 174].

Осы тәсілді пайдалану «тұрмыс», «құқықтық тәртіп», «учаске» және т.б. жедел-алдын алу іс-шараларын жоспарлау және ұйымдастыру кезінде орынды болады.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастардың ерекшелігі УПИ-де тиісті педагогикалық білімнің, отбасылық жанжалдардың жай-күйін, себептері мен жағдайларын бастапқы диагностикалау, жасалған зорлық-зомбылықтың жасырын индикаторларын анықтау дағдыларының болуын болжайды.

Алайда, ЖПҚ құрылымында тек УПИ бөлімшелері ғана отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алумен айналысатынын атап өткен жөн. Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бөлімшелері

әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және профилактикасы жөніндегі жұмысты да ұйымдастырады.

Сонымен қатар, олар келесі өкілеттіктерге ие:

- әйелдердің конституциялық құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғауды қамтамасыз етеді;

- әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу мәселелерінде ПО бөлімшелерінің қызметін үйлестіреді;

- әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу мәселелерінде халыққа құқықтық көмек көрсетеді;

- құқық бұзушылық профилактикасының өзге де субъектілерімен және үкіметтік емес ұйымдармен бірлесіп, тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою саласындағы бағдарламалық құжаттарды әзірлеуге және іске асыруға қатысады;

- әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу нысандары мен әдістерін жетілдіреді, сондай-ақ жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жояды [23].

Отбасылық және тұрмыстық қақтығыстардың алдын-алу ерекшеліктерін қорытындылай келе, қызметтің бұл бағыты оны жүзеге асыруда маңызды рөл атқаратын көптеген педагогикалық аспектілерді қамтитынын атап өткен жөн. Алдын алу іс-шараларының тікелей орындаушысы ретінде УПИ психологиялық және педагогикалық дайындықты қажет етеді, өйткені мұндай қызметті жүзеге асыру үшін жанжалды жағдайларды тек құқықтық ғана емес, сонымен қатар психологиялық-педагогикалық әсер ету әдістерімен кәсіби түрде шеше алатын мамандар қажет.

Осылайша, отбасылық-тұрмыстық салада құқық бұзушылық жасауға жол беретін адамдардың құқыққа қарсы мінез-құлқының алдын алу үшін пайдаланылатын УПИ-дің профилактикалық әсерін талдау бұл қызметкерден нормативтік құқықтық актілерді білуді ғана емес, сондай-ақ отбасылық қатынастардың ерекшелігін, педагогикалық қабілеттер мен әдептілікті терең түсінуді талап ететін күрделі, көп қырлы жедел-қызметтік қызмет екенін көрсетеді.

2.2 Кәмелетке толмағандар арасындағы қадағалаусыз, панасыз қалудың және құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша ювеналдық полицияның қызметі

Кәмелетке толмағандар арасындағы жағымсыз құбылыстардың алдын алу, олардың әлеуметтік бейімделуі, балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау деңгейін арттыру, отбасылық қолайсыздықтың, әлеуметтік жетімдіктің, балаларға қатыгездікпен қараудың алдын алу проблемасы қазіргі заманғы өткір әлеуметтік проблемалардың бірі болып табылады.

Әлемнің көптеген елдерінде балалардың қылмыстылығы, қадағалаусыз және панасыз қалуы жалпыұлттық қауіп тудыратын фактор ретінде бағаланады. Бұл жағымсыз құбылыстардың таралуы мемлекеттің қалыпты дамуына кедергі келтіреді, өйткені ол қылмыстың, нашақорлықтың өсуіне ықпал етеді және қоғамның моральдық негіздерін бұзады.

Құқық бұзушылықтың алдын алу саласындағы зерттеулермен айналысатын құқықтанушы ғалымдар жасөспірім кезінде әкімшілік жауапкершілікке тартылған, оларға қатысты тиісті алдын-алу шаралары қабылданбаған адамдар одан әрі түзетуге әлдеқайда қиын болады және нәтижесінде ересектер мен рецидивті қылмыстың негізгі резервін құрайды. Сондықтан кәмелетке толмаған құқық бұзушыларға профилактикалық шараларды уақтылы анықтау және қабылдау болашақта заңсыз әрекеттерді жасауға тұрақты бағытталудың алдын алуға көмектеседі.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өзінің Қазақстан халқына Жолдауында «Жаңа ұрпақ еңбексүйгіштік идеялары мен құндылықтарында тәрбиеленуі тиіс. Біздің еліміздегі әрбір бала махаббатқа, қуанышқа және бақытты балалық шаққа лайық» [24].

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алуда ПО, атап айтқанда, КТІЖ УПИ маңызды рөл атқарады, өйткені олар жастар арасында алдын-алу жұмыстарын ұйымдастыру үшін жеткілікті кең өкілеттіктерге ие.

Балалар мен жасөспірімдер қылмысының алдын алу және ескерту саласындағы КТІЖ УПИ қызметін реттейтін кейбір отандық құқықтық актілерге тоқталу қажет деп санаймыз.

«Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 6 – бабында, үш жастан он сегіз жасқа дейінгі, ата-анасының немесе олардың орнындағы

камқорлығынсыз қалған балаларды кәмелет жасқа толмаған бейімдеу орталықтарына (бұдан әрі-КБО) жеткізу полиция қызметкерлеріне міндеттеліп бекітелген [3].

Қазақстан Республикасының "Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы" Заңы алдын алу субъектілеріне (ПО, білім беру, денсаулық сақтау органдары, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар және т.б.) құқық бұзушылықтың алдын алу саласында кең өкілеттіктер жүктеді және құқық бұзушылықтың осы саладағы органдар мен мекемелер [25]. Алдын алу субъектілері өздеріне берілген құқықтарды пайдалана отырып, өз қызметінің әртүрлі бағыттары бойынша құқықтық актілер қабылдайды.

Мәселен, Қазақстан Республикасында құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі 2020-2022 жылдарға арналған кешенді жоспар негізінде облыс әкімдіктері кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алуға және профилактикасына бағытталған бірқатар ұйымдастыру іс-шараларын көздейтін өңірлік кешенді жоспарларды бекітті.

Олардың қатарына мыналар жатады:

- «Құқықтық тәртіп», «Қауіпсіз жол», «Назар аударыңыз – балалар!» құқық бұзушылықтың алдын алудың барлық субъектілері;

- білім беру ұйымдарында жауапты мінез-құлық және салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыру және дағдыландыру, деструктивті әсерге төзімділік бойынша курстар енгізу (осы бағытта педагогтердің, әлеуметтік қызметкерлердің, Мектеп инспекторларының және балалардың тағдырына немқұрайлы қарамайтындардың барлығының бірлескен жұмысы жүргізілуге тиіс);

- білім беру ұйымдарында «Полицияның жас көмекшілері», «Қозғалыстың жас инспекторлары» жасақтарын, «Жас Сарбаз» сыныптары мен клубтарын құру (осы бағытты дамытуда полицияның практикалық аумақтық бөлімшелерімен өзара байланыстың маңызы зор);

- кәмелетке толмағандардың бос уақытын және жұмыспен қамтылуын қамтамасыз ету (балалар отрядтарының, лагерьлердің жұмыс істеуі, уақытша жұмысқа орналастыру). Осы бағыттағы жұмыс Жергілікті атқарушы және өкілетті органдармен, білім

беру, ПО, Денсаулық сақтау ұйымдарымен бірлесіп жүргізілуі тиіс;

- алкогольдің, есірткінің зияны туралы, компьютерлік ойындарға шектен тыс әуестену, жастар ортасында құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы және т.б. ақпараттық насихат жүргізу [26].

Бұдан әрі «Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1098 бұйрығына тоқталғым келеді, онда негізгі назар «кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алуға», олардың қызметінің басым, басты бағыты ретінде акценттелген [27].

Осы Қағидалар КТІЖ УПИ кәмелетке толмағандармен жеке-профилактикалық жұмысты ұйымдастыру бойынша іс-қимыл алгоритмін, сондай-ақ аталған адамдардың жұмысына қажетті іс жүргізу құжаттарының нысандарын белгілейді.

КТІЖ УПИ бүгінгі күні кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу саласында жеткілікті кең өкілеттіктерге ие: құқық бұзушылықтар жасауға бейім кәмелетке толмағандарды анықтау; құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға, әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін адамдарды ПО-ға жеткізуге және т. б. бағытталған шаралар кешенін жүзеге асыру.

Қазақстан Республикасының «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңының 10-бабына сәйкес ішкі істер органдары өз құзыреті шегінде кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуды кешенді жүзеге асырады. Бұл көбінесе кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының бөлімшелеріне қатысты [25]. Балалар қылмысы мен әкімшілік құқық бұзушылықтардың жай-күйі туралы оң немесе теріс динамика үшін жауапкершіліктің көп бөлігі оларға жүктеледі. Алайда, алдын алу жүйесі – бұл органдар мен мекемелердің ауқымды кешені, ал кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу және алдын алу жөніндегі жұмыс-бұл кәмелетке толмаған құқық бұзушыларға қатысты сот төрелігінің жолын кесу және іске асыру ғана емес, сонымен қатар балалар қылмысының жай-күйін

талдау және балаларды психологиялық, адамгершілік, моральдық-эстетикалық тәрбиелеу, сондай-ақ оларды әлеуметтік оңалту бойынша жұмыс. Мұның барлығы бейіндік органдар мен мекемелердің кәмелетке толмағандармен алдын алу іс-шараларын жүргізу жөніндегі бірлескен көпқырлы жұмысын, жедел жағдай мен криминогендік жағдайды талдауды, кәмелетке толмағандардың балалар қылмысы мен әкімшілік құқық бұзушылықтарына қарсы іс-қимыл жөніндегі бағдарламаларды әзірлеу мен іске асыруды көздейді.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1098 бұйрығымен бекітілген Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларына сәйкес КТІЖ УПИ профилактикалық қызмет шеңберінде:

- кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға, зерделеуге, жоюға бағытталған шаралар кешенін жүзеге асырады;

- құқық бұзушылық жасауға бейім кәмелетке толмағандарды, тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамайтын ата-аналарды немесе заңды өкілдерді анықтайды және оларды профилактикалық есепке алу мен бақылауға қояды;

- кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы бойынша мемлекеттік органдармен, үкіметтік емес ұйымдармен өзара іс-қимылды жүзеге асырады;

- учаскелік полиция инспекторларымен бірлесіп кәмелетке толмағандардың құқықтарын қамтамасыз етуге, жасөспірімдер арасында құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алуға байланысты мәселелер бойынша халықпен кездесулерге қатысады;

- арнаулы білім беру ұйымдарына және ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарына кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту және (немесе) бағып-күту жөніндегі өз міндеттерін орындамайтын не олардың мінез-құлқына теріс әсер ететін ата-аналарға немесе заңды өкілдерге қатысты ата-ана құқықтарынан айыруға не шектеуге жіберілетін кәмелетке толмағандарға қатысты материалдар дайындауға қатысады;

- қоғамнан оқшаулауға байланысты емес жазаларға және қылмыстық-құқықтық ықпал етудің өзге де шараларына сотталған кәмелетке толмағандардың өмір салты мен мінез-

құлқын бақылауды қамтамасыз етуде пробация қызметіне жәрдем көрсетеді;

- кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығына (бұдан әрі-КБО), үш жастан он сегіз жасқа дейінгі қараусыз қалған балаларды, сондай-ақ ата-анасының немесе заңды өкілдерінің қамқорлығынсыз қалған балаларды жеткізеді [27].

Заңнамада бекітілген кез-келген мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы құқық қолданудың белгілі бір механизмін қарастырады. ҚР «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңының 19-1-бабында жеке алдын алу шараларына нақты анықтама берілген – бұл «кәмелетке толмағандардың тарапынан жаңа құқық бұзушылық жасаудың алдын алу, сондай-ақ оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою мақсатында олардың құқықтық санасына және мінез-құлқына мақсатты түрде жүйелі әсер ету жөніндегі қызмет» [25]. Баяндалғанды талдай отырып, құқық бұзушылықтың алдын алу субъектілері қызметінің нақты кезеңдерін қамтитын жеке профилактика шараларының теориялық моделін құруға тырысамыз.

Біріншіден, бұл әлеуметтік қауіпті жағдайдағы отбасылар мен кәмелетке толмаған жасөспірімдерді анықтау.

Екіншіден, бұл мәжбүрлі және қалпына келтіру сипатындағы нақты нысандар мен әдістерді қамтитын белгілі бір құралдарды пайдалана отырып, осы объектілерге (кәмелетке толмағандар, қолайсыз отбасылар және т.б.) әсер ету (мысалы, оң қасиеттерді қалыптастыру мақсатында кәмелетке толмағандардың, қолайсыз отбасылардың саналы-ерікті саласына қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді әсер ету және т. б.).

Үшіншіден, бұл әсер ету процедурасы мен оның нәтижелерін бекіту, бұл белгілі бір есептік іс жүргізу құжаттарын дайындауды білдіреді.

Төртіншіден, құқық бұзушылық профилактикасы субъектілерінің ықпалын тоқтату.

Кәмелетке толмағанға қатысты жеке профилактиканың осы немесе басқа шарасын қолдану үшін оны «әлеуметтік қауіпті жағдайда» табу керек. Алайда, бүгінгі таңда бұл анықтаманың белгілері заңнамалық деңгейде ашылмайды, алдын-алу субъектілері осы немесе басқа адамды көрсетілген жағдайға жатқыза алатын критерийлер жасалмаған, сонымен қатар отбасында тұратын және «әлеуметтік қауіпті жағдайда» тұрған

жасөспірімді тану процедурасын нақты реттеу жоқ. Мұның бәрі полиция қызметкерлерінің құқық қолдану тәжірибесінде белгілі бір қиындықтар туғызады, өйткені жағдайды өз бетінше анықтау және оны «әлеуметтік қауіпті» деп анықтау мүмкін емес. Бұл жағдайда кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының профилактикасы субъектілерінің (ПО, Денсаулық сақтау, білім беру органдары және т.б.) ведомствоаралық өзара іс-қимылы қажет.

А.В. Лапшин өзінің ғылыми еңбектерінде кәмелетке толмағандарды ПО-да профилактикалық есепке қою «оған қатысты жеке профилактикалық жұмыс жүргізу және оған арнайы әкімшілік қадағалау орнату үшін негіз болып табылады, оның мақсаты кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары мен қылмыстарының алдын алу болып табылады» деп тұжырымдады [28, б. 46].

Жоғарыда келтірілген көзқарасты талдай отырып, біз әкімшілік қадағалаудың заңды мәніне және кәмелетке толмағандарға қатысты қолданылатын жеке алдын-алу шараларына салыстырмалы талдау жүргізуге тырысамыз, өйткені бұл жеке алдын-алу шараларының жалпы сипаттамасын түсінуге көмектеседі деп санаймыз.

Ең алдымен, әкімшілік қадағалау мен жеке алдын-алу шараларының құқықтық сипатта болатын көптеген айырмашылықтары бар екенін атап өтеміз; оларға қатысты мемлекеттік мәжбүрлеудің талданатын шаралары жүзеге асырылатын субъектілер (кәмелетке толған және кәмелетке толмаған адамдар); орнату тәртібімен (сот және соттан тыс); сондай-ақ іске асырудың құқықтық түрінде (сот шешімі және құқық қолдану актісі ПО).

Сонымен бірге, біз қарастыратын институттардың белгілі бір ұқсастықтары бар.

Біріншіден, әкімшілік қадағалаудың негізгі мақсаты ұлттық заңнамада «мемлекеттік және қоғамдық мүдделерді қорғау» ретінде айқындалған, бұл, сөзсіз, құқыққа қайшы әрекеттерге жол беретін кәмелетке толмағандарға қатысты жүргізілетін жеке профилактика шараларының мақсатты белгіленуімен сәйкес келеді.

Екіншіден, «бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» ҚР Заңында әкімшілік қадағалау қылмыстар мен басқа да құқық

бұзушылықтардың алдын алу мақсатында қолданылатыны нақты көрсетілген, бұл сондай - ақ КТІЖ УПИ қызметін ұйымдастыру міндеттерінің бірі-кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға сәйкес келеді.

Үшіншіден, жеке профилактика шаралары мен әкімшілік қадағалау жасалған құқық бұзушылық үшін жауапкершілік шараларына жатпайды, өйткені қылмыстық жазалар мен әкімшілік жазалар тізбесінде жоқ (ҚР ҚК 40-бабы, ҚР ӘҚБтК 41-бабы), бірақ адамға жеке профилактикалық әсер ету мақсатында құқық бұзушылықтардың алдын алу шаралары болып табылады.

Төртіншіден, кәмелетке толмағандармен жеке профилактика шараларын ұйымдастыру және жүзеге асыру негіздері көбінесе әкімшілік заңнамаға жататын «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» ҚР Заңымен регламенттеледі.

Біз қарастырып отырған Заңның құқықтық реттеу нысандарының бірі-ПО қызметкерлері мен есепке алынған адамдар арасындағы қарым-қатынас. Есепке алынғандарға қатысты қызметті арнаулы субъектілер – кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторлары жүзеге асырады. Сонымен қатар, әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру ПО қызметкерлеріне, атап айтқанда учаскелік полиция инспекторларына жүктелгенін атап өтеміз. Бұл субъектілер ЖПҚ құрамына кіреді және олардың қызметінің негізгі міндеті, ең алдымен, құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады.

Бесіншіден, кәмелетке толмағандарға қатысты жеке алдын-алу шараларын қолдану негіздері әкімшілік және қылмыстық құқық болуы мүмкін, бірақ басталу, тоқтату, мазмұны мен формасы тек әкімшілік болып табылады.

Алтыншыдан, жеке профилактика шараларын қолданудың және әкімшілік қадағалауды белгілеудің жалпы ерекшелігі-есепке алынған адамдардың құқық бұзушылық жасауының салдары, оларды іс жүргізу құжатында міндетті түрде тіркелген лауазымды тұлға немесе, мемлекеттік орган тарапынан заңды бағалау.

Қарастырылған параграфты қорытындылай келе, ПО қызметкерлерінің кәмелетке толмағандарға қатысты жеке алдын алу шараларын қолдану моделін келесі негізгі белгілермен сипаттауға болады деп санаймыз:

1) қолданыстағы ұлттық заңнамада көзделген процестік тәртіппен нақты көрсетілген негіздер болған кезде ғана қолданылады;

2) уәкілетті органдар тарапынан тиісті өкілеттіктердің болуында көрінетін билік, біржақты әрекеттерді іске асырудан тұрады;

3) адамдардың құқыққа қарсы іс-әрекеттерімен және (немесе) мұндай іс-әрекеттің алдын алу қажеттілігімен байланысты.

Кәмелетке толмағандармен жеке профилактика шараларының құқықтық институт ретінде заңды мәнін аша отырып, оларды қолдану мақсатын, негізін, объектісін және т. б. ашу қажет деп санаймыз.

Жеке профилактика шараларының негізгі заңнамалық белгіленген мақсаты профилактика объектілерінің (кәмелетке толмағандардың) санасы мен мінез-құлқына олардың құқыққа қарсы мінез-құлқына жол бермеу және (немесе) уақтылы жол бермеу үшін әсер ету деп санауға болады деп ойлаймыз.

Полиция қызметкерлері үшін мұндай жұмыстың тағы бір мақсаты-жеке алдын-алу шаралары жүргізілетін кәмелетке толмағандар туралы ақпаратты жинау, жинақтау, жүйелеу, сақтау және ұсыну, сондай-ақ осы ақпаратты осындай адамдардың заңсыз қол сұғушылықтарынан қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін пайдалану.

Біздің ойымызша, кәмелетке толмағандармен жеке профилактикалық жұмысты ұйымдастыру және жүргізу процедуралық түрде жүзеге асырылатын құқықтық қатынас аясында жүзеге асырылуы керек. Жалпы ереже бойынша, жеке алдын алу шараларын КТІЖ УПИ жүргізеді, олар ЖПҚ құрылымдық бірлігі бола отырып, оны заңсыз әрекет жасағаннан кейін ұйымдастырады.

Бүгінгі таңда, қолданыстағы заңнамаға сәйкес, жеке профилактиканың әртүрлі шаралары әзірленді. Бұл ретте профилактикалық әсер етудің негіздері мен объектілерін сипаттай отырып, бірқатар проблемалық сәттерге тоқталу қажет. Сонымен, барлық жеке алдын-алу шараларының жалпы мақсаты кәмелетке толмағандар тарапынан құқық бұзушылықтар мен басқа да қоғамға қарсы әрекеттерді болдырмау болып табылады. Алайда, есепке алу-профилактикалық істерді зерделеу және талдау көрсеткендей, осы санатқа, әдетте, кету кезеңінде қаңғыбастықпен айналысатын немесе қайыр сұрайтын,

отбасынан немесе құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесінің мекемелерінен өз еркімен кеткен кәмелетке толмағандар кіреді.

Әкімшілік мәжбүрлеуді қолданудың негіздері шеңберіне қатысты мәселелерді шешу үшін әкесінің ғылымында қалыптасқан осы мәселені зерттеудің доктриналық тәсілдеріне назар аудару керек.

Бірінші тәсілді жақтаушылар мәжбүрлеу шараларын тек құқық бұзушылықтардың алдын алу, жою немесе жою үшін ғана емес, сонымен бірге қауіпсіздікке қауіп төндіретін басқа да қоғамға қарсы құбылыстарды қолдану керек деп санайды, ал мәжбүрлеуді құқық бұзушылыққа байланыстыру «іс жүзінде жүзеге асырылатын мемлекеттік мәжбүрлеудің» толық көлемін көрсетпейді [29, б. 10].

Екінші көзқарасты жақтаушылар мемлекеттік мәжбүрлеуді заңсыз мінез – құлық анықталған жағдайда ғана қолдану керек деп санайды және оны келесідей анықтайды-бұл «билік субъектілерінің әкімшілік құқық нормаларымен белгіленген заңсыз әрекеттерге байланысты мәжбүрлеу шараларын қолданудан тұратын заңды мәжбүрлеу түрі» [30, б. 41].

КТІЖ УПИ қызметінде профилактикалық ықпал ету мақсатында кәмелетке толмағандарға қатысты әкімшілік-алдын алу шараларын олардың әрекеттерінде құқыққа қарсы мінез-құлық болмаса (мысалы, адасқан балаларды полицияға жеткізу, панасыз балаларды анықтау мақсатында теміржол көлігі объектілерін уақтылы патрульдеу және т.б.) қолдануға болады деп ойлаймыз. Сонымен бірге, полиция қызметкері мен кәмелетке толмаған адам арасында туындайтын құқықтық қатынастардың негізі жасөспірімнің іс-әрекетінде заңсыз әрекеттің болуы, оның біліктілігі, нақты іс жүргізу құжатында көрсетілген құқықтық бағалау болуы керек.

Қорытындылай келе, кәмелетке толмағандарға қатысты жеке алдын-алу шаралары, ең алдымен, әкімшілік қадағалаумен жеткілікті ұқсастықтары бар әкімшілік-мәжбүрлі құқықтық қатынастар екенін атап өтеміз.

Жеке профилактика шараларын қолдану мен жүзеге асырудың негізгі қағидаты кәмелетке толмағандардың әлеуметтік қауіпті мінез-құлқының алдын алу мүмкіндігі болып табылады. Бұл шараларды іске асыру заңнамада, нақты іс жүргізу тәртібінде көрсетілген негіздер болған кезде ғана жүзеге асырылады және уәкілетті адамдар тарапынан бақыланатын адамның өмірінің белгілі бір салаларына оның келісімінсіз басып кіруден және

заңсыз әрекеттің алдын алу мақсатында әкімшілік мәжбүрлеу, жеке алдын-алу шараларын қолдану мүмкіндігінен тұратын билік, біржақты әрекеттерді жүзеге асырудан тұрады.

Жоғарыда аталған қызмет бағыттарындағы барлық органдар мен бөлімшелердің өзара іс-қимылы туралы айтатын болсақ, ПО-ның УПИ-мен өзара әрекеттесуіне назар аудармау мүмкін емес, өйткені бұл лауазымды тұлғаларға кәмелетке толмағандардың бақылаусыздығы мен құқық бұзушылықтарының алдын-алу бойынша кең өкілеттіктер берілген. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы КТІЖ УПИ туралы және УПИ туралы осы жүйенің субъектілері ретінде тікелей айтпаса да, бұл олқылық болып табылады, ал ішкі істер органдарын тұтастай еске салады, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және болдырмау осы қызметтердің негізгі міндеті болып табылады. Көбінесе олардың қадағалаусыздықтың, панасыздықтың алдын алу, кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу жөніндегі міндеттері күнделікті жұмыста өзара көмек көрсетуге және тығыз ынтымақтастықты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

КТІЖ УПИ мен УПИ арасында өзара әрекеттесудің белгілі бір формалары бар:

- жедел жағдайды бірлесіп талдау және бағалау-оның жалпы жай-күйі, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы мен құқық бұзушылықтарының жай-күйі;
- қызмет көрсетілетін аумақта құқықтық тәртіпті сақтау бойынша басқа бөлімшелерге көмек көрсету;
- кәмелетке толмағандардың, ата-аналар мен заңды өкілдердің құқықтары мен міндеттерін түсіндіруге бағытталған ақпаратты бірлесіп өңдеу, жұртшылықпен әңгімелесулер өткізу;
- кәмелетке толмағандармен құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы бойынша бірлескен жұмыс;
- «Құқықтық тәртіп», «Түнгі қаладағы балалар» және т. б. сияқты түрлі кешенді бағдарламаларды, іс-шараларды, жедел-профилактикалық іс-шараларды бірлесіп жоспарлау, әзірлеу;
- пәтерлерді аралау және басқа да жедел-қызметтік іс-шараларда өзара көмек көрсету.

Сол себептен бөлімшелердің белсенді өзара іс-қимылы кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз, панасыз қалуының

және құқық бұзушылығының алдын алу объектілерінің көпшілігін, әрине, осы жүйенің өзге субъектілерімен бірлесіп қамтуға мүмкіндік береді.

Осы параграфты қорытындылай келе, біз бүгінгі күні келесі негізгі мәселелерді белгілейміз:

- УПИ және КТІЖ УПИ-нің бірлескен қызметін реттейтін мемлекеттік немесе ведомстволық деңгейде заңнамалық акт жоқ. Демек, әкімшілік-юрисдикциялық және әкімшілік-қадағалау қызметінің нақты шеңберлерін, сондай-ақ балалардың отбасылық және жеке өміріне араласудың рұқсат етілген шектерін белгілеу талап етілетін кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесін жетілдіруге қатысты тиісті актілерді қабылдау қажеттілігі бар. Бірлескен қызметті жетілдіру үшін ведомстволық бұйрық шығару қажет, онда міндеттердің нақты бөлінуі орын алады, кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын-алу бойынша кешенді міндеттерді сәтті шешу үшін жалпы мәліметтер жазылады;

- кәмелетке толмағандарға қатысты олар жасаған құқық бұзушылықтар үшін белгіленген санкциялар тиімсіз, өйткені елдегі қалыптасқан экономикалық жағдайларды ескере отырып, қазіргі кездегі әкімшілік жаза жүйесі сұрақ туғызбайды. Жағдайдан шығу жолы әкімшілік заңнамаға кәмелетке толмағандар үшін айыппұл сияқты әкімшілік жазалау шарасын балама ауыстыруды енгізу болып табылады, ол қазіргі экономикалық жағдайда мемлекет бюджетіне алу өте қиын. Ауыстыру кәмелетке толмаған құқық бұзушының қоғамдық пайдалы жұмыстарда аптасына бірнеше сағат жұмыс істеуі мүмкін, мысалы, дақылдарды отырғызу, өсіру және жинау, қоғамдық орындардағы гүлзарларға гүл отырғызу, қоғамдық көлік аялдамаларын жинау және тазарту, аумақты абаттандыру және т. б. осы мәжбүрлеу шараларының пайда болуы мүмкін деп санаймыз. кәмелетке толмаған құқық бұзушылардың құқыққа бағынушылық мінез-құлқының пәрменді құралы, олардың еңбекке құрметпен қарауын қалыптастыру;

- БАҚ кәмелетке толмағандардың әкімшілік құқық бұзушылықтарының алдын алуға жеткіліксіз тартылады. Интернет, БАҚ-профилактиканың тиімді құралы, алайда кейде олар полицияның жедел-қызметтік мәселелерін шешуге көмектеседі. УПИ, КТІЖ УПИ және БАҚ өзара іс-қимылы бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу туралы мәселені қарау қажет деп санаймыз.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алуға көптеген қызметтер мен бөлімшелер қатысатынын атап өтеміз. Олардың әрқайсысының өз кезегінде балалар қылмысына қарсы күреске, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған жеке мақсаттары мен міндеттері бар. Бірақ бұл жүйенің мінсіз жұмыс істеуі әлі де алыс, өйткені әрбір жеке субъект өз жұмысын басқа субъектінің есебінен жеңілдетуге тырысады. Балалар қылмысына қарсы күрес ісінде барлық алдын алу субъектілерінің бірлескен қажетті жұмысы.

2.3 Рецидивті қылмыстың алдын алу бойынша ЖПҚ қызметінің ұйымдық-құқықтық негіздері

Рецидивті қылмыс мәселесі бүкіл әлемде өзекті болып қала береді. Профилактикалық есепте тұрған адамдар санаттарының арасында құқыққа қарсы қызметке қатысудың ең жоғары пайыздарының бірінде бұрын сотталған адамдар бар, бұл олармен профилактикалық жұмыстың жетекші бағытын айқындайды. Бұл қылмыстық тәжірибесі бар адамдар қайталап қылмыс жасайтындығына байланысты. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 4-бабына сәйкес ішкі істер органдары қызметкерлерінің міндеттерінің бірі құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады [3].

Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің (бұдан әрі – ҚСЖАЕК) деректеріне сәйкес соңғы бірнеше жылда Қазақстанда «әрекеттерінде қылмыстың қайталануы не қауіпті қайталануы танылған адамдар» санаты бойынша құқық бұзушылықтар жасаудың өсуі байқалады. Мәселен, статистикалық деректер 2015 жылы осы санаттағы адамдардың 157 қылмысы, ал 2020 жылы 904 құқық бұзушылық жасалғанын көрсетеді [31]. Яғни, келтірілген мәліметтер құқық бұзушылықтардың жартысынан көбін бұрын сотталған адамдар жасайтындығын растайды. Бұдан келіп шығатыны, ішкі істер органдары рецидивтік қылмыстың алдын алу жөніндегі жұмысты күшейтуі қажет.

Қылмыстық-атқару жүйесі (бұдан әрі – ҚАЖ) мекемелерінде жазасын өтеген адамдарға УПИ-ді бақылауды

жүзеге асыру рецидивті қылмысқа қарсы күрес түрлерінің бірі болып табылады. ҚР ІІМ-нің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №1095 бұйрығымен бекітілген учаскелік полиция пунктiнiң жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларының 3-тарауының 14-тармағы 3 тармақшасына сәйкес, УПИ және оның көмекшісі ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарға қатысты құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасын жүргізеді [19].

Күнделікті қызметте учаскелік полиция инспекторлары профилактикалық бақылауды және өздеріне қатысты адамдармен жеке профилактикалық жұмысты жүзеге асырады: Күнделікті қызметте учаскелік полиция инспекторлары профилактикалық бақылауды және өздеріне қатысты адамдармен жеке профилактикалық жұмысты жүзеге асырады:

- 1) әкімшілік қадағалау белгіленген;
- 2) бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы шешім қабылданған;
- 3) ауыр және (немесе) аса ауыр қылмыс жасағаны немесе қасақана қылмысы үшін бас бостандығынан айыруға екі және одан да көп рет сотталған адам жазасын өтегеннен кейін бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы шешім қабылданған «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» 1996 жылғы 15 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңы ресми түрде қолданылады»;
- 4) мінез-құлыққа ерекше талаптар белгіленген;
- 5) қорғау нұсқамасы шығарылған;
- 6) қылмыстық жаза тағайындай отырып және жазаны өтеуге кедергі келтіретін ауыр ауруына байланысты оны өтеуден босата отырып, ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасауда кінәлі деп тану туралы соттың айыптау үкімі шығарылған жағдайларда тоқтатылған;
- 7) ауыр және аса ауыр қылмыстар жасағаны үшін сотталған сотталғандарды ауыр науқастануына байланысты бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы сот шешімі қабылданды [12].

Сол арқылы профилактикалық бақылау жүзеге асырылатын және оған қатысты әкімшілік қадағалау болып табылатын адамдар санаттарының бірі болып табылады.

Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінде маңызды орын алады. Осы қадағалаудың мәні полиция қызметкерлерінің бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамның сот белгілеген оның құқықтары мен бостандықтарына уақытша шектеулерді сақтауын, сондай-ақ «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» Қазақстан Республикасының Заңында көзделген міндеттердің орындалуын қадағалауы болып табылады.

Қадағалаудың бұл түрі жасалған құқық бұзушылық үшін жауапкершілік шараларына емес, адамға жеке профилактикалық ықпал ету үшін қылмыстардың және өзге де құқық бұзушылықтардың алдын алу шараларына жатады.

Заңда көзделген негіздер болған кезде әкімшілік қадағалауды белгілеу конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтары мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен имандылығын сақтау үшін адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын шектеуге жол беретін Қазақстан Республикасы Конституциясының 39-бабының нормасына сәйкес келеді және әкімшілік қадағалау енгізілетін Конституциялық қорғалатын мақсаттарға мөлшерлес болып табылады [32].

Ғылыми әдебиеттерде «Әкімшілік қадағалауды қолдану негізі ретінде босатылатын адамның жеке қылмыстық мінез-құлқының қолайсыз болжамын, бірақ қылмыстың жасалу орнын, уақытын және тәсілдерін нақтыламай тану керек» [33, б. 54], сондай-ақ әкімшілік қадағалау тек қана бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеген адамдарға қатысты белгіленеді деген негізделген болжамдар айтылады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктемеде Ш.Борчашвили әкімшілік қадағалауды орнату мен жүзеге асырудың маңыздылығын атап өтеді: «әкімшілік қадағалауды белгілеу мен жүзеге асырудың мақсаты қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдардың жекелеген санаттары тарапынан рецидивтің алдын алу болып табылады» [34].

Әкімшілік қадағалау жеке, дербестендірілген сипатта болады және қадағаланушыны қылмыстық қызметті жалғастыру мүмкіндігінен: оны қылмыстық байланыстарды қалпына келтіру жөніндегі мүмкіндіктерден шектеуден; алғашқыда белгілі бір уақытта және белгілі бір жерлерде құқық бұзушылықтар жасауға

мүмкіндік бермеуден, сондай-ақ ішкі істер органдарының қылмыстық іс-әрекеттерді жүйелі түрде жүзеге асыруы үшін қажетті жағдайлар жасаудан тұрады. Әкімшілік қадағалаудағы адамның мінез-құлқын бақылауды жүзеге асырады. Бұрын сотталған адамдарға әкімшілік қадағалауды қолдану соңғы соттар белгілеген шектеулерді сақтауды бақылау арқылы олардың мінез-құлқын бақылауға мүмкіндік береді, олардың толық тізімі ішкі заңнамада анықталған.

«Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабына сәйкес әкімшілік қадағалау деп заңдылықты, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктерін сақтау негізінде іске асырылатын және судьяның қаулысы негізінде ішкі істер органдары адамдардың мінез-құлқына бақылау орнату түріндегі мәжбүрлеу шарасы ретінде жүзеге асыратын рецидивті қылмыстың алдын алу нысаны түсініледі бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған, олардың тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында заңнамада белгіленген шектеулер белгіленген [15]. Осы заңды орындау үшін, Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру жөніндегі қызметін жетілдіру және оның рецидивті қылмысқа қарсы күрестегі тиімділігін арттыру мақсатында, ішкі істер органдарында есепте тұрған адамдармен жұмыс істеу тәртібін регламенттейтін «Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы ІІМ бұйрығы шығарылды.

Полициядағы құқық бұзушылықтың алдын алу субъектілерінің бірі-учаскелік полиция инспекторы. Оның қызметінің негізгі бағыты-құқық бұзушылық пен қылмыстың жеке профилактикасы. Өз кезегінде, жеке профилактикалық жұмыс-бұл азаматтардың, ұйымдардың, мемлекеттік және мемлекеттік емес органдардың теріс әлеуметтік мінез-құлқы бар, оларға оң әсер ету мақсатында қылмыс пен құқық бұзушылық жасауды күтуге болатын адамдарды анықтау жөніндегі қызметі [35, б. 73].

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің жекелеген санаттағы, оның ішінде әкімшілік қадағалауда тұрған адамдармен жеке профилактикалық жұмысы бірнеше ондаған жылдар бойы олардың қызметінің негізгі бағыттарының бірін көрсетіп келеді.

Бұл кездейсоқ емес, өйткені бүкіл әлемде қайталанатын құқық бұзушылықтардың алдын-алу және алдын-алу мәселесі өткір тұр.

Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру тәртібін регламенттейтін қолданыстағы құқықтық актілерге сәйкес қадағалаудағы адамдардың мінез-құлқын бақылауға барлық дерлік полиция қызметтері қатысады, алайда есепте тұрғандармен жеке профилактикалық жұмысты жүргізу бойынша негізгі жүктеме ЖПҚ УПИ-ге жүктеледі. Бұл ретте, әкімшілік қадағалаудың тиімділігі көп жағдайда әрбір қадағаланушыға қатаң жеке көзқарас қағидатына негізделеді.

УПИ орындайтын функциялар ішкі істер органдары қызметінің бағыттары арасында маңызды орын алады. Бұл осы қызмет өкілдеріне жүктелетін құқық қорғау өкілеттіктерінің үлкен көлемінің болуына байланысты. Сонымен қатар, әкімшілік қызмет учаскелік инспекторға жүктелген негізгі қызмет түрлерінің ішіндегі ең маңызды бөлігі болып табылады. Бұған құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу саласындағы өкілеттіктер, ҚАЖ мекемелерінен босатылған азаматтарды сот белгілеген шектеулерді сақтау бөлігінде қадағалауды жүзеге асыру және т. б. кіруі керек.

УПИ өз қызметінде жеке-профилактикалық әсер етудің үш әдісін қолданады:

1. Сендіру әдісі - бұл жеке тұлғаны өзгертуге және осы адамның оң әлеуметтік бағдарын қалпына келтіруге бағытталған түсіндіру, тәрбиелік іс-шаралар. Бұл әдістің негізгі формалары-әңгімелер, пікірталастар, ұжымдық қамқорлық, ынталандыру. Ең тиімді формалардың бірі - әңгіме. А.И.Алексеевтің классификациясы бойынша келесі үш түрдегі әңгімелер қолданылады - бұл ескерту, білім беру, зерттеу [36, 216 б.].

2. Көмек көрсету әдісі-тұрмыстық жағдайларды жақсартуға, жұмысқа немесе оқуға орналасуға, бос уақытты ұйымдастыруға, өмірлік мақсаттарды түзетуге және т. б. негізделген.

3. Мәжбүрлеу әдісі - жеке профилактикалық іс-әрекеттің негізгі әдісі. Профилактикалық адамға әкімшілік, азаматтық және басқа да құқық салаларына сәйкес ықпал ету шараларын қолдануға негізделген.

Көбінесе келесі шаралар қолданылады:

- құқық бұзушылық жасағаны үшін әкімшілік айыппұл;
- әкімшілік ұстау және қамауға алу;
- әкімшілік қадағалау;

- шектеулер қою[37, б. 22].

Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарға құқық бұзушылықтың алдын алу мен әкімшілік қадағалауды ұйымдастыру мен жүзеге асырудың құқықтық негізін әртүрлі заң күші бар нормативтік актілердің жиынтығы білдіреді. Оларға, ең алдымен, 1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Қазақстан Республикасының Заңы, «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» 1996жылғы 15 шілдедегі № 28-1 Қазақстан Республикасының Заңы жатады, Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы» Заңы және т.б. Ведомстволық сипаттағы бірқатар заңға тәуелді актілер бар, олар да қаралатын саладағы тиісті қызметті реттейді, мысалы, «Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2005 жылғы 11 ақпандағы № 97 бұйрығы, «Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 15 шілдедегі «Ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарға профилактикалық бақылауды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» № 432 бұйрығы және т. б.

Әкімшілік қадағалау туралы заңда мұндай қадағалау ұғымы, сондай-ақ қадағаланушының әкімшілік шектеулері айқындалады; әкімшілік қадағалаудың міндеттері, оған қатысты қолданылатын адамдарға оны белгілеу тәртібі, оны жүргізу және тоқтату; әкімшілік қадағалау кезінде белгіленетін шектеулер; қадағаланушы адамның құқықтары мен міндеттері; әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру кезіндегі ішкі істер органдарының өкілеттіктері айқындалады.

Бұл ретте, заң шығарушы қадағалаудағы адамдарға қатысты жеке-профилактикалық жұмысты жүзеге асыру міндетін белгілей отырып, сонымен бірге оны жүзеге асырудың нысандары мен әдістерін айқындамады, бұл елеулі олқылық болып табылады. Бұл жұмыс азаматтардың заңмен қорғалатын құқықтары мен жеке мүдделеріне сөзсіз әсер ететін алдын-алу шараларын жүзеге асыру қажеттілігімен байланысты. Демек, полицияның осы іс-шараларды жүзеге асыру жөніндегі өкілеттіктері, біздің

ойымызша, міндетті түрде ведомстволық нормативтік құқықтық актілермен емес, заңнамалық тәртіппен анықталуы керек.

Сонымен бірге, жеке-профилактикалық жұмысты жүзеге асырудың нысандары мен әдістері ғана емес, сонымен бірге, ең алдымен, оны жүргізудің объективті негізделген мерзімдері де заңнамалық тәртіппен айқындалуға тиіс. Нысандарды, әдістерді, мерзімдерді айқындау критерийі ҚАЖ мекемелерінен босатылған адамдардың қандай да бір санатының қоғамдық қауіптілік дәрежесі болуы тиіс. Қазіргі уақытта полиция қызметін нормативтік-құқықтық қамтамасыз етудегі олқылық осы жұмысты жүргізуді талап ететін полиция қызметкерлерінің өз қалауы бойынша оның нысандары мен әдістерін анықтауына әкелуі мүмкін. Белгілі бір жағдайларда бақылаушы және қадағалаушы органдардың қадағалаудағы адамдардың өтініштері бойынша олардың іс-әрекеттері заңдылықты және азаматтардың құқықтарын бұзуға әкеп соққан лауазымдық өкілеттіктерін асыра пайдалану ретінде саралануы мүмкін.

Сонымен қатар, әкімшілік қадағалау туралы Заңмен 7-бапта қадағалаудағы адамның келесі әкімшілік шектеулері мен міндеттері белгіленген, оларды сақтамағаны үшін әкімшілік жауапкершілік басталады:

- 1) белгілі бір жерлерде болуға тыйым салу;
- 2) қадағалауға алынған адамның тәуліктің белгілі бір уақытында тұрғылықты жері не болатын жері болып табылатын тұрғын үйден немесе өзге де үй-жайдан тыс жерде болуына тыйым салу;
- 3) сот белгілеген аумақтан тыс жерлерге шығуға тыйым салу болып табылады;
- 4) кәмелетке толмағандардың ата-аналарының не заңды өкілдерінің келісімінсіз оларды іздестіруге, оларға баруға, олармен телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілмен қарым-қатынас жасауға тыйым салуды;
- 5) алкогольдік ішімдіктерді, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды пайдалануға тыйым салу [15].

Бұл ретте қадағаланушыға қойылған шектеулер тізбесін судья ішкі істер органының уәжді ұсынуы бойынша, оның өмір салты мен мінез-құлқын ескере отырып, бірақ заңда көзделген шектеулер шегінде қысқартуы немесе толықтыруы мүмкін.

Адамның өзіне қатысты белгіленген әкімшілік шектеулерді сақтауын, сондай-ақ оның заңда көзделген міндеттерді

орындауын қадағалауды қадағаланушының тұрғылықты немесе болатын жері бойынша УПИ жүзеге асырады.

Әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру кезіндегі ішкі істер органдарының негізгі өкілеттіктері «Әкімшілік қадағалау туралы» Заңның 12-бабында бекітілген. Бұл өкілеттіктер әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру кезінде оларға берілген Ішкі істер органдарының құқықтары мен міндеттерін, сондай-ақ қадағалаудағы адамға осы адамның тұрғылықты не болатын жері болып табылатын тұрғын немесе өзге де үй-жайдан тыс жерде болуына және (немесе) ерекше жеке мән-жайларға байланысты сот белгілеген аумақтан тыс жерлерге қысқа мерзімді шығуға рұқсат беру мүмкіндігін білдіреді.

Сонымен, ішкі істер органдары міндетті:

1) әкімшілік қадағалау белгіленген адамды есепке қойғаннан кейін оның әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету үшін пробация қызметіне келуін қамтамасыз етуге және оның атына әкімшілік қадағалауды белгілеу туралы сот қаулысының көшірмесін жіберуге міндетті;

2) әкімшілік қадағалау белгіленген адамның тұрғылықты жері мен жұмыс орны бойынша оның мінез-құлқын жүйелі түрде бақылауға міндетті;

3) әкімшілік қадағалау белгіленген адамның қоғамдық тәртіпті, адам мен азаматтың құқықтары мен заңды мүдделерін бұзуының алдын алуға және жолын кесуге міндетті;

4) белгіленген тәртіппен әкімшілік қадағалау ережелерін бұзу туралы хаттамалар жасауға және оларды қарау үшін сотқа жіберуге [16].

Әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру кезінде ішкі істер органдарының:

1) қадағаланушының мінез-құлқы туралы мәліметтерді меншік нысанына қарамастан, ұйым әкімшілігінен, оның жұмыс орны мен тұрғылықты жерінен, сондай-ақ азаматтардан сұратуға және алуға;

2) қадағаланушыны ішкі істер органдарына әңгімелесуге шақыруға, қадағаланушының туыстары келіскен жағдайда олардың қатысуымен әңгімелесу өткізуге міндетті;

3) қадағаланушыдан әкімшілік қадағалау қағидаларын орындауға байланысты мәселелер бойынша ауызша және жазбаша түсініктемелерді талап етуге құқылы;

4) қадағаланушының мінез-құлқын және оның белгіленген шектеулерді сақтауын байқау мақсатында оның тұрғын үйіне тәуліктің кез келген уақытында баруға;

5) тиісті әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру және әкімшілік қадағалау белгіленген адамның тұрған жері туралы ақпарат алу үшін электрондық бақылау құралдарын пайдалануға құқығы бар.

ҚАЖ мекемелерінен босатылған кезде оларға қатысты әкімшілік қадағалау белгіленетін адамдармен есепке алуды және профилактикалық жұмысты ұйымдастыру қалай жүретінін қарастырайық.

Алдымен, ПО бастығы немесе оның орынбасары ТМ-нен жазасын өтеген адамға қатысты әкімшілік қадағалау белгілеу туралы қаулы алып, оны өзі тұратын учаскедегі УПИ-ге, сондай-ақ криминалдық полицияның жедел уәкіліне қадағаланушының таңдалған тұрғылықты жеріне келуін бақылауды ұйымдастыруды тапсыра отырып береді.

Қадағаланушыны профилактикалық есепке қойғаннан кейін ішкі істер органы бұл туралы әкімшілік қадағалауды белгілеу туралы қаулы келіп түскен ҚАЖ мекемесін хабардар етеді.

УПИ мекемеден хабарлама, сондай-ақ әкімшілік қадағалауды белгілеу туралы қаулыны алған сәттен бастап бір тәулік ішінде тапсырманы ҚР ҰҚК «Бүркіт» БАЖ жүйесіне енгізу үшін Қазақстан Республикасының аумағынан тыс жерлерге шығуға тыйым салуға толтырады және облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың ЖПҚ бастығына "Бүркіт" БАЖ-ға енгізу үшін жібереді.

Таңдап алынған тұрғылықты жеріне келіп, қадағаланушыны есепке қойғаннан кейін, УПИ оған тұрғылықты жері бойынша тіркеу қағидаларын сақтау туралы ескертеді және сот белгілеген шектеулердің сақталуын бақылайды, бас бостандығынан айыру орындарынан жіберілген тұлғаны ақпараттық іздеу карточкасында көрсетілген деректердің дұрыстығын тексереді және ішкі істер органының бастығына не оның міндетін атқарушы адамға осы Кодексте көзделген талаптарды белгілеу туралы өз ұсыныстарын байланыс схемасын толтырады.

Қадағаланушының сыртқы келбетінің (тату-суреттің), тұратын жерінің, жұмысқа орналасуының өзгеруі туралы ақпарат түзету парағына енгізіледі және бір тәулік ішінде АЖБ бөлімшелеріне жіберіледі. Қадағаланушы АЖБ одан арғы барлық өзгерістері туралы түзету парағымен де хабардар етіледі. Қауіпті

рецидив жасаған адам деп танылған қадағаланушыға үш жұмыс күні ішінде оның тұрғылықты жері туралы жазбаша хабарлама дайындалады және АЖБ-ға жіберіледі.

ЖПҚ бастығы судьяның шектеулер белгілеу туралы қаулысын алып, УПИ қатысуымен қадағалауға алынған адамға әкімшілік қадағалау қағидаларын, оның міндеттерін және белгіленген қағидалар мен шектеулерді бұзғаны үшін жауаптылығын түсіндіреді.

Тыныш үнмен жүргізілген профилактикалық әңгімелесу барысында қадағалаудағы адамға оның құқықтары мен міндеттерін, полиция қызметкерлерінің әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру жөніндегі өкілеттіктерін, әкімшілік шектеулердің сақталуын қадағалауды жүзеге асыру тәртібін, сот белгілеген әкімшілік шектеулерді бұзғаны және заңда көзделген міндеттерді орындамағаны үшін оның жауапкершілігін түсіндіру қажет. Полиция қызметкерлеріне қадағалаудағы адамға оның агрессиялық мінез-құлқының, полиция қызметкерлері жүргізетін белгіленген шектеулерді сақтау бойынша тексерулерге теріс реакциясының барлық фактілері, әсіресе полиция қызметкерлерінің атына жасалған қорлау сөздерімен ілесе жүретіні туралы дереу ескертуге кеңес беріледі. Қадағалауға алынған адамға тіркеу үшін ішкі істер органына келу кестесінің көшірмесі тапсырылады. Қадағаланушыны сот қаулысымен таныстырған кезде оған қатысты әкімшілік қадағалау орнату туралы шешімге өзінің теріс көзқарасын жеткілікті түрде агрессивті түрде білдіре алатындығына дайын болу қажет. Оның реакциясы жоғарыда аталған құжаттарды алуға қол қоюдан үзілді-кесілді бас тартудан көрінуі мүмкін. Мұндай жағдайларда аталған құжаттардың мәтіндері оған екі бөгде азаматтың қатысуымен дауыстап оқылуға тиіс. Осыдан кейін олардың қатысуымен бақылаудағы адамның оған оқылған құжаттардың мазмұнымен танысуына қол қоюдан бас тартуы туралы акт жасалуға тиіс.

Полиция қызметкерлерінің практикалық қызметінде қадағалаудағы адамдар әкімшілік құқық бұзушылық белгілеріне жататын іс-әрекеттерді (танысу үшін оған ұсынылған құжаттарды шашып тастау немесе үзіп тастау, былапыт тілмен, мүліктің бүліну қаупімен және т.б.) жасай отырып, өздерінің жағымсыз реакцияларын білдірген жағдайлар орын алған. Мұндай жағдайларда қадағалаудағы адамның іс-әрекетін кейіннен оны

әкімшілік жауаптылыққа тарта отырып, әкімшілік заңнамаға сәйкес саралаған жөн.

Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарға қатысты жеке-профилактикалық функцияларды жүзеге асыру бойынша негізгі рөл, әрине, УПИ-ға жүктеледі. Қызмет көрсетілетін аумақтағы қоғамдық тәртіптің жай-күйі және бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдар арасындағы қылмыстардың қайталану деңгейі көбінесе осы функцияларды жүзеге асыру бойынша өздеріне жүктелген міндеттерді орындау үшін олардың жауапкершілігіне байланысты. Профилактикалық есепте тұрған адамдарға қатысты осы функцияларды орындаудан басқа, УПИ қызмет көрсетілетін аумақта тіркеусіз болуы мүмкін ҚАЖ мекемелерінен босатылған адамдарды анықтаумен үнемі айналысу қажет. Олардың арасында ресми түрде әкімшілік қадағалау орнатуға жататын адамдар және ҚАЖ мекемесі немесе басқа аумақтық ішкі істер органы әкімшілігінің өтініші бойынша әкімшілік қадағалау белгіленген адамдар болуы мүмкін. Бұл әсіресе әкімшілік учаскенің тұрғын алабын профилактикалық аралау кезінде ескеру маңызды. Мұндай адамдар анықталған кезде бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған кезде ҚАЖ мекемесінің әкімшілігі нұсқамада көрсеткен тіркеу орны немесе белгілі бір келу орны бойынша емес, олардың әкімшілік учаске аумағында тұру (болу) себептерін дереу түсіну қажет. Ол үшін адам тұратын аумаққа қызмет көрсететін Ішкі істер органымен байланысып, іздестірудің бар-жоғын анықтап, полиция қызметкерлерін адамның нақты орналасқан жері туралы хабардар ету керек. УПИ анықталған тұлға туралы барлық ақпаратты анықтап, жазып алу ұсынылады. Бұл ақпарат болашақта функционалдық міндеттерді орындау кезінде қажет болуы мүмкін. Соттылықтың болуына, бұрын жасалған қылмыстардың сипаты мен тәсілдеріне, белгілеріне, әкімшілік учаскенің тұрғындарымен, әсіресе профилактикалық есепте тұратындармен байланысына және т. б. ерекше назар аудару қажет.

Алынған мәліметтерді кейіннен қызмет көрсетілетін аумақта, сондай-ақ белгілі бір ауданда, қалада көрінбеу жағдайында жасалған қылмыстарды жасауға қатыстылығына тексерілетін адамдар тобын анықтау кезінде ескеру қажет. УПИ әрқашан олардың мемлекеттік билік өкілдері болып табылатынын және ерекше билік өкілеттіктері, оның ішінде ішкі істер органында профилактикалық есепте тұрған адамдарға

қатысты берілгенін есте ұстауға тиіс. Сондықтан олардың сыртқы келбеті, азаматтармен қарым-қатынас тәсілі әрқашан мінсіз болуы керек.

Қадағаланушылармен әңгімелесуді қадағаланушы УПИ-да өзінің өмірлік, тұрмыстық және өзге де проблемаларын, оның ішінде бас бостандығынан айыру орындарынан босатылғаннан кейін әлеуметтік бейімделуге байланысты проблемаларды шешу үшін көмек сұрай алатын мемлекеттік биліктің нағыз өкілін көруі үшін ұстамды, тыныш үнмен құру қажет. Өзінің қызметтік міндеттерін лайықты атқаратынын, қадағаланатын адамдарға қатысты жеке-профилактикалық және бақылау-қадағалау функцияларын жүзеге асыруға байланысты мәселелерді шешу кезінде объективті, әділ көзқарасын көрсете отырып, УПИ осы санаттағы адамдардың, олардың туыстары мен жақындарының, сондай-ақ Қызмет көрсетілетін аумақта тұратын басқа да азаматтардың тарапынан өзіне құрметпен қарауды қамтамасыз етеді. УПИ негізгі орындаушылар ғана емес, сонымен қатар әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру бойынша жұмысты ұйымдастырушылар болуы тиіс. Оларға әкімшілік учаске аумағында қызмет атқаратын патрульдік полиция қызметкерлерін қызмет көрсетілетін аумақта тұратын, ресми түрде әкімшілік қадағалау орнатуға жататын не оның астында тұрған адамдар туралы қажетті ақпаратпен таныстыруда жеке бастама білдіру қажет. Бұл аталған адамдардың қоғамдық орындардағы мінез-құлқына, сондай-ақ олардың өмір салтына, жүріп-тұруына, әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауына, сот белгілеген әкімшілік шектеулерді бұзушылықтарға жаппай бақылауды жүзеге асыру кезінде полицияның қолда бар мүмкіндіктерін едәуір кеңейтуге мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған полиция қызметкерлері УПИ-мен қадағаланушылардың белгілерімен және фотосуреттерімен ғана танысып қоймай, олардың соттылығы, бұрын жасалған қылмыс тәсілдері, құқыққа қарсы әрекеттердің жекелеген түрлерін жасауға бейімділігі туралы да білуі тиіс. Одан олар қадағаланатын адамдарға белгіленген міндеттердің, тыйым салулар мен шектеулердің тізбесін білуге тиіс. Әкімшілік қадағалауда тұрған әрбір адамды, оның мінез-құлқын, өмір салтын, байланысын, құқыққа қарсы іс-әрекеттер жасау ниетін және т.б. азаматтармен сенімді қарым-қатынастарды жүзеге асыру барысында дауысты дыбыстарды ғана емес, жасырын әдістерді де пайдалана отырып, УПИ үнемі белгілеуге және

талдауға тиіс. Сенімді қарым-қатынасты пайдалана отырып, УПИ қадағалаудағы адамдарға қоғамға қарсы өмір салтын жүргізуден бас тартуға немесе құқыққа қарсы іс-әрекет жасау ниетінен бағытталған қажетті профилактикалық әсер етуі тиіс.

«Әкімшілік қадағалау туралы» Заңды орындау үшін шығарылған Министрдің бұйрығы қадағалаудағы адамдармен жеке-алдын алу жұмыстарын жүргізуді ұйғарады. Осы функционалды міндетті анықтай отырып, бұйрық, сондай-ақ заң оның мазмұнын ашпайды және оны жүзеге асырудың нысандары мен әдістерін анықтамайды, бақылаудағы адамдардан белгіленген әкімшілік шектеулерді бұзу және жүктелген міндеттерді орындамау мәселелері бойынша түсініктемелер мен басқа да мәліметтер алуды көрсетумен шектеледі. Бұл жағдай полиция қызметкерлерінің қадағаланушыларға қатысты жеке алдын-алу және бақылау-қадағалау функцияларын жүзеге асыру жөніндегі қызметін нормативтік-құқықтық қамтамасыз етудегі айтарлықтай алшақтықты білдіреді. Әкімшілік қадағалау туралы заңда олардың мазмұны мен іске асыру механизмін екі жақты түсіндіруге әкелетін ережелерді іс жүзінде қолдану тұрғысынан пысықталмаған. Бұл жағдай әкімшілік қадағалауды жүзеге асыратын полиция қызметкерлерінің жекелеген іс-әрекеттеріне қадағалаудағы адамдар шағымдануы мүмкін. Полиция қызметкерлерінің бақылау-қадағалау және жеке-профилактикалық жұмысын реттейтін нормативтік құқықтық актілердің жекелеген ережелерінің жетілмегендігіне байланысты жанжалды жағдайлардың туындау себептері жеткілікті болуы мүмкін.

Қадағаланатын адамдарға қатысты олардың жеке профилактикалық және бақылау-қадағалау қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді зерделеу кезінде өте мұқият болу ұсынылады, олардың құрамындағы ережелерді мұқият талдап, қадағаланатын адамдарға қатысты нақты іс-шараларды олардың заңдылығы тұрғысынан емес, орындылығы тұрғысынан емес, дайындау және жүргізу қажет. УПИ-нің өзіне деген сенімі айқын болады.

Бұйрық УПИ-ді бағыт парағына қадағаланушы адамның қызмет көрсетілетін әкімшілік учаскеде уақытша болу мерзімі аяқталғаннан кейін оның мінез-құлқы туралы жазбаны енгізуге міндеттейді. Ол қадағалаудағы адам қысқа мерзімді шығуда қызмет көрсету аумағында болған аумақтық ішкі істер органында жасалған бағыт парағындағы жазбалармен танысуға тиіс. Ол

бағыт парағына қадағаланушының келгені туралы белгі соғуға, оны әкімшілік қадағалау ісіне тігуге, сондай-ақ аумақтық ішкі істер органының бастығына: қадағаланушы адамның таңдалған тұрғылықты (болатын) жеріне белгіленген мерзімде келмегені; аумақтық ішкі істер органының рұқсатынсыз тұрғылықты (болатын) жерінен кеткені туралы баяндауға міндетті; жеке мән-жайларға байланысты сот белгілеген аумақтың шегінен тыс жерге қысқа мерзімді кеткеннен кейін қадағалаудағы адамды дәлелді себептерсіз тұрғылықты (болатын) жеріне белгіленген мерзімге қайтармау.

Сонымен қатар, жұмыстың оң нәтижелеріне қарамастан, қадағаланушылардың белгіленген шектеулерді сақтауын бақылау жөніндегі УПИ қызметінде белгілі бір қиындықтар бар.

Біріншіден, бұл ҚАЖ мекемелерінің жергілікті полиция қызметімен заңда белгіленген жағдайларда өз бастамасы бойынша әкімшілік қадағалау орнату бөлігінде әлсіз өзара іс-қимылы.

Екіншіден, ҚАЖ мекемелері тарапынан қадағалаудағы адам босатылғаннан кейін тұратын мекен-жайын анықтау бөлігінде мақсатты жұмыстың жоқтығына назар аудару қажет.

Кейбір жағдайларда бұрын сотталғандар полицияның, атап айтқанда учаскелік полиция қызметкерлерінің бақылауына жол бермеу үшін әдейі жалған мекен-жайларды көрсетеді. ҚАЖ мекемелері қадағаланушыны бас бостандығынан айыру орындарынан босатар алдында тікелей осы мекенжай бойынша тұру мүмкіндігін анықтау мақсатында өзі таңдаған тұрғылықты жері бойынша ішкі істер органына сұрау жолдайды, алайда объективті түрде теріс жауап алған кезде, мысалы, таңдап алынған тұрғылықты жері бойынша үй жанып кетті немесе тұруға жарамсыз деп танылған жағдайда, ҚАЖ қызметкерлері ешқандай іс-әрекет жасамайды және есепте тұрған адамның нақты тұрғылықты жерін анықтауға күш салу. Нәтижесінде қадағаланушы адамды босату туралы нұсқама қадағаланушы қызмет көрсету аумағына іс жүзінде келмеген ішкі істер органына жіберіледі, бұл оның нақты орналасқан жерін анықтауда елеулі қиындықтар туғызады, бұл ретте УПИ де негізгі рөл атқарады.

ҚАЖ мекемелері мен жергілікті полиция қызметінің нашар ұйымдастырылған өзара іс-қимылынан басқа ведомствоішілік деңгейде шешуді талап ететін проблемалар да бар. Мысалы, қадағалаудағы адамдар әкімшілік қадағалаудан жалтару

мақсатында қадағалау мерзімі ішінде нақты болатын орнын қасақана бірнеше рет өзгертсе. Бұл жағдайда заңда қадағаланушының профилактикалық есепте тұрған ішкі істер органын хабардар ету көзделген. Сонымен бірге хабарлау тәртібі, яғни. қандай уақытта, қандай лауазымды тұлға хабардар етілуге тиіс екендігі заңмен, сондай-ақ ведомстволық бұйрықпен айқындалмаған, онда бұл ретте тиісті бағыт парағын жасау қажеттігі ғана көрсетілген.

Мұндай құқықтық олқылық қадағаланушыларды іздеуді қиындатады, егер олардың орналасқан жері анықталса, оларға Жауапкершіліктен аулақ болуға мүмкіндік береді, өйткені көп жағдайда бұрын сотталғандар лауазымы мен атағы есінде жоқ полицияға тұрғылықты жерін өзгерту туралы ақпарат бергендерін айтады.

Параграфты қорытындылай келе, УПИ-дің әкімшілік қадағалауда тұрған адамдармен жеке-профилактикалық жұмыс жүргізу жөніндегі қызметі жеке алынған әкімшілік учаскенің, ауданның шекараларында да, мемлекет ауқымында да рецидивтік қылмыстың төмендеуіне, криминогендік жағдайдың жай-күйіне оң әсер ететінін атап өткен жөн.

Алайда, осы бағытта жүргізіліп жатқан жұмыстың тиімділігін арттыру, сондай-ақ белгіленген мәселелерді шешу үшін:

1. Нормативтік құқықтық актілерді, жазасын өтеу кезеңіндегі мінез-құлқын ескере отырып, сотталушыға шектеулердің барынша мүмкін санын беру бөлігінде әкімшілік қадағалау белгілеу туралы сотқа талап арыздарды дайындау тәртібін айқындай отырып, ведомствоаралық өзара іс-қимыл деңгейін арттыру.

2. Тұрғылықты жері өзгерген немесе нақты болған жағдайда қадағалауға алынған адамның ішкі істер органдарын хабардар ету тәртібі Нормативтік құқықтық актілермен нақтылансын.

Рецидивті қылмыстың алдын алудағы әкімшілік қадағалаудың тиімділігін арттыру үшін, біздің ойымызша, әр сотталушыға жасалған (жасалған) қылмыстар, бостандықта да, бас бостандығынан айыру орындарында да сотталған адамдардың өмір салты мен мінез-құлқы туралы қажетті ақпарат шоғырлануы керек ақпараттық-профилактикалық істерді жүргізуді қарастырған жөн; бірнеше рет жасаған қылмысы үшін қылмыстық жауапкершілікті енгізу қадағалаудағы адамның қадағалау шектеулерін бұзуы.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Қызмет көрсетілетін әкімшілік учаскеде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалатын құқық бұзушылықтарды болдырмау жөніндегі алдын алу іс-шараларын іске асырудың әдістері мен тәсілдерін кеңейтіңіз.

2. Учаскелік полиция инспекторының бекітілген учаскедегі құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу және профилактикасы бойынша құқық бұзушылық профилактикасының өзге де субъектілерімен өзара іс-қимылы.

3. Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кәмелетке толмаған адамдарды есепке қою негіздері.

4. Учаскелік полиция инспекторларының қадағалаудағы адамдарға әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру жөніндегі іс-қимыл алгоритмі.

5. Кәмелетке толмағандардың қараусыздығы мен құқық бұзушылығының алдын алу мәселелерін шешудегі кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының міндеттері, функциялары мен өкілеттіктері.

2-бөлім бойынша тест тапсырмалары

1-нұсқа

1. Бір УПП қалада қанша әкімшілік учаскелерді біріктіреді?

- A) үштен көп емес
- B) төрттен көп емес
- C) бестен көп емес
- D) алтыдан көп емес
- E) жетіден артық емес

2. УПИ қызметінде ұзақ уақыт (5 жұмыс күнінен артық) болмаған кезде учаскеге кім қызмет көрсетуі тиіс?

- A) шектес учаскенің УПИ
- B) УПИ көмекшісі
- C) ЖПҚ бастығының қалауы бойынша шектес учаскенің УПИ немесе УПИ көмекшісі
- D) шектес учаскенің УПИ немесе кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі УПИ
- E) УПП жұмысына жауапты УПИ

3. УПИ халық алдында есеп беру кезеңділігі қандай?

- A) айына 1 рет
- B) жартыжылдықта 1 рет
- C) тоқсанына бір рет
- D) жылына 1 рет
- E) аптасына 1 рет

4. Қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша іс жүргізу шешімдерін дербес қабылдауды қоспағанда, өз құзыреті шегінде өзіне жүктелген міндеттерді учаскелік полиция қызметкерінің тікелей басшылығымен орындайтын аумақтық ішкі істер органының өкілі, учаскелік полиция қызметкерінің құқықтары мен міндеттері толық көлемде беріледі ме?

- A) полицияның қоғамдық көмекшісі
- B) УПИ жұмысына жауапты
- C) аға ӘПБ
- D) УПИ
- E) УПИ көмекшісі

5. УПИ құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы өз бетінше ұсыныстар жасай ала ма?

- A) жоқ
- B) иә
- C) ЖПҚ бастығының атынан ғана
- D) тек ПБ бастығының атынан ғана
- E) тек УПП жұмысына жауапты аға УПИ ғана мүмкін

6. УПИ және олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыруға, сондай-ақ азаматтарды қабылдауды жүзеге асыруға, құқық бұзушылар мен профилактикаланатын адамдарды жеткізуге арналған ПО-ның ресми үй-жайы (ғимараты)?

- A) әкімшілік учаске
- B) мобильді полиция бекеті
- C) учаскелік полиция пункті
- D) полицияның стационарлық бекеті
- E) полиция бөлімі

7. УПП-ның ай сайынғы жұмыс жоспарын кім бекітеді?

- A) әкімшілік полиция бастығы
- B) полиция бөлімінің бастығы
- C) полиция департаментінің бастығы
- D) прокурор
- E) ЖПҚ бастығы

8. Қандай кәмелетке толмаған адам панасыз?

- A) жетім
- B) қараусыз жері жоқ
- C) ата-анасынан қашқан бала
- D) құқық бұзушылыққа жол беретін бала
- E) қолайсыз отбасынан шыққан бала

9. Профилактикалық есепке алу және бақылау кәмелетке толмағандарға қолданылмайды:

- A) жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғандарға
- B) оларға қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған

С) дәлелсіз себеппен білім беру ұйымдарында сабақ өткізетіндерге

Д) қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылғандарға

Е) оларға қатысты мінез-құлыққа ерекше талаптар белгіленген

10. Кәмелетке толмаған баланы арнаулы білім беру ұйымдарына жіберу үшін не негіз болып табылады?

А) кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның қаулысы

В) КТІЖ УПИ қолдаухаты бойынша облыстық білім департаментін жіберу

С) КТІЖ УПИ қолдаухаты

Д) прокуратура қаулысы

Е) судьяның қаулысы

11. Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған кәмелетке толмағандарға профилактикалық бақылау қандай мерзім ішінде жүзеге асырылады?

А) сотталғандықты жойғанға немесе алып тастағанға дейін

В) КТІЖ УПИ қалауы бойынша

С) 6 ай

Д) 1 жыл

Е) 3 ай

12. Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары қандай ведомствода орналасқан?

А) ішкі істер органдарының қарамағында

В) білім беру органдарының қарамағында

С) аумақтық әкімдіктер жанында

Д) Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау органдарының

Е) үкіметтік емес ұйымдар

13. Әкімшілік қадағалауды кім орнатады?

А) қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінің бастығы

В) ЖПҚ бастығы

С) ПБ бастығы

Д) судья

Е) УПИ

14. Әкімшілік қадағалауға алынған адамға әкімшілік қадағалау ережелерін кім түсіндіруі керек?

- A) УПИ
- B) ЖПҚ бастығы УПИ қатысуымен
- C) ПБ кезекші бөлімінің бастығы
- D) прокурор
- E) судья

15. Ақпараттық орталықтар шектеулердің барлық өзгерістері, сондай-ақ қадағаланушының жұмысқа орналасуы туралы қандай құжатпен хабардар етеді?

- A) ПБ кезекшісінің арнайы хабарламасымен
- B) ЖПҚ бастығы қаулысының көшірмесімен
- C) аумақтық ПБ анықтамасымен
- D) күзет карточкасымен
- E) түзету парағы

2 нұсқа

1. Әкімшілік қадағалауға алынған адамға түзету парағының мазмұны қандай?

- A) тіркелу және нақты тұру орны, сыртқы келбетінің өзгеруі, татуировкалар
- B) қадағаланушыға шектеулерді өзгерту
- C) қадағалауды ұзарту немесе қадағалауды аяқтау нәтижелері
- D) қадағаланушының жаңа құқық бұзушылықтары туралы мәліметтер
- E) белгіленген шектеулердің бұзылуы туралы мәліметтер

2. Әкімшілік қадағалауға алынған адамдарға профилактикалық істер қандай мақсатта жүргізіледі?

- A) профилактикалық адамның мінез-құлқы және профилактикалық сипаттағы шараларды уақтылы қабылдау туралы ақпарат жинау
- B) қылмыстық жауаптылыққа тартылған
- C) қадағаланушының мінез-құлқы және оны әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы ақпарат жинау үшін ғана
- D) әшкерелейтін материалдарды жинау үшін ғана
- E) қадағаланушының белгіленген шектеулердің орындалуын бақылау үшін ғана

3. Қадағаланушы ПО-да тіркеу белгісіне қанша рет келуі тиіс?

- A) аптасына бір рет
- B) айына бір реттен төрт ретке дейін
- C) учаскелік полиция инспекторының ұсынысы бойынша ЖПҚ бастығының қарауына
- D) айына екі рет
- E) он күн сайын

4. Құқық бұзушылықтың алдын алу субъектілері құқық бұзушылықтың жасалуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау, зерделеу, жою арқылы құқықтық тәртіпті сақтауға және нығайтуға бағытталған құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешені?

А) әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың, сондай-ақ тәртіптік теріс қылықтардың профилактикасы

В) қылмыстың алдын алу

С) құқық бұзушылықтың алдын алу

Д) қылмыстың алдын алу шаралары

Е) қылмыстың алдын алу нысандары

5. Әкімшілік қадағалау қандай мерзімге белгіленеді?

А) 3 айдан 1 жылға дейін

В) 6 айдан 3 жылға дейін

С) 6 айдан 1 жылға дейін

Д) 2 жылға дейін

Е) 1 айдан 1 жылға дейін

6. Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, панасыз қалудың және қадағалаусыз қалудың алдын алу саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын кім әзірлейді?

А) Қазақстан Республикасының Президенті

В) Қазақстан Республикасының Парламенті

С) облыс әкімдері

Д) Қазақстан Республикасының Үкіметі

Е) Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрі

7. Кәмелетке толмаған адам әкімшілік жазаға қанша уақыт тартылды деп есептеледі?

А) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының орындалуы аяқталған күннен бастап бір жыл

В) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарылған кезден бастап бір жыл

С) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарылған кезден бастап үш ай ғана

Д) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарылған сәттен бастап алты ай

Е) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының орындалуы аяқталған күннен бастап алты ай

8. Төменде көрсетілгендердің қайсысы құқық бұзушылықтың алдын алу саласындағы Денсаулық сақтау ұйымдарының құзыретіне жатады?

А) дағдарыстық демографиялық процестерге жол бермеу бойынша уақтылы шаралар қабылдауды қамтамасыз етеді

В) наркологиялық, психологиялық, психиатриялық, емдеу-профилактикалық көмек көрсетеді және оған мұқтаж адамдарға медитация оңалтуды жүргізеді

С) құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі жергілікті ведомствоаралық комиссиялардың құрамын бекітеді

Д) құқық бұзушылықтардың профилактикасы саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын әзірлейді

Е) құқық бұзушылықтардың профилактикасы жөніндегі республикалық ведомствоаралық комиссияны құрады және таратады

9. Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу тәртібі, оның қолданылу мерзімдері, құқықтары мен міндеттері айқындалады:

А) «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы» ҚР Заңымен

В) Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексімен;

С) Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексімен

Д) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексімен

Е) ішкі істер органдарында іс жүргізуді жүзеге асыру жөніндегі нұсқаулықпен;

10. Белгілі бір тұрғылықты жері немесе жеке басын куәландыратын құжаттары жоқ адамға қатысты, оның әрекеттерінде қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылық белгілері болмаған кезде және оның жеке басын басқа жолмен анықтау мүмкін болмаған кезде жеке профилактика шарасы?

А) профилактикалық есепке алу

В) профилактикалық бақылау

С) жүріп-тұру еркіндігін алдын ала шектеу

Д) медициналық-әлеуметтік бақылау

Е) медициналық қадағалау

11. Кәмелетке толмағанның мінез-құлқына қандай мерзімге арнайы талаптар қоюға болады?

А) тек бір айға дейін

- В) үш айдан бір жылға дейін
- С) үш айдан алты айға дейін
- Д) бір айдан алты айға дейін
- Е) екі айдан алты айға дейін

12. Қорғау нұсқамасында қандай шектеулер көзделе алмайды?

- А) тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға
- В) ауызша және телефон арқылы сөйлесу
- С) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанымен өзге де тәсілдермен байланыс жасауға міндетті
- Д) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанымен бірге тұруға міндетті
- Е) зорлық-зомбылық құрбанының отбасының кәмелетке толмаған мүшелерімен байланысу еркіне қайшы

13. Кәмелетке толмағандарды полицияға жеткізіп, әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін ұстай ала ма?

- А) жоқ
- В) иә
- С) тек қылмыс жасағаны үшін жеткізу және ұстау
- Д) иә, егер құқық бұзушылық туралы баптың санкциясында әкімшілік қамаққа алу көзделсе
- Е) егер құқық бұзушылық туралы баптың санкциясы әкімшілік қамаққа алуды көздесе ғана жеткізе алады, ал ұстай алады

14. Әкімшілік қадағалау белгіленетін адамдарға қатысты толық көлемде немесе жеке-жеке өмір салтына, отбасындағы және тұрғылықты жеріндегі мінез-құлқына, қадағаланушының жеке басын сипаттайтын басқа да мән-жайларға қарай тыйым салу түріндегі мынадай шектеулер қолданылуы мүмкін:

- А) мәдени-бұқаралық іс-шараларға қатысу
- В) ішкі істер органдары айқындаған ауданның (қаланың) орындарында болуға; қадағалауды жүзеге асыратын ішкі істер органдарының рұқсатынсыз ауданнан (қаладан) тыс жерлерге шығуға құқылы
- С) жақын туыстарымен телефон арқылы сөйлесу
- Д) меншігінде жеке мүлкі болуға тиіс
- Е) жылжымайтын мүлікті сатып алу-сату шартын жасасу

15. Тұрмыстық әкімшілік құқық бұзушылықтың қандай субъектілеріне әкімшілік қамау түрінде жаза қолдануға болмайды?

- A) шектеулер жоқ
- B) 15 жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге
- C) 2 және 3 топтағы мүгедектерге
- D) 63 жастан асқан еркектерге
- E) 55 жастан асқан әйелдер

3. «ХАЛЫҚ ҮНІНЕ ҚҰЛАҚ АСАТЫН МЕМЛЕКЕТ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ ШЕҢБЕРІНДЕ ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ИНСТИТУТТАРЫМЕН ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫ

Сындарлы диалог жүргізуге, азаматтардың сұраныстарына дер кезінде ден қоюға дайын, қоғам шешімдер қабылдау процесіне тартылған ашық мемлекет елді мықты, үнемі дамып келе жатқан мемлекет етеді. Қазақстанда мемлекеттік аппарат пен халық арасындағы қарым-қатынасты өзгерту үшін «халық үніне құлақ асатын мемлекет» бекітілді.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы Жарлығымен бекітілген Қазақстанның 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында «жалпыұлттық басымдық

Азаматтардың мүдделерін қорғаудағы әділ және тиімді мемлекет» 2025 жылға қарай полиция күштік жұмыс моделінен қауіпсіз және құқықтық қоғам құру үшін құқық қорғау органдарының азаматтармен өзара іс-қимылының сервистік моделіне көшуі тиіс деп атап өтілді [38].

Мемлекет Басшысы Қасым - Жомарт Кемелұлы Тоқаев 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында азаматтардың сұрауларына жедел және тиімді жауап беретін «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыру бүкіл елдің ортақ міндеті болып табылатынын атап өтті. «Халық үніне құлақ асатын мемлекет – бұл, ең бастысы азаматтың мүдделері болып табылатын мемлекет, онда мемлекеттік органдардың азаматтармен өзара іс-қимыл тетігі жолға қойылған және азаматтардың шешім қабылдау және оларды бақылау процесіне тартылуына мүмкіндік беретін кедергісіз инфрақұрылым жұмыс істейді» [39].

Сондықтан да жергілікті полиция қызметінің бағыттарының бірі бүгінгі күні тек азаматтық қоғам институттарымен ғана емес, сонымен қатар азаматтармен тиімді, ашық өзара қарым-қатынас құру болып табылады. Өйткені, азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастыққа сүйене отырып, полиция құқық қорғау қызметін жүзеге асырады, өзінің басты мақсаты – қоғамға қызмет ету. Полиция мен азаматтық қоғам институттарының қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы өзара іс-қимылының серіктестік моделінің сипаттамасы азаматтардың

мемлекеттік органдарға сенімі және азаматтардың қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету ісіне қатысуы болып табылады.

Ішкі істер органдарының жұртшылықпен өзара іс-қимылына талдау жасай отырып, осы бағыттағы жұмысты қазіргі заманғы жұмыс нысандары мен әдістерін пайдалана отырып дамыту және жетілдіру қажет деп санаймыз. Қазіргі уақытта мынадай проблемалар бар:

1. Учаскелік полиция инспекторлары, полицияның қоғамдық көмекшілері, БАҚ, еріктілер, пәтер иелерінің тұтыну кооперативтері, меншік иелерінің бірлестігі студенттік жастар қозғалысы, ұжымдар, құқық қорғау бағытындағы қоғамдық ұйымдар арасында нақты және тиімді өзара іс-қимылдың болмауы.

Полицияның азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимыл тұжырымдамасын бекіту туралы мәселені пысықтау қажет деп санаймыз, оның негізгі міндеті ішкі істер органдарының жұртшылықпен өзара іс-қимылын дамыту болуы тиіс.:

А) нормативтік-құқықтық реттеуді жетілдіру;

Б) халық пен полиция арасындағы кері байланысты күшейту;

В) құқықтық нигилизмді жеңуге және қоғамның құқықтық мәдениетін арттыруға бағытталған ақпараттық-насихаттық шаралар кешенін әзірлеу және іске асыру.

2. Қоғамдық тәртіпті қорғау және құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі іс-шараларға қатысуға азаматтардың белсенді азаматтық ұстанымының болмауы.

Қоғамдық пайдалы қызметтің бұл түрін құқық тәртібін қорғауға қатысатын адамдардың әлеуметтік және материалдық мәртебесін жақсарту арқылы танымал ету қажет.

Біздің ойымызша, қоғамдық тәртіпті сақтауға және құқық бұзушылықтардың алдын алуға қатысатын адамдарды материалдық ынталандыруды арттыру қажет.

Бүгінгі күні «Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық фактісі туралы хабарлаған немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылда өзге де жолмен жәрдемдесетін адамдарды көтермелеу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 30 желтоқсандағы №1131 Қаулысы сәтті қолданыста, онда 30 АЕК-тен 100 АЕК-ке дейінгі біржолғы ақшалай сыйақы (мысалы, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық фактісі туралы хабарлаған адам) нақты айқындалған құқық бұзушылық 30 АЕК

мөлшерінде, ал қылмыстық сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық туралы хабарлаған адам 100 АЕК-ке дейін (қылмыстың ауырлығына байланысты) көтермеленуі мүмкін. Бұл ретте, полицияның қоғамдық көмекшілері айына жеті мыңнан он мың теңгеге дейін (өңірге байланысты) алады [40].

Сондықтан, азаматтарды қоғамдық тәртіпті сақтау жөніндегі іс-шараларға қатысуды жандандыру мақсатында тіркелген ақшалай сыйақыны бекітуді және оны «азаматтардың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуы туралы» Қазақстан Республикасының Заңында нақты жазуды орынды деп санаймыз.

3. 2011 жылдан бастап «Көршілер бақылауы» аулаларының қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша профилактикалық бағдарлама әзірленіп, қолданысқа енгізілді (пилоттық жоба СҚО мен Алматы облысында іске қосылды). Басты міндеттердің бірі-азаматтарды құқық бұзушылықтардың алдын алуға тарту, халықтың құқық қорғау органдарына сенім деңгейін арттыру, полиция қызметінде ашықтық пен айқындықты қамтамасыз ету. Көршілердің, кіреберістегі үлкендердің көмегімен көші-қон заңнамасын бұзу фактілерін анықтауға, спирттік ішімдіктерді, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды сатудың заңсыз нүктелерін анықтауға, сондай-ақ құқық бұзушылық жасау фактілерінің жолын кесуге болады.

Алайда, бүгінгі таңда бұл жоба еліміздің басқа өңірлерінде тиісті дамуға ие болған жоқ. Біз мұндай жобалар («көршілік қадағалау», «ата-аналар патрулы", "көршіні қадағалау", жедел жастар жасақтары және т. б.) барлық өңірлерде енгізілуі тиіс деп санаймыз, өйткені олардың көмегімен азаматтарды құқық бұзушылықтардың алдын алуға және оларды болдырмауға тартуға, сондай-ақ полиция қызметіне деген сенім деңгейін арттыруға және оларды сыбайлас жемқорлыққа жақындатуға мүмкіндік береді. оны қарапайым халыққа.

Полиция мен азаматтық қоғам институттарының өзара іс-қимылының оңтайлы моделі серіктестік өзара іс-қимыл моделі болуға тиіс, бұл қоғамның қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және құқық бұзушылықтардың алдын алу процесіне тартылу деңгейін барынша арттыруды көздейді. Полиция азаматтардың санасы мен түсінігін өзгертіп, қоғамның ішкі істер органдарымен белсенді және тиімді өзара іс-қимыл жасауына жағдай жасауы керек, бұл мемлекеттік саясатты нәтижелі жүргізуге және мемлекеттің құқық қорғау функцияларын тиімді іске асыруға ықпал етеді.

Азаматтық қоғам институттарымен, азаматтармен ашық қарым-қатынас орнату бойынша полиция жұмысында БАҚ ерекше рөл атқарады. Қазіргі жағдайда ЖПҚ-ның БАҚ-пен өзара іс-қимылының рөлі артып келеді, бұл ЖПҚ жұмысы, қоғамдық қауіпсіздікті қорғау және қауіпсіздік жағдайы туралы қоғамдық пікірді ғана көрсетіп қоймай, сонымен бірге бұл қоғамдық пікірмен азаматтардың құқықтық санасын айтарлықтай дәрежеде қалыптастырады. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы БАҚ мен ЖПҚ өзара іс-қимылы осыған байланысты өте тиімді болуы мүмкін:

- жүргізіліп жатқан журналистік тергеулер құқық қорғау органдарына көптеген қылмыстарды ашуға және қылмыстық жауапкершілікке тартуға мүмкіндік береді;

- БАҚ-ның мемлекеттік органдармен ынтымақтастығын нығайту жүргізіліп жатқан реформалардың мазмұнына түсініктеме беруге және егжей-тегжейлі түсіндіруге, оларды құқықтық қамтамасыз етуге және реформалау барысында жағымсыз құбылыстарды көрсетуге ықпал етеді;

- БАҚ көмегімен азаматтарға оларды құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғаудың нысандары мен тәсілдері туралы жаппай түсіндіруді жүзеге асыруға болады;

- заңсыз іс-әрекеттер анықталған сәттен бастап құқық бұзушылықтың мәнін нақты баяндай отырып, сот органдарында іс аяқталғанға дейін криминология және қылмыстық құқық саласында маманданған заңгерлердің түсініктемелері қылмыстық ортаға әсер етеді және оның қысқаруына ықпал етеді.

ЖПҚ-ның азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимылының негізгі бағыттарын қарастыра отырып, құқық бұзушылықтарға қарсы күреске бағытталған бірлескен қызмет процесінде бірқатар проблемаларды бөліп көрсету қажет деп санайды:

- қоғамдық тәртіпті қорғауды жүзеге асыру мақсатында ЖПҚ қызметіне азаматтардың белсенді ұстанымының болмауы;

- күзет ұйымдарының құқық бұзушылықтар мен оқиғалар фактілері, сондай-ақ олар алған полиция үшін қызығушылық туғызатын өзге де ақпарат туралы уақтылы хабардар етпеуі;

- полиция қызметкерлері, жасақшылар, штаттан тыс қызметкерлер және өзге де қоғамдық құрылымдар арасында бірлескен қызметте қарама-қайшылықтардың туындауын болдырмайтын нақты және сауатты өзара іс-қимылдың болмауы;

- бірлескен қызметте жоғары нәтижелерге қол жеткізгені үшін полиция тарапынан қоғамдық бірлестіктердің қызметін тиімді ынталандырудың болмауы.

Ішкі істер органдарының қоғаммен байланысқа жауапты бөлімшелерінің негізгі бағыттарын, нысандары мен әдістерін, сондай-ақ жұмыс нәтижелерін пайдалана отырып, полицияның БАҚ-пен тиімді өзара іс-қимылын ұйымдастыру үшін бірқатар өзекті және тиімді шараларды тұжырымдауға тырысамыз.

1. Журналистер корпусымен сөздің кең мағынасында – тек теледидар, радио және газет қызметкерлерімен ғана емес, сондай-ақ тұтастай алғанда құқық қорғау проблемаларын және атап айтқанда полицияның жұмысын жария етумен айналысатын электрондық БАҚ өкілдерімен (мысалы, танымал блогерлермен) белсенді өзара іс-қимылды үнемі қолдау қажет.

Мұндай өзара іс – қимылдың мақсаты-БАҚ-та оң ақпаратты беруді барынша арттыру және Полиция туралы теріс ақпаратты барынша азайту. БАҚ-пен жемісті ынтымақтастық Ішкі істер органдарының қызметін тиімді насихаттау, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу, сондай-ақ халықты құқықтық тәрбиелеу үшін жағдай жасайды.

2. БАҚ өкілдерімен жұмыс жасауда оларға сегменттеу жүргізу қажет. Бұл қазіргі қоғамда бұқаралық ақпарат құралдары әртүрлі әлеуметтік топтар мен қозғалыстардың мүдделерін қолдаудың маңызды құралы болып табылатындығына байланысты. Сондықтан, мысалы, егер нақты БАҚ қолданыстағы саяси билікке қарсы тұруға немесе заңды бұзуға бейім топтардың мүдделерін қорғауға бағытталған болса, онда мұндай БАҚ құқық қорғау қызметі қаншалықты жақсы жүргізілгеніне қарамастан полицияны сынға алуға мүдделі болады. Осыған байланысты ПО басшылары әртүрлі нақты БАҚ қандай саясат жүргізетінін және олармен қарым-қатынасты басқаша құратынын білуі керек.

3. БАҚ-пен жұмыс істеу кезінде ішкі істер органдарының қызметі туралы материалдарды беру формасына, сипаты мен эмоционалды түсіне ғана емес, сонымен қатар полицияның жұмысы туралы тақырыптарды таңдауға (яғни «күн тәртібін» қалыптастыруға) әсер ету қажет.

4. Полицияның жетістіктерін жариялай отырып, ақпараттық хабарламалардың стандартты емес түрлерін, соның ішінде жариялау арқылы іздеу және пайдалану керек:

- халықтан алғыс хаттар;

- ішкі істер органдары қызметкерлерінің жұмысын қоғамдық бақылау нәтижелері;

- ПО қызметкерлерінің оң әлеуметтік бағдарламаларға қатысуы туралы хабарламалар (жергілікті тұрғындардың мәдени демалысын ұйымдастыру, спорттық іс-шаралар және т. б.);

- полиция қызметкерлері қатысатын кәсіби шеберлік конкурстары және басқа да шығармашылық конкурстар туралы хабарламалар (соның ішінде көңілді тапқырлар клубы, полиция қызметкерлері немесе қызметкерлердің өздері үшін ұйымдастырылған мерекелік іс-шаралар).

Жергілікті атқарушы органдар мен қоғамдық ұйымдар ұйымдастырған бұқаралық қоғамдық іс-шараларға полиция қызметкерлерінің (оның ішінде ПО шығармашылық, музыкалық ұжымдарының) қатысуы шығармашылық пиардың тамаша үлгісі бола алады. Тәжірибе көрсеткендей, кинологтарды, ат полициясы мен арнайы күштердің қызметкерлерін (демонстрациялар, қару-жарақ пен әскери техниканың көрмесі) тарту әрдайым көпшіліктің көңілінен шығады. Мұндай іс-шаралар қаншалықты аз болса, соғұрлым жақсы болады.

5. БАҚ-та жариялау барысында полицияның жұмысы оның қызметінің нәтижелері туралы ғана емес, сонымен қатар осы қиын жұмыспен айналысатын адамдар туралы да айту керек. Әр түрлі қызметтердің нақты қызметкерлерінің мысалында олардың әрқайсысы өз мамандығына не әкелетінін көрсету маңызды. Мұнда азаматтарды құқықтық тәртіп қызметкерлерінің өміріне енгізу фактісі маңызды, сондықтан олар жеке мысалда өздерін полиция қызметкері ретінде сынап көрді және осындай тәжірибеден алған әсерлерін көрсетті. Бұл тәсіл полицияны «ізгілендіреді», оның қарапайым азаматтардан алыстауын жояды.

6. Журналистік корпуспен өзара іс-қимылды дамыта отырып, Құқық қорғау қызметі проблемаларын жариялауға маманданған журналистерге олардың құзыреттерін арттыруға (мысалы, маман емес адамдарды түсіну қиын полиция жұмысының нюанстарын түсіндіруге арналған арнайы сабақтар өткізу) көмектесу қажет. Жеке емес БАҚ қызметкерлерінің әдетте гуманитарлық білімі бар екенін ескеру қажет, сондықтан қарапайым оқырманға құқықтық жұмыс туралы сауатты айту қиын, оны терең түсіну заңды білімді қажет етеді. Сонымен қатар, олар, әдетте, ведомстволық БАҚ қызметкерлеріне қарағанда тиімді медиа-жұмыс технологияларына ие және осы құнды тәжірибемен бөлісе алады.

7. Полицияның жұмысы туралы медиа-зерттеулерді жүйелі түрде жүргізіп, оны кейіннен жүйелі түрде өткізілетін жеке кездесулерде, ішкі істер органдары басшыларының жетекші БАҚ редакцияларымен, журналистермен, қоғамдық бірлестіктермен және азаматтармен есептерінде талқылау қажет.

8. Сонымен бірге, PR-дың объективті шектеулілігі туралы ұмытпау керек: бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық санаға әсер етуінің жоғары маңыздылығына қарамастан, сайып келгенде, ішкі істер органдарының имиджін қалыптастыратын негізгі фактор-бұл олардың практикалық қызметі. Құқық қорғау қызметіндегі нақты жетістіктерге сүйенбестен, тек ақпараттық-насихаттық күш-жігер ғана азаматтардың полицияға деген сенімін айтарлықтай және ұзақ уақытқа арттыра алмайды және халықтың көз алдында құқық қорғау органдары қызметкерлерінің беделін көтере алмайды.

Осылайша, тұтастай алғанда, құқық қорғау органдарының қызметкерлері және олардың қызметі туралы халықтың оң пікірін қалыптастыру Министрліктің ақпараттық саясатының басым бағыттарының бірі болуы тиіс. Қазақстан Республикасы ІІМ басшылығы мұндай жұмыстың қажеттілігі мен өзектілігін мәлімдеп үлгерді: ақпараттық-насихаттау қызметінің міндеттерінің арасында ІІО қызметкерінің оң бейнесін қалыптастыру және нығайту, БАҚ-пен іскерлік әріптестік және өзара сенім режимін құру, қарсы пропагандистік акциялар өткізу, ІІО-ға қатысты дәйексіз материалдарды дереу теріске шығару сияқты міндеттер де бар.

«Ашықтық сенімді қалыптастырады, сенім құрмет тудырады, құрмет көмек пен көмекке әкеледі» - бұл ұран ІІО, БАҚ және қоғам арасындағы ынтымақтастықта негіз болуы керек.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар:

1. «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыру тәсілдері.

2. Серіктестік қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету үшін азаматтық қоғам мен полицияның өзара іс-қимылының үлгісі ретінде.

3. Қазіргі кезеңдегі БАҚ пен жергілікті полиция қызметінің өзара әрекеттестігі.

4. Азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимыл бойынша полицияның заманауи нысандары мен әдістері.

5. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуының құқықтық негіздері.

3-бөлімге тест тапсырмалары

1 нұсқа

1. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтар өз қызметін қандай қағидаттар негізінде жүзеге асырады?

А) заңдылық, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау

В) құпиялылық

С) астыртын әрекет

Д) меритократия

Е) жүйелілік

2. Жергілікті атқарушы органдардың азаматтардың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысу мәселелері бойынша құзыреті?

А) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларға азаматтарды тарту тәртібін, нысандары мен түрлерін айқындайды

В) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарға олардың құқықтары мен міндеттерін түсіндіреді

С) полиция пункттерінің базасында қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарды құқықтық даярлауды ұйымдастырады

Д) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтар үшін куәліктің үлгісін және эмблеманың рәмізін бекітеді

Е) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтардың дербес есебін жүргізеді

3. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуға ниет білдірген азаматтар қайда баруы керек?

А) акимат

В) ішкі істер органына

С) сотқа

Д) прокуратураға

Е) білім беру ұйымына

4. Ішкі істер органы наркологиялық, психоневрологиялық және өзге де есепке алу бойынша қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуға ниет білдірген азаматты қандай мерзім ішінде тексереді?

- A) 7 тәулік
- B) 14 тәулік
- C) 45 тәулік
- D) 30 тәулік
- E) 6 ай

5. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қандай санаттары қатыса алады?

- A) кәмелетке толғандар
- B) соттылығы барлар
- C) оларға қатысты сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізіліп жатыр
- D) өтелмеген немесе алынбаған соттылығы бар
- E) наркологиялық, психоневрологиялық диспансерлерде есепте тұрған

6. Төменде көрсетілгендердің қайсысы азаматтың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуын тоқтату негіздеріне жатпайды?

- A) азаматтың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге одан әрі қатысқысы келмейтіндігі туралы өтініші
- B) қылмыстық жауаптылыққа тарту
- C) қасақана әкімшілік құқық бұзушылықтарды бірнеше рет жасау
- D) Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге тұрақты тұруға шығу
- E) Денсаулық сақтау ұйымдарына амбулаториялық емдеуге әкеп соққан ауру

7. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарға тыйым салынады ма?

- A) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларда ПО-ға жәрдем көрсету
- B) әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуға
- C) құқық қорғау органдары қызметкерлерінің заңды қызметіне кедергі келтіруге
- D) қылмыстық құқық бұзушылықтардың жолын кесу

Е) құқық бұзушыларды ұстау үшін дене күшін қолдану

8. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарды көтермелеу мәселелерін кім қарайды?

А) жергілікті атқарушы орган жанынан құрылатын комиссия

В) УПИ

С) ЖПҚ бастығы

Д) ЖП бастығы

Е) сот

9. Азаматтар қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысу құқығын қандай нысандарда жүзеге асырады?

А) тек жеке

В) жеке және ұжымдық

С) тек ұжымдық

Д) жеке және аралас

Е) ұжымдық және құпия

10. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету саласында ПО және азаматтардың қызметін үйлестіруді кім жүзеге асырады?

А) жергілікті өкілді органдар

В) УПИ

С) жергілікті полиция қызметі

Д) жергілікті атқарушы органдар

Е) прокуратура

11. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарға олардың құқықтары мен міндеттерін түсіндіру кімге жүктеледі?

А) сотқа

В) прокуратураға

С) маслихат

Д) акимат

Е) жергілікті полиция қызметіне

12. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуға ниет білдірген азамат өтінішке қандай құжаттарды қоса беруі тиіс?

А) ҚР азаматының жеке куәлігінің немесе паспортының көшірмесі, ал өмірі мен денсаулығын сақтандыру туралы шарт болған жағдайда оның көшірмесі

В) наркологиялық диспансерден анықтама

С) УПИ қолдаухаты

Д) ұсыныс ЖПҚ бастығы

Е) жергілікті атқарушы органның ұсынысы

13. Жергілікті атқарушы орган қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуға ниет білдіру туралы ұсынылған құжаттармен бірге азаматтың өтінішін қандай мерзім ішінде қарайды?

А) бес күн

В) жеті күн

С) үш күн

Д) отыз күн

Е) он бес күн

14. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету саласындағы азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің жалпы есебін және олардың қызметін үйлестіруді кім жүзеге асырады?

А) УПИ

В) аға ӘПБ

С) прокуратура

Д) жергілікті өкілді орган

Е) ЖПҚ басшысы

15. Жергілікті атқарушы органда тіркелгеннен кейін қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматқа не беріледі?

А) арнайы құралдар

В) қоғамдық көмекшінің куәлігі және айрықша омырауға тағатын белгі

С) жүргізуші куәлігі

Д) атыс қаруы

Е) таңғыш

2 нұсқа

1. ЖПҚ бөлімшелері қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтар қызметінің нәтижелерін қандай кезеңділікпен жеткізеді?

- A) апта сайын
- B) тоқсан сайын
- C) жыл сайын
- D) жартыжылдықта 1 рет
- E) ай сайын

2. Төменде көрсетілгендердің қайсысы қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарды көтермелеу шараларына жатпайды?

- A) офицерлік атақ алу
- B) алғыс жариялау
- C) грамотамен марапаттау
- D) ақшалай сыйлық беру
- E) бағалы сыйлықпен марапаттау

3. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарға көтермелеу шараларын қолданудың орындылығы туралы уәжді ұсыныспен ішкі істер органының басшылығына ұсыну үшін қандай құжат жасалады?

- A) есеп
- B) талдамалық анықтама
- C) хаттама
- D) ұсыну
- E) баянат

4. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарға қоғамдық көмекшілерге куәліктерді және төсбелгілерді есепке алуды, тіркеуді және беруді кім жүзеге асырады?

- A) полиция департаментінің бастығы
- B) прокуратура
- C) жергілікті өкілді орган
- D) жергілікті атқарушы орган
- E) ЖПҚ бөлімшелері

5. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтар наркологиялық, психоневрологиялық және өзге де есепке алу бойынша қандай кезеңділікпен тексеріледі?

- A) айына 1 рет
- B) тоқсанына кемінде 1 рет
- C) аптасына 1 рет
- D) жартыжылдықта 1 рет
- E) жылына 1 рет

6. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматқа не жүргізіледі?

- A) профилактикалық іс
- B) бақылау ісі
- C) бақылау ісі
- D) есеп ісі
- E) сақтау қалтасы

7. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтар ұжымына не кіреді?

- A) бақылау ісі
- B) бақылау ісі
- C) сақтау қалтасы
- D) профилактикалық іс
- E) есеп ісі

8. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтармен түсіндіру-құқықтық жұмыс мыналарды қамтымайды:

- A) азаматтардың құқықтары мен міндеттерін түсіндіру
- B) криминогендік жағдайдың жай-күйі туралы хабардар ету
- C) жеке-профилактикалық жұмысты жүргізудің тәртібі мен қағидалары туралы нұсқама беру
- D) қажетті қорғанысқа құқықты түсіндіру
- E) атыс қаруын қолдану құқығын түсіндіру

9. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге ұжымдық қатысатын азаматтар:

- A) көп қабатты үйлердің кіреберістерін және оларға іргелес аумақтарды күзету
- B) оқу орындарының аумағында қоғамдық тәртіпті сақтау

С) жайылымдарды және мал жаю мен бағудың басқа да орындарын қорғау

Д) көшелерде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету

Е) құқықтық білімді насихаттау

10. Азаматтардың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысу мәселелері бойынша жергілікті өкілді органдардың құзыретін көрсетіңіз?

А) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуде ішкі істер органдарына жәрдемдесетін азаматтарды көтермелеуге қаражат бөлуге қатысты бюджеттік бағдарламаларды қарайды және бекітеді

В) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтардың жеке есебін тіркейді және жүргізеді

С) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарды көтермелеу жөнінде комиссиялар құрады

Д) азаматтарды қоғамдық тәртіпті сақтауға тарту жөнінде шаралар қолданады;

Е) ҚПБ базасында қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтарды құқықтық даярлауды ұйымдастырады

11. Азаматтың қасақана әкімшілік құқық бұзушылық жасауы оның қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуын тоқтатуға негіз бола ма?

А) иә

В) жоқ

С) егер ол бір жыл ішінде екі және одан да көп рет әкімшілік құқық бұзушылық жасаса

Д) УПИ қалауы бойынша

Е) соттың қалауы бойынша

12. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтардың құқығы жоқ:

А) атыс қаруын қолдану

В) азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтау

С) қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін ұсталған азаматтарға қолданылатын мәжбүрлеу шараларының негіздерін оларға түсіндіруге міндетті

D) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларға қатысу алдында құқықтық дайындықтан өтуге міндетті

E) азаматтардың талап етуі бойынша оның қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуының заңдылығын растайтын куәлікті көрсетуге міндетті

13. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуға ниет білдірген азамат өтініште нені көрсетеді?

A) жасы

B) өзі қатысқысы келетін қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету саласы және ЖПҚ тиісті бөлімшесінің атауы

C) Қатысу нысаны

D) қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету ауданы

E) қоғамдық тәртіпті бұзуға жол бермеу туралы міндеттеме

14. Азаматты қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысушы ретінде тіркеуді кім жүргізеді және оны есепке қояды?

A) УПИ

B) ЖПҚ бастығы

C) ауданның (Республикалық маңызы бар қаланың) жергілікті атқарушы органы

D) ЖП бастығы

E) мәслихат

15. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтың қатысуын тоқтату туралы материалдарды дайындауды кім қамтамасыз етеді?

A) прокуратура

B) ол есепте тұрған ЖПҚ бөлімшелері

C) жергілікті атқарушы орган

D) жергілікті өкілді орган

E) полиция департаменті

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ұлт жоспары -100 нақты қадам. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы.

2. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жергілікті полиция қызметінің жұмысы мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 2 қарашадағы № 388-V ҚРЗ.

3. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі №199-V Заңы.

4. Жергілікті полиция: міндеттері мен перспективалары (ІІМ Мәжілісі: Үкімет сағаты) // <https://news.igest.kz/106635338-mestnaya-policiya-zadachi-i-perspektivy-mazhilis-mvd-pravitelstvennyu-chas?ysclid=l2r6sowu4p> (өтініш берген күні 01.05.2022).

5. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік фельдъегерлік байланыс және ішкі істер органдары қызметінің мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2021 жылғы 29 маусымдағы № 58-VII ҚРЗ.

6. Қазақстан Жаңа шындықта: әрекет ету уақыты. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. - Астана, 2020 жылғы 1 қыркүйек.

7. «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңы.

8. Нұр-сұлтан көшелерінде полицияны шақыру үшін дабыл түймелері пайда болды // <https://www.kp.kz/online/news/4468297/> (өтініш берген күні 01.05.2022).

9. Сургутсков В.И., Самойлов А.В. полицияның әкімшілік қызметіндегі қазіргі заманғы сендіру формалары // Ресей ІІМ Омбы академиясының Ғылыми хабаршысы. - № 4 (59), 2015. - с. 43-48.

10. Кириллов С.И., Уткин В.А., Шмарон П.В. Ішкі істер органдарында тіркелген адамдармен профилактикалық әңгімелесудің мазмұны мен әдістемесі // Ресей ІІМ Мәскеу университетінің хабаршысы. - № 1, 2021. – Б. 108-113.

11. «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы». Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы №214-IV Заңы.

12. «Ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарды профилактикалық бақылауды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 15 шілдедегі № 432 бұйрығы.

13. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V ҚРЗ.

14. «Ішкі істер органдары қабылдау-бөлу орындарының ішкі тәртіп қағидаларын бекіту туралы». Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2012 жылғы 9 қаңтардағы № 10 бұйрығы.

15. «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 15 шілдедегі № 28-1 Заңы.

16. «Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2005 жылғы 11 ақпандағы № 97 бұйрығы.

17. 2022 жылғы Әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша Құқықтық статистика // <https://qamqor.gov.kz/>.

18. Гришаков А.Г. қазіргі кезеңдегі учаскелік полицияның қызметіндегі Жеке алдын-алу // Ресей ІІМ Санкт-Петербург университетінің хабаршысы. - № 3(63), 2014. – с. 48-53.

19. «Учаскелік полиция пунктiнiң жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығы.

20. Тоқаев қоғамдағы зорлық-зомбылық деңгейін төмендету үшін кешенді шаралар қабылдауды тапсырды // <https://news.myseldon.com/ru/news/index/262217784?ysclid=l2raz95myr> (01.05.2022 күні).

21. Отбасылық жанжалдың мінез-құлқын бақылау. ІІМ тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарын қорғау үшін бірқатар түзетулер ұсынады // <https://ortcom.kz/en/novosti/1650533177> (өтініш берген күні 30.04.2022).

22. Заброда Д.Г., Овсеян Г.М., Бровко Н.В. учаскелік полиция инспекторларының отбасылық-тұрмыстық салада құқық бұзушылық жасаған адамдарға профилактикалық әсер ету жөніндегі қызметі // заңгер-құқықтанушы, 2020ж. - № 4 (95). – Б.174-178.

23. «Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдары бөлімшелерінің әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі жұмысын ұйымдастыру жөніндегі Ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1097 бұйрығы.

24. Біздің еліміздегі әрбір бала бақытты балалық шаққа лайық // <https://strategy2050.kz/ru/news/kazhdyy-rebenok-v-nashey-strane-zasluzhivaet-schastlivogo-detstva-tokaev/> (өтініш берген күні 30.04.2022).

25. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 591 Заңы.

26. Қазақстан Республикасында құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі 2020-2022 жылдарға арналған кешенді жоспар. Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 19 маусымдағы № 27 Жарлығы.

27. «Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы». Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1098 бұйрығы.

28. Лапшин А.В. кәмелетке толмағандардың теріс қылықтары: әкімшілік-құқықтық реттеу және оны жетілдіру бағыттары // Құқықтану, 2014. – с. 46-53.

29. Каплунов А.И. мемлекеттік мәжбүрлеудің негізгі белгілері мен түсінігі туралы // Мемлекет және құқық. – 2004. - № 12. – с. 10-17.

30. Морозова З.П.: кәмелетке толмағандардың мінез-құлқын әкімшілік-құқықтық реттеу шектері // Құқықтану, 2013. -№3. – с. 41-50.

31. 2022 жылғы Әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша Құқықтық статистика // <https://qamqor.gov.kz/>.

32. 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы.

33. А. А. Фильченко бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау: заңнамалық реттеудің құқықтық табиғаты мен перспективалары // Әкімшілік құқық және процесс. 2012. № 2. – с. 54-57.

34. И. Ш. Борчашвили Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме (Ерекше бөлім) // https://zakon.uchet.kz/rus/docs/T9700167_1_.

35. ЕсбергенАлауханов Криминология. Оқулық. – Алматы, 2008. – 429Б.

36. Криминология. Учебник для вузов. – М.: Норма, 2005. – 912 Б.

37. Пехтерев А.Ф. құқық қорғау органдарының қызметіндегі әкімшілік мәжбүрлеу // қазіргі заманғы құқық. - 2013. № 11. - с. 22-26.

38. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы.

39. Сындалы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. - Астана, 2 қыркүйек 2019 жыл.

40. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық фактісі туралы хабарлаған немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылда өзге де жолмен жәрдемдесетін адамдарды көтермелеу қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 30 желтоқсандағы № 1131 қаулысы.

ГЛОССАРИЙ

Әкімшілік қадағалау - заңдылықты, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктерін сақтау негізінде іске асырылатын және бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдардың тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында заңдарда белгіленген белгілі бір шектеулер белгіленген олардың мінез-құлқына байқау белгілеу түріндегі мәжбүрлеу шарасы ретінде судьяның қаулысы негізінде ішкі істер органдары жүзеге асыратын рецидивтік қылмыстың алдын алу нысаны.

Әкімшілік учаске - қалалық, аудандық ішкі істер органы бастығының бұйрығымен учаскелік полиция инспекторы бекітілетін қалалық немесе ауылдық жердің аумағы.

Қадағалаусыз қалу - кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтар жасауына ықпал ететін, олардың мінез-құлқы мен өмір салтына тиісті бақылаудың болмауымен сипатталатын әлеуметтік құбылыс.

Қадағалаусыз қалған бала - ата-анасының немесе олардың заңды өкілдерінің, сондай-ақ кәмелетке толмағандарды қадағалауды жүзеге асыруға міндетті оқу, тәрбие және өзге де мекеме педагогтерінің, тәрбиешілерінің және басқа да қызметкерлерінің тарапынан оны тәрбиелеу, оқыту және (немесе) бағып-күту жөніндегі міндеттерді орындамауы немесе тиісінше орындамауы салдарынан не оның кәмелетке толмағандарға өз бетінше кетіп қалуы салдарынан мінез-құлқына бақылау жасалмайтын кәмелетке толмаған адам баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын үйлер немесе ұйымдар.

Панасыз - тұрғылықты жері жоқ қараусыз қалған.

Тұрмыстық зорлық - зомбылық-бір адамның отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында басқасына (басқаларына) қатысты құқыққа қарсы қасақана әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік), тән азабын және (немесе) психикалық азабын тарту кәтерін төндіретін немесе тудыратын әрекет.

Кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу - балаға қоғамда қабылданған және оның рухани, дене бітімі, имандылық, психикалық, мәдени, зияткерлік дамуына және әлеуметтік ортаның теріс ықпалынан қорғауға бағытталған мінез-құлық ережелері мен нормаларын дарыту жөніндегі ата-аналар немесе басқа да заңды өкілдер, сондай-ақ мемлекеттік органдар қызметкерлері тарапынан оған Ықпал етудің үздіксіз процесі.

Жеке-профилактикалық жұмыс - профилактикаланатын адамдардың бойында бар жағымсыз қасиеттерді (құқыққа қарсы мақсаттарды, қоғамға қарсы көзқарастарды, себептерді, әдеттерді) жою, бейтараптандыру, бұғаттау мақсатында олардың еркіне әсер ету мақсатында әкімшілік және қылмыстық-процестік мәжбүрлеу шараларының кешенін қолдану және сонымен бір мезгілде заңға бағынушылық мінез-құлықтың оң қасиеттерін, стереотиптері мен дағдыларын қалыптастыру жөніндегі жұмыс.

Құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы шаралары - адамның не шектеулі адамдар тобының құқық бұзушылық жасауының алдын алу, сондай-ақ оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою мақсатында олардың құқықтық санасына және мінез-құлқына мақсатты түрде жүйелі әсер ету үшін қолданылады.

Мәжбүрлеу әдісі - бұл әкімшілік құқық нормаларына, қоғамдық қауіпсіздікті және қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету үшін заңда белгіленген тәртіппен уәкілетті субъектілер қолданатын физикалық, психикалық немесе басқа да әсер ету құралдарының жиынтығына негізделген мемлекеттік басқару әдісі.

Сендіру әдісі - бұл азаматтар мен ұйымдардың құқық нормалары мен ішкі істер органдары қызметкерлерінің талаптарын өз еркімен сақтауын қамтамасыз ететін әсер.

Тұрмысы қолайсыз отбасы - кәмелетке толмағандардың ата-аналары немесе заңды өкілдері оларды тәрбиелеу, оқыту, бағып-күту жөніндегі өз міндеттерін орындамайтын және (немесе) олардың мінез-құлқына теріс әсер ететін отбасы.

Ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдары - кәмелетке толмағандарды тәрбиелеудің, оқытудың және әлеуметтік оңалтудың ерекше жағдайларын қамтамасыз ету мақсатында құрылатын оқу-тәрбие немесе емдеу-тәрбие мекемелері.

Көмек көрсету жөніндегі ұйымдар - жәбірленушілерге арнаулы әлеуметтік қызметтер және (немесе) көмек көрсетуді жүзеге асыратын заңды тұлғалар.

Учаскелік инспектордың көмекшісі - қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша процестік шешімдерді өз бетінше қабылдауды қоспағанда, учаскелік инспектордың тікелей басшылығымен өз құзыреті шегінде өзіне жүктелген міндеттерді орындайтын аумақтық ішкі істер органының өкілі, оған учаскелік инспектордың құқықтары мен міндеттері толық көлемде беріледі.

Жәбірленуші - өзіне қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықпен тікелей моральдық, дене және (немесе) мүліктік зиян келтірілді деп пайымдауға негіз бар жеке тұлға;

Құқықтық тәрбие - азаматтардың заңға бағынатын мінез-құлқын, құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған білім беру, ақпараттық және ұйымдастырушылық сипаттағы шаралар кешені.

Тұрмыстық зорлық - зомбылық профилактикасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілері жүзеге асыратын, отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында адамның және азаматтың конституциялық құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауға, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға және жолын кесуге, сондай-ақ оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға бағытталған құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешені.

Құқық бұзушылық профилактикасы - құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау, зерделеу, жою арқылы Құқық тәртібін сақтауға және нығайтуға бағытталған, құқық бұзушылық профилактикасы субъектілері жүзеге асыратын құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешені.

Профилактикалық бақылау - Ішкі істер органдарының профилактикалық есебінде тұрған адамның белгіленген шектеулерді сақтауын және жүктелген міндеттерді орындауын жүйелі түрде қадағалау.

Психологиялық зорлық - зомбылық-адамның психикасына қасақана әсер ету, ар-намысы мен қадір-қасиетін қорқыту, қорлау, бопсалау немесе өмірге немесе денсаулыққа қауіп төндіретін, сондай-ақ психикасының, дене бітімінің және тұлғалық дамуының бұзылуына әкеп соғатын құқық бұзушылықтар немесе іс-әрекеттер жасауға мәжбүрлеу (мәжбүрлеу) арқылы кемсіту.

Жыныстық зорлық - зомбылық-адамның жыныстық қол сұғылмаушылығына немесе жыныстық бостандығына қол сұғатын қасақана құқыққа қарсы әрекет, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы әрекеттер.

Отбасылық - тұрмыстық қатынастар-ерлі-зайыптылар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе бірге тұрған адамдар, жақын туыстар, ортақ баласы (балалары) бар адамдар арасындағы қатынастар.

Арнаулы білім беру ұйымдары - әкімшілік ықпал ету шараларына әкеп соғатын құқық бұзушылықтарды жүйелі түрде жасайтын, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алудан қасақана жалтаратын, отбасынан өз бетінше жүйелі түрде кетіп қалатын он бір жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандарды тәрбиелеуді, оқытуды және әлеуметтік оңалтуды қамтамасыз ету мақсатында құрылатын оқу-тәрбие немесе емдеу-тәрбие мекемелері басқа да қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасайтын балалардың оқу-тәрбие ұйымдары.

Құқық бұзушылық профилактикасының субъектілері - құқық бұзушылық профилактикасын жүзеге асыратын мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, Қазақстан Республикасының ұйымдары мен азаматтары.

Құқық бұзушының мінез - құлқына ерекше талаптар белгілеу-әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасы әкімшілік жаза қолданумен қатар, Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды

әкімшілік жауаптылықтан босатқан кезде де оның орнына да қолданылады.

Учаскелік полиция инспекторы - Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзіне жүктелген міндеттерді орындайтын, бекітілген әкімшілік учаскедегі аумақтық ішкі істер органының өкілі.

Учаскелік полиция пункті - учаскелік инспекторлар мен олардың көмекшілерінің, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік инспекторлардың, ПО-ның басқа да қызметтерінің және бекітіліп берілген әкімшілік учаскеде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтардың қызметін ұйымдастыруға, сондай-ақ азаматтарды қабылдауды жүзеге асыруға, құқық бұзушылар мен профилактикаланатын адамдарды жеткізуге арналған ПО-ның ресми үй-жайы (ғимараты).

Зорлық-зомбылық - физикалық күш қолдану және физикалық ауырсыну арқылы денсаулыққа қасақана зиян келтіру.

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары - кәмелетке толмағандарды қабылдауды және уақытша ұстауды қамтамасыз ететін білім беру органдарының қарамағындағы ұйымдар.

Экономикалық зорлық - зомбылық-адамды заңда көзделген құқығы бар тұрғын үйінен, тамағынан, киімінен, мүлкінен, қаражатынан қасақана айыру.

Оқу басылым

Б.О. Ильяс, А.Н. Медведева

**ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІМЕН
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ**

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

Басуға 20.05.2023 қол қойылды.
Пішіні 60x84 1/16. Көлемі 7,4 б.т.
Таралымы 500 дана. Тапсырыс № 405

ЖШС "ADAL KITAP"
Алматы қ, Клочков 106
Телефон: +7 747 155 5680
e-mail: adalkitap@ mail.ru